

**T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK DİN MÛSİKÎSİ AÇISINDAN
KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE TAVİR VE ÜSLÛP**

**Mehmet ÇOLAKOĞLU
1430208037**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışmanı
Prof. Dr. Murat SARICIK**

Isparta, 2018

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Mehmet Çolakoğlu	
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları	
Tez Başlığı	Türk Din Musikisi Açısından Kur'an-ı Kerîm Tilavetinde Tavr ve Üslup	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 13/11/2018 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof.Dr. Murat SARICIK	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Hülya Altunya	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi M.Zinnur Kanık	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

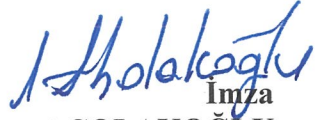
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Din Mûsikîsi Açısından Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavr ve Üslûp” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın kaleme alındığını ve yararlanılan eserlerin kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Mehmet ÇOLAKOĞLU
07/12/2018

(ÇOLAKOĞLU, Mehmet, *Türk Din Mûsikîsi Açısından Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Tavrı Ve Üslup*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018)

ÖZET

Câmi mûsikîsinde ezan, mevlîd, kasîde, Kur'ân-ı Kerîm gibi formlar, okuyucu tarafından okuyuş esnasında irticali olarak bestelenirler. Bütün bu formlar için ses güzelliğine ve mûsikî bilgisine sahip olmak kadar, icralarıyla şöhret bulmuş okuyuculardan ders almak da önem arz etmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde de bir tavrı oluşturmak için mûsikî kulağı ve iyi bir ses özelliğine sahip olmanın yanı sıra fem-i muhsinden (güzel ağız) ders almak gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm tilâvet tavrında, sesin kalitesi, mûsikî nağmeleri, makam bilgisi, talebenin kabiliyeti ile ders veren üstadın tavrının etkisi oldukça büyüktür.

Bu sebeple tilâvet tavrı yıllardır silsileler halinde hocadan talebeye müşafahet (ağızdan ağıza) yoluyla aktararak günümüze kadar gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mûsikî, Tilâvet, Temsîl, Tavrı, Üslûb.

(ÇOLAKOĞLU, Mehmet, *The Cant, Attitude and Musical Style (Tone) of the Holy Qur'an in Terms of Turkish Religions Music*, Master's Thesis, Isparta, 2018)

ABSTRACT

In mosque musical work, such as the azan (call to prayer), mawlid, eulogy, The Koran forms, are composed as reactionary during recitation by the recider (reader).

For all these forms, as well as having the beauty of sound and knowledge of music, it is also important to take lessons from the readers who have gained fame.

In order to create an attitude in The Koran chant of The Holy Quran, it is necessary to take lessons from someone who has musical skill and good sound.

In The Koran chant; the quality of the voice, the quality of the music mode, the ability of the student and the attitude of the instructor are quite high.

Therefore, recitation attitudes have been transferred to the mouth from the instructor to the student for many years

Keywords: The Holy Quran Chant, The Koran Recitation, Musical Attitude.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM, ÖĞRENME VE TİLÂVET USÛLLERİ, KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA VE TİLÂVETİNDE ZİKREDİLEN KAVRAMLAR

1.1. KUR'ÂN-I KERÎM	4
1.1.1. Kur'ân Dili Arapça	5
1.1.2. İslam'ın İlk Döneminde Kur'ân-ı Kerîm Tilâveti	6
1.2. KUR'ÂN-I KERÎM ÖĞRENME USÛLLERİ	9
1.2.1. Semâ' (سَمَاعٌ).....	10
1.2.2. Arz (عَرْضٌ).....	10
1.2.3. Edâ (أَدَاءٌ).....	11
1.3. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVET USÛLLERİ	11
1.3.1. Tahkîk (تَحْقِيقٌ).....	12
1.3.2. Tedvîr (تَدْوِيرٌ)	12
1.3.3. Hadr (حَدْرٌ).....	13
1.3.4. Hezrame (هَزْرَمَةٌ)	13
1.4. KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA KAVRAMLARI.....	14
1.4.1. Kıraat (قِرَاءَةٌ).....	15
1.4.2. Tertîl (تَرْتِيلٌ)	18
1.4.3. Tilâvet (تِلَاوَةٌ)	21
1.4.3.1. Dil Bilimcilere Göre Tilâvet.....	21
1.4.3.2. Tilâvet ve Kıraat Kavramları Arasındaki Farklar	24
1.4.3.3. Tilâvet Kavramı ve Mûsikî	26
1.5. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ZİKREDİLEN KAVRAMLAR.....	27
1.5.1. Tecvîd (تَجْوِيدٌ).....	27
1.5.2. Tertîl (تَرْتِيلٌ)	32
1.5.3. Tezyîn (تَزْيِينٌ).....	33
1.5.4. Teğannî (تَغَنِّيٌ)	35
1.5.5. Tahzîn (تَحْزِينٌ).....	38
1.5.6. Lahn (لَحْنٌ).....	39
1.5.7. Tercî' (تَرْجِيعٌ).....	42

1.5.8. Mizmâr (مِزْمَار).....	44
1.5.9. Tahbîr (تَحْبِير).....	45
1.5.10. Tahsîn (تَحْسِين).....	46
1.5.11. Terassül (تَرَسُّل).....	46
1.5.12. Ter'îd (تَرْعِيد).....	47
1.5.13. Terdîd (تَرْدِيد).....	48
1.5.14. Tatrîb (تَطْرِيب).....	48
1.5.15. Terkîs (تَرْقِيس).....	49
1.5.16. Nebr (نَبْر).....	49
1.5.17. Tengîm (تَنْغِيم).....	51
1.5.18. Îkâ' (إِقَاع).....	51

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE MÛSİKÎ VE TEMSİL

2.1. MÛSİKÎNİN TANIMI VE ÖNEMİ.....	52
2.2. İSLAM VE MÛSİKÎ	53
2.2.1. Mûsikî ile ilgili Hadîs-i Şerifler	57
2.2.2. İmam Gazâlî'nin Mûsikî'ye Bakışı	59
2.2.3. Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Mûsikî'ye Bakışı	59
2.3. KUR'ÂN-I KERÎMDEKİ FITRÎ MÛSİKÎ	60
2.3.1. Kur'ân-ı Kerîm'in Ses Yapısı (Fonetik)	62
2.3.2. Fâsıla Yapısı.....	63
2.3.3. Aynı Ünlülerin Meydana Getirdiği Fitrî Uyum	65
2.3.4. Kelime ve Âyet Tekrarı	65
2.3.5. Ses Mânâ İlişkisi	66
2.3.6. Ses Tekrarlı Telaffuz Üslûbu (Aliterasyon).....	67
2.4. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE MÛSİKÎ.....	68
2.5. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE TEMSİL	73
2.5.1. Temsîlin Tarifi Ve Önemi.....	74
2.5.2. Temsîlî Tilâvet Kâideleri	75
2.5.2.1. Ses Vurgusu.....	75
2.5.2.1.1. Yan yana Gelen Kelimelerde İkinci Kelimenin Başına Vurgu Yapma	75
2.5.2.1.2. Kelime Başlarına Vurgu	76
2.5.2.2. Hafd-ı Savt (Ses Tonunu Alçaltmak).....	78
2.5.2.2.1. Zem ve Bâtıl Sözleri İfade Eden Âyetlerde Hafd-ı Savt.....	78
2.5.2.2.2. Duâ, Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetlerde Hafd-ı Savt.....	79
2.5.2.2.3. İnkârcıların Pişmanlıklarını Dile Getirdikleri Âyetlerde Hafd-ı Savt	79
2.5.2.2.4. İnananların Ve Meleklerin Bazı Mesele ve İsteklerinin İfade Edildiği Âyetlerde Hafd-ı Savt.....	79

2.5.2.2.5. Hz. Peygamber'e İkaz Niteliği Taşıyan Âyetlerde Hafd-ı Savt	80
2.5.2.3 Ref'i Savt (Ses Tonunu Yükseltmek).....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DİN MÜSİKİSİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN-I KERİM TİLÂVETİNDE FARKLI İCRALAR, ÜSLÛP VE TAVIRLAR

3.1. SON DÖNEM KUR'ÂN-I KERİM İCRALARI	83
3.1.1. Kur'ân-ı Kerîm Tîlâvetinde İstanbul Tavrı.....	85
3.1.1.1. Genel Özellikleri.....	86
3.1.1.2. Tavrılar	87
3.1.1.2.1. Avrupa Yakası Mutedil Tavrı.....	87
3.1.1.2.2. Avrupa Yakası İfrat Tavrı	87
3.1.1.2.3. Üsküdar Tavrı	88
3.2. KUR'ÂN-I KERİM TİLÂVETİNDE GÜNÜMÜZ İCRALARI.....	88
3.3. KUR'ÂN-I KERİM TİLÂVETİNDE ÜSLÛB VE TAVIR OLUŞTURMA.	91
3.3.1. Tîlâvet Adabı.....	92
3.3.2. Tecvîd	94
3.3.3. Mânâ	94
3.3.4. Dudak Talimi	95
3.3.5. Mûsikî	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	100
ÖZ GEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

- a.s.** : Aleyhisselâm
Bas. : Basımevi
Bkz. : Bakınız
c. : Cilt
c.c. : Celle Celâlühü
Çev. : Çeviren
çev. : Çeviri
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız. : Hazreti
s. : Sayfa
S. : Sayı
s.a.v. : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
ss. : Sayfadan Sayfaya
tah. : Tahkîk Eden
TDK : Türk Dil Kurumu
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
ty. : Tarih Yok
Üni. : Üniversite
Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Kur'ân-ı Kerîmin tilâveti Hz. Cebrail (a.s.) ile başlamış, Peygamber efendimiz (s.a.v.) ve ashabıyla devam etmiş, kitabet ve müşafahet yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşuyla ilgili kıraat, tertîl ve tilâvet gibi kavramlar yıllar içerisinde çeşitli kıraat ve dil âlimleri tarafından kaleme alınmıştır.

Kur'ân-ı Kerîmin mûsikî ile okunması söz konusu olduğunda tilâvet kavramı ön plana çıkmış, içerdiği mana itibariyle mûsikî ile bağdaştırılmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm harflerinin mahreçlerinde, sıfatlarında, diğer tecvid kâidelerinde (medler, idgamlar, ihfa, iklab v.b.) ayet sonlarındaki fâsılalarda fitri bir mûsikînin olduğu bazı âlimler tarafından ortaya konulmuştur.

Son olarak bu anlatılanlar ışığında Kur'ân-ı Kerîm tilâveti konusunda bir tavrın nasıl oluşturulması gerektiğini ortaya koymaya çalıştık.

Yüksek lisans ders döneminde kendilerinden tarih dersi aldığımız ve bizlerden hiçbir zaman yardımını esirgemeyen tez danışmanımız Prof. Dr. Murat SARICIK'a, konumuzun tespitinde ve şekillenmesinde bize yol gösteren ve yardımını esirgemeyen Öğretim Görevlisi Erdoğan ATEŞ'e ve tez konusunda yardımcı olan görev arkadaşım İbrahim DİNÇ'e teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, Cenâb-ı Hakk'ın yeryüzüne indirmiş olduğu, son ilahi kitaptır. İnsanlar tarafından en çok okunan ve ezberlenen kitap olma özelliğine sahiptir.

Kur'ân-ı Kerîm, Allâh-ü Teâlâ tarafından Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla son Peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v.), 610 yılı Ramazan ayı Kadir Gecesinde, Nur Dağı Hira Mağarasında indirilmeye başlanan, sayfalara yazılan, tevatür yoluyla bizlere ulaşan, tilâvetiyle ibadet olunan, Fâtîha Suresiyle başlayıp, Nâs Suresiyle biten, Arapça olan mû'ciz bir kelimadır.

Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrail'den (a.s.) dinleyen (sema) ve tekrar ona okuyan (arz) Hazreti Peygamberdir. Hz. Peygamber ile Cebrail (a.s.) arasındaki bu mukabele usûlü (eda) daha sonra biraz farklı da olsa, Hz. Peygamber ile Sahâbe-i Kirâm ve Sahâbe-i Kirâm ile Tâbiîn arasında devam ede gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm yavaştan hızlıya doğru, tahkîk, tedvir ve hadr usûlleriyle tilâvet olunur. Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile icrası, tahkîk usûlü tilâvette daha güzel bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşuyla ilgili kıraat, tertîl ve tilâvet kavramları her ne kadar aynı manada kullanılmışlarsa da, her biri farklı manalar içermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile okunması söz konusu olduğunda ise tilâvet kavramı öne çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in fonetik ve fasıla yapısı, Kur'ân-ı Kerîmdeki kelime ve ayet tekrarları, bazı kelimelerdeki ses anlam ilişkisi ve kelimelerdeki aliterasyon içeren telaffuz üslûbû zaten Kur'ân-ı Kerîm'de fitrî bir mûsikînin varlığını ortaya koymaktadır. Kendi içinde bizzat mevcut olan bir şeyi Kuran'ın kabul etmemesi gibi bir düşünce akla ve mantığa uygun düşmemektedir. Tam tersine, sanki Cenâb-ı Hak bizden tilâvet ve mûsikîyi özellikle cem etmemizi istemektedir. Kuran'ın ve insanoğlunun fitratına uygun olan da kanaatimizce budur. Dikkat edilecek husus, mûsikî nağmelerinin tecvîd kâidelerini ve Kuran'a has tilâvet tavrını bozmamasıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in kâidelerine uygun bir şekilde okunmasını ifade eden tecvid ve tertîl gibi kavramlarının yanısıra, mûsikî ile okunabileceğini ifade eden, birçok kavram vardır. Bunlardan pek çoğu da (tezyîn, teğannî, tahzîn, terci', tahbîr, tahsîn) hadislerde

zikredilmiştir. Kur’ân-ı Kerîmi güzel bir sesle, tecvîd kâidelerine göre okumak herkes tarafından arzu edilen ve kabul gören durumdur. Aksi takdirde tecvîd kâidelerini bozarak, şarkı söyler gibi gereksiz nağmelerle yapılan bir okuyuş kesinlikle câiz değildir. Emeviler, Abbasiler dönemlerinde başlayan bu nahoş tavır daha sonraki zamanlarda değişik ülkelerde de itiyad haline gelmiş ve maalesef ülkemizde de uygulanagelmıştır. Meselenin günümüzde tartışılır olmasının altında yatan sebep ise, bu tarzda okuyuşların devam etmesidir.

Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde önemli olan bir diğer hususta temsildir. Allah (c.c.) Kur’ân-ı Kerîmi tertîl ile okumamızı emretmiştir. Çünkü tertîl ile okumak, okuyana da dinleyene de tedebbür, tefekkür ve tezekkür imkânı vermektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in tilâvetinde fesahat ve belâğat, ayrılmaz ikilidir. Tecvîd, tilâveti fesahat açısından düzgün ve olgun bir şekilde ortaya koymaktır. Ancak Temsîlî tecvîdin dışında kabul etmek mümkün değildir.

Kur’ân-ı Kerîm Arapçadır, ancak Rab’ça (Allah’dan (c.c.) geldiği gibi) okunur. O herhangi bir millete ait bir değer değildir. Kur’ân-ı Kerîm bütün insanlığa indirilmiştir. Onun kendine has kâideleri vardır. Bu kâideleri yerine getiren Müslüman başka milletlerde onu en güzel şekilde öğrenip, tilâvet edebilirler.

Türk milleti İslâm ile müşerref olduğu tarihten günümüze uzanan süreçte hançere yapıları, kendilerine has mûsikî nağmeleriyle bir Kur’ân tavrı oluşturmuştur. Her biri birbirinden kıymetli Kur’ân üstatlarının eşsiz gayretleriyle, sesleriyle ve eşsiz nağmeleriyle meydana gelen, İstanbul merkezli bu çizgi Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde “İstanbul Tavrı” diye meşhur olmuştur.

Bugün dünyada Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde, Arap yarımadasını da içine alan Mısır “Kâhire Tavrı” ve “İstanbul Tavrı” olmak üzere iki ayrı Tavır vardır. Okunan metin aynı, tecvîd kâideleri aynıdır. Sâdece tavır farkı vardır. Nasıl ki güfte ve bestesi aynı olan bir mûsikî eseri iki farklı okuyucu tarafından seslerinin ve ruh hallerinin farklı oluşları sebebiyle farklı şekillerde yorumlanabiliyorsa, aynı şekilde dillerinin fonetik yapıları, hançere yapıları ve milliyetlerine özgü mûsikîleri farklı milletlerin de Kur’ân-ı Kerîmi değişik tavırlarla tilâvet etmesi o derece normaldir.

Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, Câmi mûsikîsi formlarından biridir. Beş vakit namaz tilâveti olsun, teravih namazı tilâveti icraları olsun, diğer Câmi mûsikîsi formlarından daha zordur. Ancak mihrabiye veya uzun soluklu tahkîk usûlünde icra edilen tilâvetler daha zordur.

Kur'ân-ı Kerîm tilâveti için gerekli olan harflerin mahreç, sıfat ve tecvîd kâidelerine icra esnasında riayet zaten bir hayli güçtür. İcraya temsil ve mûsikînin de eklenmesiyle tilâvet daha ustalık isteyen bir hal almaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde tavır oluşturma adına tâlide (tilâvet eden) bulunması gereken önemli hususiyetler vardır. Bütün hususiyetlerin üstünde en önemli olan etken ise, iyi bir fem-i muhsinin (güzel bir ağız) rahle-i tedrisatından geçmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM, ÖĞRENME VE TİLÂVET USÛLLERİ, KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA VE TİLÂVETİNDE ZİKREDİLEN KAVRAMLAR

1.1. KUR'ÂN-I KERÎM

Kur'ân kelimesi bir şeyi bir şeye zammetmek, yaklaştırmak mânâsına gelen “Karene” fiilinden türemiş mastar bir isimdir. Kur'ân sûreleri, âyetleri ve harfleri, emir, nehiy gibi bütün hususları bir araya topladığı için bu isim verilmiştir.¹ Akran, kurûn, karîne gibi kelimler de aynı kökten gelir.

Âlimler arasındaki ittifaka göre Kur'ân-ı Kerîm'in tarifi şudur: O, Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) indirilen, sayfalara yazılan, tevatür yoluyla bizlere ulaşan, tilâvetiyle ibadet olunan, Fâtiha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, mu'ciz bir kelimadır.²

Kuran-ı Kerîm Allah (c.c.) kelimadır. Cenâb-ı Hakk'ın kulları olarak bizler de onun muhataplarıyız. Hak Teâla kullarını doğru yola iletmek için onlara Cebrail (a.s.) ve peygamberleri aracılığıyla kitaplar göndermiştir. Son indirilen kitap ise hiç şüphesiz ki; Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) indirilen Kur'ân'ı Kerîmdir.³

Kur'ân-ı Kerîm peygamber efendimizin diliyle yani arapça nâzil olmuştur. Hz. Peygamber Kureyşlidir. Kendilerine anlatacağı dinin kitabının da şüphesiz Kureyş lügatıyla nâzil olması tabiidir. Bu durumu da bizzat Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi haber vermektedir.⁴ “ Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın.”⁵

¹ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvîd İstılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 87-88.

² Muhammed Ali es-Sabuni, *et-Tıbyan fi ulumi'l Kur'ân*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2010, s. 8.

³ Ali Akpınar, *Kur'an Niçin ve Nasıl Okunmalı?*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2007, s. 15.

⁴ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlü ve Kıraati*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 14. Ayrıca Bkz. DİA, “Arabistan” ve “Arapça” Maddeleri.

⁵ İbrahim, 14/4.

1.1.1. Kur'ân Dili Arapça

Kur'ân-ı Kerîm'in dili Sami dillerinden birisi olan Arapçadır. Ancak Arapça diğer Sami dillere nazaran daha sanatsal bir dildir. Arapça, Samice'den gelen genel karakteristik özelliklerini muhafaza etmekle birlikte olgunlaşma sürecinde Arâmilerin, Nebâtîlerin, İran ve Romalıların dillerinden etkilenmiştir.⁶

Araplar genelde ümmî olmaları sebebiyle, kelimeleri ağızdan duydukları şekilde zapt etmişlerdir. Yazıyla kayıt altına almamaları sebebiyle başka dillerin Arapçaya tesirini kaçınılmaz kılmıştır.⁷

Arap Dilinin tedvininden sonra lügat iki kısma ayrılmıştır. Birisi fasih Kureyş lügatı, diğeri ise avamın cahil halkın lügatıdır. Kur'ân-ı Kerîm Kureyş lügatıyla nâzil olmuştur. Hadislerde bu lügatla söylenmiştir. Arap lehçeleri ufak tefek farklar müstesna Kureyş lügatında birleşmiştir.⁸ *“Kur'ân avamın dili uydurma lehçelerle bozulmuş kelimelerle inmemiştir. Ama o apaçık bir Arapça olarak inmiştir.”*⁹

*“Kur'ân-ı Kerîm'deki Arapça sıradan bir kul dili olmanın ötesinde ilahi bir kullanıma bürünmüştür. Nasıl ki bir edebiyatçının yahut bir büyük düşünürün elinde dil sıradan insanların konuştukları dilden öte bir kalıba giriyorsa; Kur'ân dili Arapça da, yüce Yaratanın elinde apayrı bir kalıba bürünmüştür.”*¹⁰

Kur'ân-ı Kerîm sıradan bir nazım veya nesir kitabı değildir. Bütün edebî sanatları içinde toplayan ve bütün yazım türlerinin üstünde bir kitaptır.¹¹ Âlim-i Mutlak ve Hâkim-i Mutlak olan Cenâb-ı Hakkın kelâmı ezelisidir.

Kur'ân-ı Kerîm tek bir âyeti, tek bir suresiyle bile, belâğat, fesahat, üslup, uyum, tenasüp, ahenk, ilim ve benzeri yönlerden tüm insanlığa meydan okuyan mu'ciz ve kendisini taklitten âciz bırakan bir kitaptır.¹²

⁶ Karaçam, *a.g.e.*, s. 14.

⁷ Karaçam, *a.g.e.*, S. 16.

⁸ Karaçam, *a.g.e.*, S. 16.

⁹ Akpınar, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁰ Akpınar, *a.g.e.*, s. 15.

¹¹ Akpınar, *a.g.e.*, s. 28.

¹² Akpınar, *a.g.e.*, s. 53.

1.1.2. İslam'ın İlk Döneminde Kur'ân-ı Kerîm Tilâveti

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimizin¹³ (s.a.v.) en büyük mu'cizesi¹⁴ hiç şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm'dir. Allah (c.c.) onu meleklerle okuyan ve ilk talim ettirendir. “Rahman (çok merhametli olan Allah), Kur'ân'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona (Kur'ân'ın) beyanını öğretti.”¹⁵ Meleklerle karşı yapılan bu kıraatin mahiyeti hakkında kesin bir bilgi yoktur. Daha sonra Cebrail (a.s.) Allah'tan (c.c.) aldığı ilahi mesajı Nur Dağı Hira Mağarasında 610 yılı Ramazan Ayının 27. gecesinde Peygamber Efendimize bildirmeye başlamıştır. Cebrail (a.s.) ile Hz. Peygamber arasında başlayan bu vahiy akışı, karşılıklı okuma şeklinde 23 yıl boyunca devam etmiştir.¹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in dünyadaki ilk muhatabı ve ilk talebesi Hz. Peygamber (s.a.v.) dir. Cebrail (a.s.) kendisiyle yaptığı Kur'ân derslerinde nelere dikkat etmesi ve ne şekilde okuması gerektiği hususunda Peygamber Efendimizi uyarmıştır. Âyet-i Kerîmelerde “İnkâr edenler: “Kur'ân ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi?” Dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk.”¹⁷ “Gerçek melik, hükümdar olan Allah, yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'ân'ı (okumakta) acele etme ve “Rabbim, benim ilmimi artır” de.”¹⁸, “ Onu çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir”.¹⁹ buyurulmuştur.

Rasûlullah'da (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm'i sahabeye okumuş ve nasıl okunacağını öğretmiştir. Yanlış okunmaması için tedbirler almıştır.²⁰

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvetiyle ilgili bazı sahih rivâyetleri zikredecek olursak;

¹³ *Enbiya*, 21/107.

¹⁴ Buhari, *İ'tisam*, 1.

¹⁵ *Rahman*, 55/2-4.

¹⁶ Fatih Çollak, “Peygamberimiz Kur'ân'ı Nasıl Okurdu?”, <http://www.islamveihsan.com/peygamberimiz-Kur'ani-nasil-okurdu.html>, (15.05.2017).

¹⁷ *Furkan*, 25/32.

¹⁸ *Tâhâ*, 20/114.

¹⁹ *Kıyâmet*, 75/16-19.

²⁰ Yavuz Fırat, “Ku'an-ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine”, *Bilimname*, c. XXII, 2012, s.7-33, S.1, s. 12.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'ân-ı Kerîm'i nasıl kıraat ettiğini soran bir sahabeyle, Enes b. Mâlik (r.a.): "Peygamber (s.a.v.)'in kıraati medli idi (uzatılması gereken harfleri uzatırdı). " cevabını vermiş, ardından "bismillâhi'r-rahmânî'r-rahîm'i" okuyarak: "Peygamber (s.a.v.) besmeledeki *bismi'l-lâh'ın* lâm'ını, *er-Rahmân'ın* mîm'ini ve *er-Rahîm'ın* hâ'sını med ile (uzatarak) okurdu"²¹ demiştir.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarından Ümm-ü Seleme (r.a.): "Peygamber (s.a.v.) Kur'ân okuduğunda âyetleri ayırırdı. *Elhamdülillahi Rabbi'l-Âlemîn* âyetini okur ve dururdu; ardından *errahmânî'r-rahîm* âyetini okur sonra tekrar dururdu."²² Demiştir.

Ümmü Seleme (r.a.) Hız. Peygamber'in (s.a.v.) namaz ve kıraatini soran birine şöyle demiştir: "Sizin namazınızla O'nun kıldığını namaz arasında o kadar fark var ki! Kıraatine gelince, Allah Rasûlü'nün kıraati harf harf (okurken âyetler tefsir ediliyormuş gibi) idi."²³

Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v.) gece namazına şahit olan Ebû Zer el-Ğıfârî (r.a.) demiştir ki; "Peygamber (s.a.v.) bir gece namazda "Eğer onlara azap edersen onlar senin kullarıdır; eğer bağışlarsan hiç şüphesiz sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin" (إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ) âyetini²⁴ sabaha kadar tekrar tekrar okudu."²⁵

Huzeyfe b. Yemân (r.a.) Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v.) Kur'ân okurken yaşadığı hal ile ilgili olarak şu açıklamalarda bulunmuştur: "Peygamber (s.a.v.) namazda rahmet âyetini okuduğunda Allah'tan ister, azap âyetinde O'na sığınır; tenzih (Allah'ı (c.c.) noksan sıfatlardan uzak tutma) âyetlerine geldiğinde ise Allah'ı tesbîh ederdi."²⁶

Berâ b. Âzib (r.a.); "Hız. Peygamber'i (s.a.v.) yatsı namazında Tîn sûresini okurken işittim; sesi ve kıraati ondan daha güzel bir kimse görmedim."²⁷ demiştir.

Hız. Âişe (r.a.)'den gelen bir rivâyete göre, Hız. Peygamber bir gece Âl-i İmrân sûresinin son on âyetini gözyaşları içinde okuduktan sonra buyurmuşlardır ki; "Bu âyetleri okuyup derin derin düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!"²⁸

²¹ Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 23, 29; Ebû Dâvûd, Vitr, 20; Nesâî, İftitâh, 82; İbn Mâce, İkâmetü's-salevât, 179.

²² Tirmizî, Kıraat, 1.

²³ Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân, 23; Nesâî, İftitah, 83, Kıyâmü'l-leyl, 13.

²⁴ Mâide, 5/118.

²⁵ İbn Mâce, İkâmetü's-salevât, 179.

²⁶ İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 176.

²⁷ Buhârî, Ezân, 102; Tevhid, 52.

Ebû Leylâ (r.a.); Rasul-i Ekrem (s.a.v.) geceleyin nâfile namaz kılarken ben de onun yanında namaz kılıyordum. Azap âyetlerinden birini okuyordu. Âyeti bitirdiğinde buyurdular ki: “Cehennem ateşinden Allah’a sığınırım. Cehennemliklerin vay haline!”²⁹ buyurdu.

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) okuyuşu sıradan olmamış, harflerin mahreçlerine ve sıfatlarına dikkat ederek medlerine ve mânâsına özen göstererek öğretim amaçlı olmuştur. “Ve rattilil Kur’âne tertîlâ” (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) âyetinde³⁰, Allah-ü Teâlâ Kur’ân’ın kıraat özelliklerinin yerine getirilerek okunmasını istemektedir.³¹

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) ashabından her birine teker teker Kur’ân-ı Kerîm’i öğretmesi ve açıklaması mümkün değildi. Bu vazifeyi yapabilecek öğreticiler yetiştirmek gerekiyordu. O da sesi kıraate yatkın yetenekli uzman kişiler yetiştirdi. Bunlardan bir tanesi de İbni Mes’ûd (r.a.) idi.³²

Hız. Peygamber, o namaz kıldırırken okuyuşundan çok etkilenmiş ve yanındakilere (İbni Mes’ûd’u (r.a.) kastederek) “Kim Kur’ân’ı nâzil olduğu gibi taze okumak isterse, İbni Ümmü Abd’in kıraati üzere okusun”³³ buyurmuşlardı.

Allah Rasûlü ashabına Kur’ân-ı Kerîm okuduğu gibi onların da kendisine okumasını isterdi. Böylece ilk usûl olan Cebrail (a.s.) ile karşılıklı Kur’ân-ı Kerîm okumalarını gelenek haline getirmişti. Kur’ân-ı Kerîm’in düzgün bir şekilde okunmasını ve öğretilmesini koruma altına almaya çalışmıştı.³⁴

Abdullah İbni Mes’ûd (r.a.) şöyle dedi:

Resûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*:

“Bana Kur’ân oku!” buyurdu. Ben:

“Ey Allah’ın Rasûlü, Kur’ân sana indirilmişken ben mi sana Kur’ân okuyayım?” dedim. Rasûlullah (s.a.v.):

²⁸ Münzirî, *et-Terğîb ve ’t-terhîb*, II, 373.

²⁹ İbn Mâce, *İkâmetü’s-salât*, 176.

³⁰ Müzzemmil, 73/4.

³¹ Fırat, *a.g.m.*, s. 13.

³² Fırat, *a.g.m.*, s. 13-14.

³³ İmam-ı Nevevî, *Riyâzü’s-Sâlihîn*, çev. M. Yaşar Kandemir vd., Erkam Yayınları, İstanbul, 2001, c. 5, s. 125.

³⁴ Fırat, *a.g.m.*, s. 14.

“Kur’ân’ı başkasından dinlemekten pek hoşlanırım” buyurdu.

Bunun üzerine ben kendilerine Nisâ sûresini okumaya başladım.” “Her ümmetten bir şâhit getirip seni de bütün bunlara şâhit tuttuğumuz zaman onların durumu nice olur?” anlamındaki âyete³⁵ geldiğimde:

“Şimdilik yeter!” buyurdu. Bir de baktım Rasûlullah, iki gözü iki çeşme ağlıyordu.³⁶

İnsanlara Kur’ân’ı, okuyuşu düzgün olan kişilerden öğrenmeye teşvik ederek; “Şu dört kimseden...” buyurmuş ve Abdullah İbni Mes’ûd, Salim, Muaz ve Ubeyb b. Ka’b’ın adını zikretmiş.³⁷

Şunu önemle vurgulamamız gerekir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sesi çok güzel olmasına rağmen başta Hz. Bilâli Habeşî olmak üzere Sahâbe-i Kirâmın kendisine Kur’ân-ı Kerîm okumasını istememiştir. Seçici davranmıştır. Ayrıca Onlara; “Kur’ân Arapçadır. Hepiniz Arapça konuşuyorsunuz. O halde onu birbirinize öğretiniz” dememiştir. Bu konuda da oldukça titiz davranmıştır.³⁸

O dönemde Kur’ân-ı Kerîm’in tecvîdini ifâde eden genel kurallar yoktu. Peygamber efendimizin ve ondan okuyan ashabının dikkat çektiği kaynaklarda da geçen “şurayı med yap, şurayı düz oku, şurayı kısa oku, şurada vakfet” gibi bazı ifâdeler vardı.

1.2. KUR’ÂN-I KERÎM ÖĞRENME USÛLLERİ

Kur’ân-ı Kerîm nâzil olmaya başladığı andan itibaren, onu öğrenme, okuma, anlama ve onunla amel etme gibi konuları ifâde eden bazı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan sema, arz ve eda usûlü, Allah (c.c.) ile Cebrail (a.s.), Cebrail (a.s.) ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasındaki vahiy akışını ifâde için kullanılmıştır. Bu kavramlar günümüze kadar da kullanılmaya devam etmiştir.³⁹

³⁵ Nisa, 4/4.

³⁶ Kandemir, vd. *a.g.e*, c.3, s. 156.

³⁷ Fırat, *a.g.m.*, s. 14-15.

³⁸ Fırat, *a.g.m.*, s. 15.

³⁹ Necati Tetik, “Kur’ân Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usulleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, S. 9, Erzurum, 1990, s. 238.

1.2.1. Semâ' (سمع)

Semâ'; lügatte, duyma ve işitme mânâsına gelmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında Kur'ân talimi sema ile başlamıştır. Cebrail'den (a.s.) Kur'ân'ı Kerîmi, ilk bu yolla almış ve ashabına öğretmiştir.⁴⁰

Zerkânî'nin Beyhakî'den naklettiğine göre, Kur'ân-ı Kerîm'in kadir gecesinde indirilmesinden kastedilen, onun Allah (c.c.) tarafından Cebrail'e (a.s.) o gece işittirilmesidir.⁴¹

Kıyâmet suresi 16. ve Tâhâ suresi 114. Âyet-i Kerîmelerinde Hz. Peygamber (s.a.v.) uyarılmış, mesele Kur'ân'ı Kerîmi öğrenmeye çalışmak bile olsa, hiçbir şeyle ilgilenilmemesi sâdece sakince dinlemesi öğütlenmiştir. Öğrenmenin en önemli şartının dinlemek olduğu ve talebenin derste nasıl davranacağı açık bir şekilde ortaya konulmuştur.⁴²

Kur'ân-ı Kerîm'i, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) ashab-ı kiram bu yolla almıştır. Suyun ilk ağzında olmaları ve bizzat Kur'ân'ı Kerîmi ilk muhatabından ve ilk talim edenden dinlemiş olmaları, onları bütün zamanlarda üstün kılmıştır.⁴³

Hocanın okuması ve talebenin dinlemesi şeklinde gerçekleşen bu usûl sahabe, tabiin, etbeu't-Tabiin devrinde de, daha sonraki devirlerde de kullanılmıştır.⁴⁴

1.2.2. Arz (عرض)

Arz; lügatte bir şeyi sunma, gösterme, bildirme, izhar ve ibraz etme mânâlarına gelmektedir. Kıraat ıstılahında ise, talebenin kıraatten takip ettiği rivâyet veya tariki hocasına okuması şeklinde ifâde edilmiştir.⁴⁵

Bu usûl Hz. Peygamber'in (s.a.v.) takip ettiği bir yoldur. Çünkü O Cebrail'den (a.s.) dinlediği Kur'ân-ı Kerîm'i tekrardan ona okumuştur. Ebû Hureyre'den (r.a.) gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber vefat ettiği yılın ramazan ayında yirmi gün itikâfa girmiş ve zabtını sağlamak için iki defa Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrail'e (a.s.) arz etmiştir.

⁴⁰ Tetik, *a.g.m.*, s. 239.

⁴¹ Tetik, *a.g.m.*, s. 239.

⁴² Tetik, *a.g.m.*, s. 240.

⁴³ Tetik, *a.g.m.*, s. 240.

⁴⁴ Tetik, *a.g.m.*, s. 240.

⁴⁵ Tetik, *a.g.m.*, s. 241.

Ve yine sahabeden bazıları Rasûlullah'dan (s.a.v.) dinlemiş, aynı şekilde kendisine arz etmiştir. Diğer bir kısmı ise Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işitenlere arz etmiştir. Bu usûl günümüze kadar devam etmiştir.⁴⁶

Arz ve sema usûllerinin her ikisinde de birden fazla talebenin derse iştiraki mümkündür.⁴⁷

1.2.3. Edâ (أَدَاءُ)

Edâ, lügatte, yerine getirme, borç ödeme mânâlarına gelmektedir. Kıraat ıstılahında ise, harflerin hakkını vererek tilâvet etmek, tecvit kurallarına riâyet ederek okumak olarak ifâde edilmiştir.⁴⁸

Bu usûlü daha ilk andan itibaren Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm'i Cebrail'den (a.s.) sema yoluyla alıp sonra ona arz etmesi şeklinde görüyoruz.⁴⁹

Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Cebrail (a.s.) arasındaki mukabele usûlü olan eda ile daha sonraki eda usûlü farklıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ilk önce dinliyor, daha sonra arz ediyordu. Daha sonraki eda ise Kur'ân-ı Kerîm'i kısa aralıklarla hocanın ağzından alıp hemen ona arz etme şeklinde olmuştur. Demek oluyor ki eda usûlü sema ve arz usûlünün bir arada uygulanmasıdır.⁵⁰

1.3. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVET USÛLLERİ

Ku'ân-ı Kerîm, tahkîk, tedvîr ve hadr usûlleriyle tecvîd kâideleri uygulanarak, Kur'ân metnindeki söz ve ses bütünlüğüne gücü nispetinde riâyet edilerek kıraat, tertîl ve tilâvet olunur.⁵¹

⁴⁶ Tetik, *a.g.d.*, s. 241.

⁴⁷ Tetik, *a.g.d.*, s. 243.

⁴⁸ Tetik, *a.g.d.*, s. 243.

⁴⁹ Tetik, *a.g.d.*, s. 244.

⁵⁰ Tetik, *a.g.d.*, s. 244.

⁵¹ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*, Beyrut, Lübnan, 2010/1431, s. 158.

1.3.1. Tahkîk (تَحْقِيقُ)

Tahkîk; “Hakkaka” filinden mastardır. Lügat mânâsı; bir şeyi artırmadan ve eksiltmeden tam olarak hakkını vererek yapmaktır. Bir şeyin hakikatine ulaşmak ve inceliklerine vakıf olmak ve bütünüyle bilgisine sahip olmaktır.⁵²

Kıraat ilmi âlimlerine göre ise; her bir harfin hakkını vererek, medleri azami ölçülerine göre uzatmak, hemzeyi tahkîk ile okumak, harekeleri tam okumak, izhar ve şeddeleri vurgulamak, ğunneleri eksiksiz yapmak, harfleri birbirine katmadan net okumak ve sekte, terassül, yüsür ve tüede ile harfleri birbirinden ayırmaktır.⁵³

Tahkîk okuyuşta kasr, ihtilas, harekeli harfi sakın kılmak veya sakın harfi harekeli kılmak ve harfleri birbirine katmak da doğru değildir.⁵⁴

Tahkîk, dile meleke kazandırmak, lafızları kuvvetlendirmek ve tertîl gayesiyle tilâvet yapmaktır. Güzel olan şudur ki; ifrada kaçmadan, sakınlere hareke vermeden hareketlerden harfler doğurmadan, “ra” harflerinin tekrar sıfatına dikkat ederek ve ğunne yaparken “nun” harfinde mübalağaya kaçmadan fem-i muhsinden bu tertîl okuyuşunu almak gerekir.⁵⁵

1.3.2. Tedvîr (تَدْوِيرُ)

Tedvîr; lügatte bir şeyi dolap gibi döndürüp çevirmek, bir şeyi diğer bir şeye meylettirmek anlamlarına gelir.⁵⁶

Tahkîk ile hadr arasında orta yollu bir okuyuştur ki, medd-i munfasılı bir elif üzerine ziyade ederek okuyan fakat “işbâ” etmeyenlerin okuyuşudur. Her ne kadar durum böyle olsa da, diğer sair Kurra’nın da mezhebi olup, bütün imamlardan sahih olarak nakledilmiştir. Ehl-i Edâ’nın da çoğunun tercih ettiği bir okuyuş mertebesidir.⁵⁷

⁵² Cezerî, *a.g.e.*, s.158.

⁵³ Cezerî, *a.g.e.*, s.158.

⁵⁴ Cezerî, *a.g.e.*, s.158.

⁵⁵ Cezerî, *a.g.e.*, s.158.

⁵⁶ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvîd İstılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 130.

⁵⁷ Cezerî, *a.g.e.*, s. 159-160.

1.3.3. Hadr (حَدْر)

Hadr; lügatte okuyuşta çabuk olma, çabuk iş yapma, kıraatte süratli olmak anlamlarına gelir.⁵⁸

Kıraat ilmi âlimlerine göre ise; sahih bir rivâyete dayalı olarak, öteden beri gelen, kasr, teskîn, ihtilâs, idğâm-ı kebîr, tahfi-i hemze vb. uygulamaların kıraati hafif tutmak, lafızları gözeterek i'râbı tam yapmak, harfleri mahreçleri ve sıfatlarıyla beraber yaparak hızlı ve süratli okumaktan ibarettir. Âlimlere göre hadr, tahkîk'in zıddıdır.⁵⁹

Hadr ile yapılan okuyuş, sevabı çoğaltmak ve tilâvetin faziletini elde etmek içindir. Ancak hadr okuyuşu esnasında med harflerini tamamen ortadan kaldırmaktan sakınmak, ğunne sesini gidermekten sakınmak, harekelerin sesini kısmaktan sakınmak, kendisiyle kıraatin sahih olmayacağı derecede hatalardan sakınmak gerekir. Çünkü böyle bir okuyuşla tertîl ölçüsünün dışına çıkmış olunur ki bu okuyuş da tilâvet olarak nitelendirilemez.

1.3.4. Hezrame (هزيمة)

Hezrame; Kur'ân-ı Kerîm'i hadr'dan daha süratli bir şekilde okumaktır. Meşhur Keşşaf tefsirinde Müzzemmil sûresi 4. âyet açıklanırken Hz Ömer'e (r.a.) atfedilen şöyle bir söz zikrolunur: “Yolda yürümenin en şerlisi hayvanı yorgun ve bitkin düşürecek şekilde sürmektir. Kur'ân-ı Kerîm okumanın en şerlisi de, kelimeleri birbirine karıştıracak şekilde hızlı olanıdır”.⁶⁰

Şakîk İbni Seleme (r.a.) anlatıyor: “Bir adam İbni Mes'ûd'a gelerek: “Ben bir rekâtta mufassal surelerin tamamını okudum” dedi. İbni Mes'ûd (r.a.) da:

“Şiir mırıldar gibi mırıldar, meyve döküşdürür gibi döküşdürür müsün? Olmaz öyle şey! Rasûlullah (s.a.v.) tek rekâtta birbirine denk iki sure okurdu. Bir rekâtta, “İkterabet” ve “el-Hâkka” sûrelerini, bir rekâtta “Vet-Tûr” ve “Ez-Zâriyât” sûrelerini okurdu. Bir rekâtta “Ve izâ vaka'at” ve “Nûn” sûrelerini; bir rekâtta “Seele sâilun” ve “Ve'n-Nâzi'ât”

⁵⁸ Temel, a.g.e., s. 155.

⁵⁹ Cezerî, a.g.e., s.159.

⁶⁰ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n Neşr*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 289.

sûrelerini; bir rekâtta “Veylün li'l-Mutaffifîn” ve “Abese” sûrelerini, bir rek'atte “El-Müddessir” ve “El-Müzzemmil” sûrelerini okurdu. Bir rek'atte “Hel Etâ” ve “Lâ Uksimu biyevmi'l-Kıyâme” sûrelerini, bir rek'atte “Amme yetesâelûn” ve “Ve'l-Mürselât” sûrelerini; bir rek'atte de “Ed-Duhân” ve “İzâ's-Şemsü Küvvirat” sûrelerini okurdu.”⁶¹

Mırıldanmak diye çevirdiğimiz *hezze* kelimesi sür'atle çok çabuk söylemek mânasına gelir. Müctehid ve âlim olan İbni Mes'ûd'un (r.a.) hızlı tilâveti, sallanan hurma ağaçlarından, âdi çürük meyvelerin patır patır dökülmesini de benzetir. Maksud, Kur'ân'ın hızlı şekilde okunarak tefekkür ve taakkul edilmeden, mânası ve maneviyatı anlaşılıp yaşanmadan, lafzen telaffuz edilmesini takbîhtir. Esâsen Kurânın bu şekilde anlaşılmadan okunması başka rivâyetlerde de takbîh edilmiştir: “Bazı insanlar Kur'ân okurlar fakat okudukları gırtlaklarından aşağıya inmez. Ancak okunan Kur'ân kalbe varır ve anlaşılır ise tesir eder.”⁶²

Hiz. Peygamber, kendisine Kur'ân-ı Kerîm vahyolunurken, acele etmemesi hususunda Kıyâme Sûresi 16. âyet ile Tâhâ Sûresi 114. âyetlerde açık bir şekilde uyarılmıştır. Bu uyarı Peygamber efendimize olduğu kadar bütün kârilere. Kur'ân-ı Kerîm kıraatindeki en hızlı okuyuş hadr usûlüdür. Teravîh namazı ve mukâbele okuyuşları başta olmak üzere, kârilere kıraatlerine dikkat etmeli ve bu büyük hataya düşmemelidir.

1.4. KUR'ÂN-I KERÎM OKUMA KAVRAMLARI

Kur'ân-ı Kerîm'i insanlığa ulaştıran, Kur'an-ı Kerîmde emredildiği üzere tebliğ ve tebyîn eden Hiz. Peygamber (s.a.v.) aynı zamanda onu ilk okuyan, en iyi anlayan, yaşayan ve bu sebeple insanlara örnek olan kişidir. Kur'ân- Kerîm'in okunması, anlaşılması hususunda günümüze kadar pek çok eser kaleme alınmış ve alınmaya devam etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm ilm-i ezeli'den geldiğinden itibaren bitmek tükenmek bilmeyen bir hazinedir.⁶³

⁶¹ İbrahim Canan, *Hadîs Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, c. 8, s. 430.

⁶² Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 431.

⁶³ Yavuz Fırat, “Kıraat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, c.1, S.13, s. 257.

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri arasında muhteşem bir tenâsüp, muavenet ve bağlantı vardır. Bir âyette geçen bir kelimenin başka bir surede geçen her hangi bir âyetteki kelimeyle açıklandığı görülür. Bâzen bir olayın başka surelerde geçen âyetleri bir araya getirerek bir bütün oluşturduğu ve kelimelerin her birinin anlaşılması noktasında birbirine katkı yaptığı görülür.⁶⁴ Kur'ân-ı Mu'cizu'l-Beyân'ın kelimeleri, sûreleri, âyetleri birbirine bakan muhteşem bir binanın taşları gibi birbirini destekler. Kur'ân, farklı ayetlerden meydana gelen bir bütündür.

Özellikle konumuzla alakalı olarak Kur'ân-ı Kerîm'in okunması, anlaşılması ve yaşanmasıyla ilgili bazı kelimeler vardır ki, çoğu zaman birbirlerinin yerlerine kullanılırlar ve aralarındaki farklar bu işte uzman olan pek çok kişi tarafından bile dikkate alınmazlar.⁶⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de bu kavramlardan en çok “karae”, seksen altı yerde geçmektedir. “telâ” altmış üç yerde “ratele” iki âyette dört şekilde, “derase” sekiz yerde ve “meneye” okuma anlamında iki yerde geçmektedir.⁶⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bu kavramlar sözlük mânâlarından kurtulup, soyutlaşmışlardır. Şu üç kavram ile Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerîm okunmasını istemiştir.

1.4.1. Kıraat (قراءة)

Kıraat; “Karaae” fiilinden mastardır. İstılahta, “okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek” anlamlarında mastar olarak, “sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okuma” anlamında ise isim olarak geçmektedir.⁶⁷

Arapçada kıraat kavramının “okuma” anlamında ilk olarak Kur'ân-ı Kerîm'in gelişi ile kullanıldığı kanaati vardır. Bu kelime Aramice olsa bile daha önce “okuma” mânâsına kullanılmamıştır.⁶⁸

“Karae” fiilinden türetilmiş kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de seksen altı yerde geçmektedir. Altmış yerde “Kur'ân” şeklinde Allah'ın (c.c.) kitabına özel isim

⁶⁴ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 258.

⁶⁵ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 258.

⁶⁶ Akpınar, *a.g.e.*, s. 110.

⁶⁷ Fırat, *a.g.m.*, (7-33), s. 9.

⁶⁸ Ali Akpınar, “Kur'ân-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Hakemli Dergi*, Sivas 1998, S.2, s. 220.

olmuştur. İki yerde “okuma”, bir yerde “namaz” mânâsına diğer yerlerde ise fiil kalıbında “okuma” mânâsında kullanılmıştır.⁶⁹

“Meâni’l-Kur’ân” adlı eserin sahibi Ferrâ’ya göre “kıraat” ve “kur’ân” aynı kökten türemiş mastarlardır. Her ikisi de, bir araya getirilerek okuma mânâsına gelir.⁷⁰

Âlimlerin çoğunluğuna göre, Kur’ân-ı Kerîm emir, yasak, kıssa, tehdit, ukubât, muamelat, ibadet vb. birçok konuyu içine aldığından bu ismi almıştır. Kelimenin sözlük anlamı olan “toplamak” ile de bu görüş örtüşmektedir.⁷¹

Harflerin ve kelimelerin bir kısmının diğer bir kısmına eklenmesiyle oluşan duruma “kıraat” denir. Türkçe’de bir araya getirilen kelimelerin telaffuz edilmesine “okumak” denir.⁷²

Öyleyse *kıraat* kavramı Kur’ân-ı Kerîm’in mânâ boyutundan ziyade, sesli bir şekilde telaffuzunu ortaya koyarak öncelikle metne dayalı bir okuyuşu ifâde eder. “*Kıraatten söz edebilmek için, kârînin metni sesli ve sözlü okuması, okuduğunu duyması veya başkalarına bunu duyurması gerekir*”.⁷³

Kur’ân-ı Kerîm okurken ses gereklidir. Bunun en düşük derecesi okuyanın kendisini işitebileceği kadar olanıdır. Fıkıh kaynaklarında namazdaki kıraatin cehrî ve hafî olma şartının neler olduğuna dikkat çekilmiş içinden geçirerek okumanın kıraat olamayacağı ifâde edilmiş, dili hareket ettirmeden ses akmaksızın zihinden geçirilen metnin *kıraat* olarak adlandırılmayacağı söylenmiştir. Çünkü *kıraat*, iradeye dayalı bir eylem olup akıllı konuşan bir insandan seslerin kendisine özgü bir şekilde çıkmasıdır. Bu sebeple Cebrail (a.s.) ’ın eylemine kıraat denilemez. Her hangi bir cansız araçtan çıkan sesin de *kıraat* olmadığını söyleyenler vardır.⁷⁴

⁶⁹ Akpınar, *a.g.e*, s. 102.

⁷⁰ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 259.

⁷¹ Akpınar, *a.g.m.*, s. 200.

⁷² Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 259.

⁷³ Fırat, *a.g.m.*, (7-33), s. 10.

⁷⁴ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 260.

Lügatlerde *kıraat* kelimesi ifham, idrak vb. anlamlarda yer almaz. Ancak, “Karae” fiilinin türevlerinden çok açık olmasa da anlamaya dair bir vurgunun olduğu anlaşılır.⁷⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de “ Şüphesiz onun toplanması ve okunması bize aittir. Onu okuduğumuzda, sen onun okunuşuna uy.”⁷⁶ âyeti Kerîmesinde geçen “fe’t-Tebi’ Kur’âneh” kısmı müfessirler tarafından, “O okunanı muhafaza etmeye bak, acele etme, ezberlenmezse kalmaz endişesini içinden at. Onu ezberlemeni sana biz sağlayacağız.” “Onu okuyarak sana açıkladığımızda, sen o açıkladıklarımıza uy, onunla amel et.” “Onu al, onu yaşa, ona sarıl.” “Onun hüküm ve yasalarına uy” şeklinde yorumlanmıştır. Ancak Hazin’in yüklediği “okuma” mânâsı bize daha yakın gelmektedir. Çünkü âyeti Kerîmede Cebrail’in (a.s.) okuyuşunu bitirinceye kadar onu dinlemesi emredilmektedir.⁷⁷ Kıraatte okunanı anlamak söz konusu olmakla birlikte, anlamı o anda zihinden geçirmek şart değildir.⁷⁸

Zikredilen âyeti Kerîmede Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vahyi dinlemesi onun okunuş şekline dikkat etmesi vurgulanmış, daha çok işin ses ve söz yönü ön plana alınmış, anlam yönü ise ikinci planda tutulmuştur.⁷⁹

Bu ifâdelerden sonra *kıraat* kavramından “anlama” olgusunu tam anlamıyla soyutlamasak da bunu *tertil* ve *tilâvet* kavramlarında aramanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.⁸⁰

Kıraat, okuyucunun kendi isteğiyle ses ve söz aracılığı ile harflerden kelimeler, kelimelerden cümleler oluşturarak meydana getirdiği Kur’ân metnini öğrenmek veya öğretmek maksadıyla, acele etmeden, tecvid kurallarına riâyet ederek, kendisinin ve aynı zamanda bir başkasının duyacağı şekilde okumasıdır.⁸¹

⁷⁵ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 261.

⁷⁶ *Kıyamet*, 75/17-18.

⁷⁷ Akpınar, *a.g.m.*, s. 224.

⁷⁸ Fırat, *a.g.m.* (257-273) s. 260.

⁷⁹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 262.

⁸⁰ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 262.

⁸¹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 262.

1.4.2. Tertîl (تَرْتِيلٌ)

Tertîl; “Ratile” fiilinden “tef’îl” vezninde mastardır.⁸²

Istılahta, Kur’ân-ı Kerîmi dura dura, peş peşe, acele etmeksizin mânâlarını anlaya anlaya ve ağır ağır okumaktır.⁸³

Kişi sözünü dura dura, acele etmeksizin, anlaşılır bir şekilde söylediği zaman “Ratile fûlanün kelamehü” yani; “Fılan kişi sözünü güzel söyledi” denir.⁸⁴

“Ratile’ş-Şey’e” bir şeyin güzel düzgün muntazam yapıldığını ifâde etmek için kullanılır. Dişleri gâyet berrak, düzenli, inci gibi tek tek sayılabilir olan biri için, “Ratiletî’l-Esnân” denir. Âlimler Kur’ân-ı Kerîmi’n *tertîl* ile okunmasını daha iyi anlatabilmek için, Arapça’da “seğr” diş mânâsına gelen kelimeyi *tertîl* kelimesinin türevi olan “ratlün” kelimesiyle “seğrun ratlün” şeklinde kullanarak, “Dişlerinin arasında hafif açıklık bulunan gâyet bakımlı, düzgün, papatya çiçeğine benzetmişlerdir.⁸⁵

Kur’ân-ı Kerîm’in güzel okunduğunu ifâde etmek için kullanıldığı zaman “Ratiletü’l-Kur’ân” “Kur’ân-ı tane tane okudu” denir. Kur’ân bununla inmiştir. Allah (c.c.) “ ve Rattelnâhü Tertîla (وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا)⁸⁶ “Kur’ân-ı onu açık açık tane tane okuduk” buyurmuştur. Rasûlüne de “Ve Rattili’l-Kur’âne Tertîlâ” (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)⁸⁷ “Kur’ân-ı açık açık tane tane oku” diye emretmiştir. Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) “Allah teala Kur’ân-ın indirildiği gibi okunmasını ister” buyurmuştur.⁸⁸

Hiz. Aîşe (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.), “Bismillahirrahmanirrahim, elhamdu lillâhi rabbilâlemin diye Fâtîha sûresini âyet âyet tertîl üzere okurdu.” Buyurmaktadır.

⁸² Cezerî, *a.g.e.*, s. 160.

⁸³ Yüksel, *a.g.e.*, s. 288.

⁸⁴ Cezerî, *a.g.e.*, s. 160.

⁸⁵ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 263.

⁸⁶ *Furkan*, 25/32.

⁸⁷ *Müzzemmil*, 73/4.

⁸⁸ Cezerî, *a.g.e.*, s.160.

Tertîl, bir şeyin tertib ve tanzimini güzel kılmak, açık seçik beyan etmek demektir. Kur'ân'ın tertîli, her harfinin, edasının, nazımının, mânâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Bu okuyuş ağır ağır ve teennî ile yapılır.⁸⁹

Tertîl kavramını Müctehid Sahabelerden İbni Abbas (r.a.), “onu açık açık oku”, Mücahid, teennî ile “acele etmeden oku”, Dahhâk, “harf harf oku”⁹⁰, Seyid Şerif Cürcânî, “âyetleri mahreçlerinde okumak, Kur'ândaki vakıf yerlerine dikkat etmek” şeklinde yorumlamışlardır.⁹¹

İlk zamanlarda maddi şeylerin güzelliğini açıklamak için kullanılan bu kavram daha sonraları manevi bir anlam yüklenerek söz güzelliği için kullanılır olmuştur. “Ratele’l-keleme” sözü düzenli, güzel, aheste aheste sıraladı” mânâsında kullanılmıştır.⁹²

Bu yeni mânâ, Kur'ân-ı Kerîm’in inzaliyle bu kavrama yüklenmiştir. Genelleşerek Kur'ân dışındaki insan sözü için de kullanılır olmuştur. Zamahşeri “ratele’l-Kur’âne” ifâdesine “Mecazi olarak aheste aheste okumak, harflerin hakkını vererek, en mükemmel bir şekilde oku” mânâsını vermiştir.⁹³

Hz. Ali (r.a.) kavramı “harfleri iyice çıkarmak, okurken durulacak yerleri iyice belirlemek” olarak tanımlamıştır.⁹⁴

Zerkeşî ise bu konuda, “Her Müslümanın Kur'ân-ı *tertîl* üzere okuması gerekir, kelimelerin hakkını vererek açık seçik okuması, nefesi yetişmediğinde durup sonra okuması ve harfleri birbirine katmaması “*tertîl*”in en alt sınırını demıştır.⁹⁵

İmam Suyûtî, “*Tertîl* üzere okunan bir cüz’ün tertîlsiz okunan iki cüzden daha evladır” demıştır. Aynı şekilde Kastallânî’de *tertîl* ve tedebbürle okumanın nitelik bakımından sevap kazandıracağını, hızlı şekilde çok okumanın ise çokluk bakımından sevap kazandıracağını söylemiş ve “*Tahkîk, eğitim, alıştırma ve üzerinde durmakla*

⁸⁹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 446-447.

⁹⁰ Cezerî, *a.g.e.*, s. 160.

⁹¹ Yüksel, *a.g.e.*, s. 288.

⁹² Akpınar, *a.g.m.*, s. 217.

⁹³ Akpınar, *a.g.m.*, s. 217.

⁹⁴ Akpınar, *a.g.m.*, s. 217.

⁹⁵ Akpınar, *a.g.m.*, s. 217.

olur. *Tertîl* ise, inceliklerin üzerinde durmak ve onları düşünmekle olur. Buna göre her tahkîk, aynı zamanda *tertîl*dir, ama her *tertîl* tahkîk değildir” demiştir.⁹⁶

Müctehid, tefsir ve kıraat âlimi İbni Mücâhid⁹⁷, “kıraat halinde insanların Allah’a (c.c.) en sevimli olanı onların en zeki olanlarıdır” yorumunu getirmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) “Kur’ân-ı Kerîm’den bir âyet okuyup, sonrasında ağlayan bir adama rast gelir. Allah’ın (c.c.) “Kur’ân-ı “*tertîl*” ile okuyun” âyetini duymadınız mı? İşte bu *tertîl*’dir” buyurarak, Kur’ân okurken kişinin ağlamasını onu anlamasıyla irtibatlandırmış ve bu okuyuşun *tertîl* olduğuna vurgu yapmıştır.⁹⁸

Ebû Bekir Tâhir âyeti, okuyucunun Kur’ân-ı Kerîmin içerdiği incelikleri düşünmesi, hükümlerini bütün benliğiyle yerine getirmesi, gönlüyle mânâlarına dalması ve özünü ona çevirmesi gerektiği şeklinde yorumlamıştır.⁹⁹

İmam Kurtubî *tertîl* kavramını; “Kur’ân-ı Kerîmi acele okuma, tam tersine yavaş yavaş mânâlarını düşünerek açık açık oku”, diye tarif etmiştir.¹⁰⁰

Tertîl ile Kur’ân-ı Kerîm okumanın müstehap olması, okurken aynı anda düşünülmesi gerektiğinden dolayı değildir. Zira Arapça bilmeyen, Kur’ân-ı Kerîm okurken anlamadan normal bir şekilde kıraat eden kişinin ağır ağır okuması da müstehaptır. Çünkü bu okuyuş hezrame ve hızlı bir şekilde okuyuşa göre, Kur’ân-ı Kerîm’e saygı, hürmet ve kalbe etki etme bakımından daha evladır. Kıraat âlimleri *tertîl* ile tahkîki birbirinden ayırmışlardır. Tahkîki okuma egzersizi ve eğitim için, *tertîli* ise Kur’ân-ı Kerîm’in âyetleri ve içerdiği konular üzerinde derin düşünce ve ondan hüküm çıkarmak için olduğunu kabul etmişlerdir. Onlara göre, “Her tahkîk *tertîl* ise de, her *tertîl* tahkîk değildir.”¹⁰¹

Kanaatimiz o dur ki, daha önce kıraat kavramında da ifade ettiğimiz gibi, okunan metnin seslendirme ve telaffuzunda dikkat çekilen hususlar, (Harfler, harflerin mahreçleri, sıfatları, tecvîd kâideleri, vakıf ve ibtida vb), *tertîl* kavramının sâdece alt

⁹⁶ Akpınar, *a.g.m.*, s. 218.

⁹⁷ Tayyar Altıkulaç, “İbni Mücâhid” maddesi , DİA, İstanbul: 1999, c, XX, s,214-215

⁹⁸ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 264.

⁹⁹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s.264.

¹⁰⁰ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s.264.

¹⁰¹ Cezerî, *a.g.m.*, s.161.

seviyesidir. Bu kavramla işin içerisine estetik dâhil edilerek, aheste aheste bir okuyuş ve okumanın daha ileri boyutu olan mânâ da katılmıştır.

Tertîl, okuyucunun harfleri ve kelimeleri düzgün bir şekilde telaffuz edip, bütün tecvîd kâidelerine riâyet ederek, aynı zamanda mânâyı düşünerek, aklıyla ve kalbiyle gönül huzuru içerisinde aheste aheste okumasıdır.

1.4.3. Tilâvet (تلاوة)

1.4.3.1. Dil Bilimcilere Göre Tilâvet

Tilâvet kavramı “tela” fiilinin mastarıdır. Fiilin iki tane mastarı vardır. Öncelikli mastarı “tülüvven”dir. “Tülüvven” izlemek, peşine gelmek, birbirini takip etmek mânâlarına gelir. Tilâvet ise; “Alâ” harfi cerri ile birlikte yüksek sesle okuma, ...den okuma, harficersiz olarak ise ezbere okuma” mânâlarına gelir.¹⁰²

Kur’ân-ı Kerîm’de “telâ” fiilinden türemiş kelimeler altmış üç yerde zikredilmiştir. Tilâvet olarak sâdece bir yerde geçmektedir.¹⁰³

“Telâ” fiili öncelikle “takip etmek, peşi sıra gitmek”, anlamında kullanılmıştır. Bu konuda İbni Manzur “Naka mütlin ve mütliyetün” “Yavrusu kendisini takip eden deve” sözünü kullanmıştır.

Kelime daha sonra “tâbi olmak, ittibâ etmek, iktidâ etmek” anlamlarında kullanılmıştır.¹⁰⁴

Kur’ân-ı Kerîm’in nüzulünden sonra “telâ” fiili kavramlaşmış ve özellikle Kur’ân-ı Kerîmi okuma ve okunan âyetlerin mânâsına tabi olma anlamlarında bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰⁵

¹⁰² Serdar Mutçalı, *el-Mu’cemü’l-Arabi’l-Hadis*, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul Aralık 1995, s. 90.

¹⁰³ Akpınar, *a.g.e.*, s.104.

¹⁰⁴ Mesut Kaya, “Kur’ân’ı Okumak, Anlamak ve Amel Etmekle İlgili Kavramlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 38.

¹⁰⁵ Kaya, *a.g.t.*, s. 38.

“Tilâvet” mastarıyla okuma mânâsında kullanılmış olsa da, tabi olma mânâsından uzaklaşmamıştır. Bu iki mânâ hiçbir zaman birbirinden bağımsız olmamış, aksine hep iç içe olmuşlardır.¹⁰⁶

O dönemde panayırlarda edebî metinlerin okunması şiirlerin okunması toplumun geleneğiydi ve oldukça meşhurdur. Edebî metinlerin okunmasını ifâde etmek için de yine bu kavram kullanılıyordu.¹⁰⁷

Dil ağırlıklı meşhur bir tefsir olan “Bahrü’l-Muhit”te bu kavram şöyle izah edilmiştir:

- a. Metni (lafız yönünden) sâdece tecvîd kâidelerine mahreç ve sıfatlarına dikkat ederek okuma.
- b. Amel bakımından okunana tabi olmak, yani rastgele bir okuyuş değil, aynı zamanda okunanı anlamayı hedefleyen bir okuma.¹⁰⁸

Dilcilerin genel kanaati, kavramın ilahi kitapları okumada kullanılabileceğidir. Râğıb el-İsfahânî, tilâvet Allah’ın (c.c.) kitaplarını hem kıraat ederek izleme, hem de kitaplarda bulunan emir, nehiy, korkutma, sevdirmeye gibi konulardan anlaşılanlarla amel ederek onlara uymayı ifâde için kullanılan özel bir kavramdır.” demiştir.¹⁰⁹ Yani bu kavram hem lafzî hem de hükmi tilâveti içermektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’de bu kavram hem Kur’ân hem de diğer kutsal kitapların okunuşu için kullanılmıştır.

“Bana Kur’ân’ı okumam emredildi.”¹¹⁰

“De ki, Tevrat’ı getirin ve onu okuyun.”¹¹¹

Âyet-i Kerîmede tilâvet kavramının, Kur’ân-ın hükümlerine uymak, onun yolunu izlemek mânâlarına geldiği görülüyor. Bu Mânânın bu kavrama, İslam’ın

¹⁰⁶ Kaya, *a.g.t.*, s. 38.

¹⁰⁷ Kaya, *a.g.t.*, s. 50.

¹⁰⁸ Fırat, *a.g.m.*, (257-273 s) s. 266.

¹⁰⁹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273 s) s. 266; Akpınar, *a.g.m.*, s. 200.

¹¹⁰ Neml, 27/92.

¹¹¹ Âl-i İmran, 3/93.

yüklediği kabul edilir. Kavramın cahiliye döneminde okuma anlamına geldiğine rastlanılmamıştır. Değişik mânâlarda kullanılmasına din müsaade etmemektedir.¹¹²

“Telâ” fiilinden türemiş kelimeler Kur’ân-ı Kerîm’de çokça zikredilmiştir.

Bunları bir tasnife tutacak olursak;

- a. İttibâ (uyma) mânâsına¹¹³
- b. İnzâl (inme) mânâsına¹¹⁴
- c. Kıraat (okuma) mânâsına¹¹⁵
- d. Amel (anlama ve tatbik etme) mânâsına¹¹⁶
- e. Teblîğ (aktarma, ulaştırma) mânâsına¹¹⁷

“Telâ” fiilinden türemiş kelimeler birçok mânâda kullanılmışlardır. Bu bize kelimenin çok çeşitli mânâlar için kullanıldığını ve anlam yelpazesinin çok geniş olduğunu gösteriyor. Ancak görülüyor ki lafzî tilâvet ten çok hükmi tilâvet Kur’ânda daha çok geçmektedir.

“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu gerçek bir okuyuşla okurlar.” âyetinde geçen “yetlühü hakka tilâvetih” kısmını dildiler ve müfessirler değişik şekillerde yorumlamışlardır.

El-İsfahânî; “*O kitaba gerçek anlamda uyarlar ve gereği gibi onunla amel ederler.*” diyerek uyma/izleme anlamı yüklemiştir.

Büyük Müfessir Âlim Âlûsî; “*O kitabı gerçek bir okuyuşla okurlar*” ifâdesiyle okuma anlamını vermiştir.

Ebû Ubeyde; “*Onlar kitabın helalini helal, haramını haram kabul ederler.*” yorumunu yapmıştır. Demek tilâvet, anlama, inanma ve uygulama da demektir.

¹¹² Akpınar, a.g.m., s. 200.

¹¹³ Şems, 73/2; Hûd, 11/17.

¹¹⁴ Al-i İmran, 3/58; Kasas, 28/3; Bakara, 2/252.

¹¹⁵ En’am, 6/151; Enfâl, 8/2; Yûnus, 10/16; Kehf, 18/83.

¹¹⁶ Bakara, 2/121.

¹¹⁷ Bakara, 2/102.

Zemahşerî; “O kitabı hakkıyla okurlar. Yani, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) özelliklerine dair o kitapta bulunan bilgileri değiştirip bozmadan okurlar.” diye ifade etmiştir.

Bunlara benzer daha birçok yorum yapılmıştır. Bizim en çok hoşumuza giden Gazalini yorumu da olmuştur ki şöyledir: “*Gerçek bir okuyuşla Kur’ân-ın tilâveti, dil akıl ve kalbin ortaklaşa gerçekleştirdikleri ameldir. Bu birliktelikte dile düşen harfleri tertîl üzere hakkını vererek okumak; akla düşen mânâları anlamak; kalbe düşen ise, emir ve yasaklarından etkilenip ders almaktır. Böylece dil ağır ağır okur, kalpte öğüt alır.*”¹¹⁸

Anlaşılan odur ki; dil ve göz ile yapılan kıraat, akıl ve zihnin süzgecinden geçirerek okumak tertîl, güzel bir sesle yapılan okunuştan kalbin etkilenip gönlün semalara yükselmesi şeklindeki bir okuyuş da tilâvettir.

1.4.3.2. Tilâvet ve Kıraat Kavramları Arasındaki Farklar

Görüldüğü üzere tilâvet, kıraat’ten daha özel bir mânâ taşımaktadır. O halde âlimlerin de dediği gibi “*Her tilâvet kıraattir, ancak her kıraat tilâvet değildir.*”¹¹⁹

Her ne kadar kıraat, tilâvet kavramını içine alacak şekilde daha genel kabul edilse de, tilâvet kavramının daha özel bir mânâsı vardır. Çünkü o kıraat ve tertîlin özelliklerini taşımakla birlikte, onlardan daha ileri boyutta, daha derin ve engin mânâlar içermektedir.¹²⁰

Kıraat, henüz okumaya yeni başlayan birinin okuyuşu, tertîl onun biraz daha ileri boyutu, tilâvet ise, en son raddesidir. Allah (c.c.) tedriciliği okuma konusunda da dikkate alarak, ilk anda kıraat ile tertîl kavramlarının türevleriyle hitapta bulunmuş, vahiy akışı sonlarına doğru da tilâvet kavramıyla bunu perçinlemiştir.¹²¹

Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.), ashabın ve bugüne kadar Kur’ân öğrenenlerin ilk anda öğrenmek için talim etmeleri, daha çok lafzı dikkate almaları kıraattir. Daha

¹¹⁸ Akpınar, *a.g.m.*, s. 201-202.

¹¹⁹ Akpınar, *a.g.m.*, s. 200.

¹²⁰ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 267.

¹²¹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 269.

sonra Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve ashabının anlayarak okumaları, değişik zamanlarda okudukları Kur'ândan etkilenmeleri ve ağlamaları tertîl ile alakalıdır. Allah Resûlü'nün (s.a.v.) zaman zaman ashabtan bazılarına değişik zaman ve mekânlarda Kur'ân okutması veya onları okurken dinlemesi ve bu okuyuşlarındaki ahenk ve ses güzelliğinden etkilenmesi ise tilâvet ile alakalıdır.

Ayrıca aralarındaki farka dikkat çekerek, namazda okunan Kur'âna, tilâvet denmemiş, kıraat denmiştir. Arapça konuşanlar dahi namaz kılanların çoğu, namazda okudukları Kur'ân-ın mânâsını tam olarak bilememektedirler. İster namaz içinde olsun, ister namaz dışında, okuduğu Kur'ân-ın mânâsını anlamayan birçok insan vardır.¹²² Aynı zamanda namaz esnasında kıraat arasına tekbirler, duâlar girmektedir. Bu şekilde ara verilerek yapılan okuma tilâvet değil ancak kıraat olarak nitelendirilebilir. Çünkü tilâvet ara vermeksizin bir okuyuşu ifâde eder. Baş tarafta ifâde ettiğimiz gibi tilâvet kavramının kökünde de bu mânâ gizlidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, 14 yerde geçen "Tilâvet secdesi" de aynı şekilde aralarındaki anlam farkını ortaya koymak için "kıraat secdesi" olarak isimlendirilmemiştir. Her ne kadar günümüzde bu secdelerin geçtiği âyetleri işiten herkes "tilâvet secdesi" yapsa da, esasen bu secdeler, Kur'ân-ın mânâsına vakıf olan kişilerce bilinip gereğince eda edilebileceğinden bu isim verilmiştir.¹²³

Anlayarak veya anlamayarak her iki şekilde okuyuş kıraat ile ifâde edilirken, anlayarak ve anladıklarını yaşayarak okuyuş ise tilâvetle ifâde edilmektedir. Kıraat tek bir kelimeyi veya Kur'ândan başka bir şeyi okuma mânâsında kullanılırken, tilâvet ise ikiden fazla kelimeyi veya uzun bir metni araya fasıla koymadan okumak için kullanılır. Mîsâl: "ismini kıraat etti" denir. Ancak ismini "tilâvet etti" denmez. Kur'ân-ı Kerîm'den sure, aşr veya bütün olarak okumayı ifâde etmek için tilâvet kullanılır. Tilâvet daha çok iclal, ihtiram ve tazim ifâde eden okumalar için kullanılır.¹²⁴

Tertîl üzerinde dura dura, ara vererek, düşünerek, anlayarak okuma şeklini ifâde eder. Hızlı bir şekilde çabucak okuyuş için okudu denir, tertîl etti denmez. Hadîs-i Şerifte de bu husus şöyle geçmektedir: " Kur'ân sahibi için kıyamette şöyle denir: Oku

¹²² Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 268.

¹²³ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 268.

¹²⁴ Akpınar, *a.g.e.*, s. 109.

(ikra') ve yüksel! Dünyada tertîl ettiğin gibi tertîl et. Şüphesiz senin makâmın (dünyada) en son okuduğun (tekraü) âyetin yanındadır.”¹²⁵

Kişinin seviyesi ne olursa olsun Kur'ân okumalıdır. Kimileri Kur'ân-ı kıraat eder, kimileri tertîl eder, kimileri ise tilâvet eder. Nihâî hedef olan tilâvete ulaşmak kıraatle başlar. Zamanla tertîl ile biraz olgunlaşır ve daha sonra tilâvet seviyesine yükselir. Bu sebeple hiç kimseye anlamıyorsan Kur'ân okuma demek çok yanlış bir davranıştır.¹²⁶

1.4.3.3. Tilâvet Kavramı ve Mûsikî

Tilâvette, harflerin ve kelimelerin yerli yerince mahrecinden çıkartılmasının, tecvit kâidelerinin tam mânâsıyla icra edilmesinin yanında, metnin anlaşılmasına daha fazla önem verildiğini görmekteyiz. Burada artık lafız halledilmiş, lafzın edasının verdiği hazdan hareketle dinleyenlerin ruhlarına etki ederek, ilahi bir zevki tattıracak şekilde okuma vardır.¹²⁷

Tilâvet Kur'ân'ın okunmasıyla alakalı bir kavramdır. Daha önce sözlük anlamlarında ifâde edildiği gibi yüksek sesle ve ezbere yapılan bir icradır. Harflerin mahreçlerine, sıfatlarına, vakıf ve iptida kâidelerine dikkat edilerek tecvit kâideleri ihmal edilmeden yapılan bir icradır. Hepsinin üstünde güzel bir eda ve mûsikî nağmeleriyle yapılan bir icradır. Özellikle Câmilerde okunan mihrabiyeler, değişik zaman ve mekânlarda okunan aşr-ı şerifler hep bu tarz ile tilâvet olunur.¹²⁸

Temsîlî tilâvetin son temsilcisi Ali Rıza Sağman Hoca Efendi *Kur'ân'ın Mahiyeti* adlı eserinde şunları söylemektedir; “ *Tilâvetin Kur'ân lafızlarının taşıdığı bir hazine olduğu unutulmamalıdır... Tilâvet deyip te geçilemez! Kelamullahın ruhlardaki haşmeti, hayattaki saltanatı perçinlenmektedir. Güzel seslerden süzülerek, müzik nağmelerinde yüzerek, ufukları dolaşmakta, yerden göğe yükselmekte, gökten yere*

¹²⁵ Akpınar, a.g.e., s. 110.

¹²⁶ Akpınar, a.g.e., s. 111.

¹²⁷ Fırat, a.g.m., (257-273) s. 267.

¹²⁸ http://spdosyalar.diyaret.gov.tr/webspdfs/UserFiles/kars/UserFiles/Files/Kur'ân-Mûsikîsi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf, (22.01.2018)

inmektedir. Tilâvet yalnız ruhlar üzerinde ilahi bir zevk sağlamaktan ibaret kalamaz, aynı zamanda Kur'ân'daki sıhhatinde delilidir, zihinler üzerindeki kontrolüdür."¹²⁹

Demek oluyor ki: Tilâvet, kıraatte olduğu gibi harflerin mahreç ve sıfatlarını dikkate alarak, tertîldeki mânâyâ dayalı okuyuşun da üstünde, daha dikkatli, mânâ ağırlıklı ve hatta onu yaşamaya yönelik, bu sebeple kalbin derinliklerinden gelen ve özellikle güzel bir seda ile etkileyici bir okuma biçimidir.¹³⁰

Sonuç olarak, her ne kadar bu üç kavram Kur'ân-ın tecvîdine riâyet ederek, mânâsını düşünerek okunmasını ifâde ediyor gibi anlaşılabilir da, incelendiği vakit bu kavramlar arasında farkların olduğu, aynı şeyleri ifâde etmedikleri görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'i güzel bir şekilde okunması ve onun mânâsının anlaşılması sadedinde kıraat kavramına nazaran tertîl kavramının, ona nazaran da tilâvet kavramının daha açıklayıcı bir özelliği olduğu ortaya çıkmaktadır.¹³¹

1.5. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ZİKREDİLEN KAVRAMLAR

1.5.1. Tecvîd (تَجْوِيدُ)

Tecvîd; bir şeyi güzelleştirmek, iyi ve güzel yapmak anlamlarına gelir.¹³²

Kur'ân'ın nüzûlüyle başlayan ve onu takip eden ilk üç asırda gerek "harflerin mahreç ve sıfatlarını hakkıyla telaffuz etme melekesi" anlamında bir tecvîd teriminden gerek Kur'ân harflerinin mahreç, sıfat vs. hükümleriyle ilgili bir tecvîd disiplininin bahsetmek mümkün değildir. Tecvîde dair bu dönemde yazılmış bir esere de rastlanılmamıştır. Tecvîd ilminin konusunu teşkil eden harflerin mahreç ve sıfatları, Arap dilleriyle kıraat âlimlerinin alanına girdiğinden dolayı onlar tarafından da incelenmiştir. Tecvîd müstakil bir ilim haline gelmeden önce bazı tecvîd meseleleri Arapça dil bilgisi ve kıraat kitaplarında ele alınmıştır. Öncelikle Sîbeveyh "el-Kitâb" adlı eserinde harflerin mahreç ve sıfatları, vasıl ve vakfın kuralları, imâle, idgâm vb. hususlar üzerinde durmuştur. Diğer yandan idgâm, izhâr, kalb, med ve kasır, vakıf ve vasıl, fetih ve imâle, sekte gibi birçok tecvîd konusunun yer aldığı kıraat kitaplarının

¹²⁹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 267.

¹³⁰ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 268.

¹³¹ Fırat, *a.g.m.*, (257-273) s. 269.

¹³² Tacü'l-arus, 7, 533; Lisanü'l-Arab, 3, 135.

telifine Yahyâ b. Ya'mer'le başlandığı dikkate alınırsa bu ilmin şifahî naklin yanı sıra Hicrî I. asırdan itibaren kitaplara da girdiği söylenebilir.¹³³

Ancak bugün elimizde ilk üç asra ait müstakil bir tecvîd çalışması yoktur. Bunun mânası hem Arap dili ve edebiyatı hem Kur'ân ilimlerinin bir kısmına nispetle tecvîdin bağımsız ilmî bir disiplin olarak teşekkülünün iki asırdan daha fazla bir zaman sonraya kalmasıdır. Tecvîd'in müstakil bir ilim halinde ortaya çıkışı, III. asrın ikinci yarısı ile IV. asrın ilk yarısında yaşayan âlimlerin yazdığı eserlerle gerçekleşmiştir. Bu alandaki eserlerin geç yazılmış olması tecvîd ilminin ortaya çıkışının da geç dönemlere rastladığını göstermez. Çünkü Kur'ân tecvîd kurallarıyla birlikte öğretilmiş, kıraat tedrîsinin de ilk basamağını teşkil etmiştir.¹³⁴

Tecvîd kelimesi gerek kıraat vasıflı genel bir terim, gerekse Hz. Peygamber'in kıraatinin keyfiyetini ortaya koyan bir sıfat olarak hadîslerde geçmemektedir. Bu noktadan hareketle tecvîd kelimesinin kendisiyle kastedilen mânada asr-ı saâdetde kullanılmadığını söylemek mümkündür. Bahse konu olan rivâyetlerde tecvîd kelimesi geçmemekle birlikte tecvîd ilminin temel meseleleri; tertîl, harf (mahreç-sıfat), med, kasır, vakıf, ibtidâ vs. konular yer almış, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıraatinin tecvîdli olduğu tecvîd kelimesi zikredilmeden ifade edilmiştir.¹³⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kıraatinin medli olduğuna dair bazı delillere ulaşabilmek mümkündür.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvetiyle ilgili bazı sahih rivâyetleri zikredecek olursak;

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'ân-ı Kerîm'i nasıl kıraat ettiğini soran bir sahabeye, Enes b. Mâlik (r.a.): "Peygamber (s.a.v.)'in kıraati medli idi (uzatılması gereken harfleri uzatırdı). " cevabını vermiş, ardından "bismillâhi'r-rahmânî'r-rahîm'i" okuyarak: "Peygamber (s.a.v.) besmeledeki *bismi'l-lâh'ın* lâm'ını, *er-Rahmân'ın* mîm'ini ve *er-Rahîm'ın* hâ'sını med ile (uzatarak) okurdu"¹³⁶ demiştir.

¹³³ Çollak, *a.g.m.*, s. 365.

¹³⁴ Çollak, *a.g.m.*, s. 365-366.

¹³⁵ Çollak, *a.g.m.*, s. 369.

¹³⁶ Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 23, 29; Ebû Dâvûd, Vitir, 20; Nesâî, İftitâh, 82; İbn Mâce, İkâmetü's- salevât, 179.

Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından Ümm-ü Seleme (r.a.): “Peygamber (s.a.v.) Kur’ân okuduğunda âyetleri ayırırdı. *Elhamdülillahi Rabbi’l-Âlemîn* âyetini okur ve dururdu; ardından *errahmâni’r-rahîm* âyetini okur sonra tekrar dururdu”¹³⁷ demiştir.

Ümmü Seleme (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.v.) namaz ve kıraatini soran birine şöyle demiştir: “Sizin namazınızla O’nun kıldığı namaz arasında o kadar fark var ki! Kıraatine gelince, Allah Resûlü’nün kıraati harf harf (okurken âyetler tefsir ediliyormuş gibi) idi.”¹³⁸

Katâde (r.a.) buyurdular ki: “Hz. Enes’e (r.a.) Hz. Peygamberin (s.a.v.) kıraatini sordular. Şu cevabı verdi: “Rasûlullah (s.a.v.) medleri (uzun heceleri) uzatırdı.” Sonra örnek olarak Bismillâhirrahmânirrahim’i okudu ve uzatılacak yerleri belirgin şekilde uzattı: Bismillaahi’yi uzattı, er-rahmaan’ı uzattı, er-rahiim’i uzattı.”¹³⁹

Ümmü Seleme’ye (r.a.) onun kıraati sorulduğunda, “Rasûlullah’ın kıraati harf harf idi, (âyetler) tefsir ediliyormuş gibi olurdu. Kıraatini ayırırdı (tane tane dura dura okurdu) (*elhamdülillahi rabbil’âlemîyn*) âyetini okur ve dururdu, ardından (*er-rahmanirrahiym*) âyetini okur sonra tekrar dururdu”¹⁴⁰ cevabını vermiştir.

Arapçada bazı heceler uzun, bazı heceler kısadır. Bu ve benzeri rivâyetler, Kur’ân okurken uzun hecelerin hakkının verilmesi, biraz uzatılarak okunması gereğine dikkat çekiyor. Med (uzatma) bahsi tecvîd ilminde müstakil bir konudur. Meddin çeşitler vardır. Rabbinin kitabı olan Kur’ân-ı Kerîm’i okuyanların tecvîdi bilip, kâidesine uygun olarak okuması gerekir. Böylece alacağı feyz ve kazanacağı sevap da artacaktır. Enes (r.a.) medde riâyet etmek gerektiğini belirttikten sonra, örnek olarak Besmele’yi veriyor.¹⁴¹

Ümmü Seleme (r.a.): “Onun Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kıraatini açık bir şekilde harf harf tavsif ettiği rivâyet edilmiştir.”¹⁴²

Şârihlerin belirttiği üzere Hz. Peygamber’in (s.a.v.) okuyuşu tertîl üzere ve tecvîd kâidelerine uygun bir okuyuş idi.¹⁴³

Tecvîd kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’in tilâveti için sahabe tarafından kullanılıp kullanılmaması hususunda kesin bir bilgi yoktur. Hz. Ali (r.a.) ve İbni Mes’ûd’a (r.a.)

¹³⁷ Tirmizî, *Kıraat*, 1.

¹³⁸ Tirmizî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 23; Nesâî, *İftitah*, 83, *Kıyâmü’l-leyl*, 13.

¹³⁹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 442.

¹⁴⁰ Tirmizî, *Fedailü’l-Kur’ân*, 23; Tirmizî, *Kıraat*, 1.

¹⁴¹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 442.

¹⁴² Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 443.

¹⁴³ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 444.

atfedilen rivâyetlere itibar edilirse, tecvîdin bir kıraat vasfı olarak sahabe döneminde kullanıldığı söylenebilir.¹⁴⁴

Hız. Ali'ye (r.a.) nispet edilen tertîl kelimesinin tefsiri: “ettertîlü, tecvîdül huruf ve marifetü'l-vukûf”, “harflerin güzel bir şekilde telaffuz edilmesi (tecvîd), ve durulacak yerlerin (vukûf) bilinmesidir” sözüyle, “vakıf mahallerini korumak ve harfleri beyan etmektir” ve İbni Mes'ûd (r.a.)'a nispet edilen: “Kur'ân'ı tecvîd üzere okuyun ve onu en güzel seslerle süsleyin. Kur'ân'ın i'râbına özen gösterin, zira o Arap diliyle inmiştir. Allah (c.c.) onun i'râbına riâyette okunmasını sever” sözlerini mesned kabul eden kıraat ilmi âlimleri, terim olarak tecvîd kelimesini ilk kullanan kişiyi İbni Mes'ûd (r.a.) kabul etmişlerdir.¹⁴⁵

Ancak söz konusu Hız. Ali'ye (r.a.) nispet edilen rivâyetler; tefsir ve hadîs kaynaklarında geçmemeleri, sâdece bazı tecvîd ve kıraat kitaplarında yer almaları, İlgili kaynaklarda metnin senediyle ilgili (Hız. Ali'den (r.a.) rivâyeti kimin yahut kimlerin naklettiğine dair) bir kayda rastlanılmaması gibi sebeplerle kesin kabul edilmemişlerdir.¹⁴⁶

Aynı şekilde, müctehid sahabe âlimi ve kıraat imamı olan Mes'ûd'un (r.a.) rivâyetinin metnini son döneme ait bazı kaynaklar eski kaynakların senedine ulaşan bir isnad zinciriyle nakletmelerdir. Bu sebeple, bu rivâyetin “tecvîd ilminin sahabe döneminde ortaya çıktığı” yönündeki görüşe delil gösterilmesi meseleyle bağdaşmamaktadır.¹⁴⁷

Tecvîd kelimesini terim anlamına yakın ilk kullanan İbni İbni Mücâhid (r.a.) olarak kabul edilir. Ebû Amr ed-Dânî'nin naklettiği bir rivâyette: “İbni İbni Mücâhid'in şöyle dediğini işittim: “Kur'ân-ı Kerîm'in kıraatinde biri celî diğeri hafî olmak üzere iki türlü lahn vardır. Biri lahn-ı celî (îrapta meydana gelen hata), diğeri lahn-ı hafî (harfın telaffuzunda tecvîde riâyette etmemekten kaynaklanan hata) dir” buyurarak, İbni İbni Mücâhid'in (r.a.) Kur'ân kıraatinde lahn konusundan bahsederken tecvîd kelimesine yer verdiğini belirtmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Fatih Çollak, “Tecvîd İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 16-18 Kâsım 2012 İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I. Baskı, Ankara 2015, s. 370.

¹⁴⁵ Çollak, *a.g.m.*, s. 370-371.

¹⁴⁶ Çollak, *a.g.m.*, s. 371.

¹⁴⁷ Çollak, *a.g.m.*, s. 371-372.

¹⁴⁸ Çollak, *a.g.m.*, s. 380.

İbnü'l-Cezerî'ye göre tecvîd alanında ilk müstakil eser yazan, Ebû Müzâhim Mûsâ b. Ubeydullah b. Yahya el-Hâkânî el-Bağdadî'dir. "El-Kasîdetü'l-Hâkâniyye" diye meşhur olan "el-Kasîdetü'r-Râiyye" adlı eser elli bir beyitten oluşmaktadır.

Eserde tecvîd ilminin bütün konuları yer almamakla birlikte, Kur'ân'ı doğru okumayanların başkasına okutamayacağı, kıraatin bu ilmin inceliklerini bilen âlimlerden alınmasının gerektiğinden bahsedilir. Mütevatir kıraat imamlarının isimleri, Kur'ân'ın tertîl ile okunması, kıraat esnasında harflerin usûlüne uygun bir şekilde çıkarılması, medler, izhâr, ihfâ gibi uygulamalarla, hemze, hâ ve râ harflerinin özellikleri, vakıf ve ibtida, mim ve nûn harflerinin okunuşlarından doğan özellikler eserde yer alır. Kur'ân'ı okuyan kişinin aynı zamanda onun emir ve yasaklarına uymasının gerektiği gibi konular da ele alınmıştır. Ebû Amr ed-Danî, eseri "Şerhu Kasîdetü'l-Hâkânî fi't-tecvîd" adıyla şerh etmiştir.¹⁴⁹

Bu tecvîd ilminin ortaya çıkış süreci Hâkânî'nin "el-Kasîdetü'r-râiyye"siyle bağlantılı olarak, es-Saîdî'nin "et-Tenbîh ale'l-lahni'l-celî ve'l-lahni'l-hafî", Mekkî'nin "er-Riâye li Tecvîdi'l-Kırâe ve Tahkîki Lafzi'l-Tilâve" ve ed-Dânî'nin "et-Tahtîd fi'l-itkân ve't-tecvîd" adlı çalışmalarıyla başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde telîf, şerh ve terceme türünden yazılan eserlerle bu süreç günümüze kadar devam etmiştir.¹⁵⁰

Tecvîd'in bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışının iki asırdan daha fazla bir zaman sonraya kalması, kurrânın bu tarihe kadar Kur'ân'ı bir takım usûl ve kâidelerle (tecvîd) dayanmadan okunduğu anlamına gelmediği gibi, daha önce olmayan bu usûl ve kâidelerin tecvîd âlimleri tarafından uydurulup bidat haline getirildiği mânasını da taşımaz. Gerçek olan şu ki, Kur'ân okuyucuları sahâbe döneminden ilk tecvîd kitaplarının yazıldığı tarihe kadar en sağlam rivâyetlere ve Araplar tarafından bilinip pratikte geçerli olan usûl ve kâidelerle dayanarak lafızların tecvîdine ve harflerin hakkına riâyet ederek okumaya son derece özen göstermiş, Kur'ân'ı tecvîd üzere kıraat etmişlerdir.¹⁵¹

O halde tecvîd ilminin ve onunla ilgili usûl ve kâidelerin Arap kelâmında mevcut olduğunu, o dönem henüz tedvin edilmiş olmamakla birlikte kurrânın gerek okurken gerek okuturken bu usûl ve kâidelerle ihtimam gösterdiğini söylememiz mümkündür. Kur'ân-ı Kerîm'i tecvîdli ve sahâbe döneminden tecvîd kitaplarının ortaya

¹⁴⁹ Çollak, *a.g.m.*, s. 380.

¹⁵⁰ Çollak, *a.g.m.*, s. 384.

¹⁵¹ Çollak, *a.g.m.*, s. 381.

çıkıldığı döneme kadar harflerin sağlıklı telaffuz edilmesi noktasında Müslümanlar arasında temel bir umde olarak kabul edilen müşâfehe (ağızdan ağza alma, öğrenme) yoluyla kıraat ettiklerinin altını çizmemiz gerekir.¹⁵²

1.5.2. Tertîl (تَرْتِيلٌ)

Tertîl; Sözü, güzel, düzenli, yerinde ve itinalı söylemek, acele söylemeyip teenni ile söylemek; bir şeyi düzenlemek ve sıralamak; Kur'ân'ı okumada itinalı, teemmül ederek aheste aheste okumak; kelimeyi ağızdan sühuletle ve istikametle çıkarmak anlamlarına gelir.¹⁵³

Tertîl, kıraatle ilgili bir vasıf olup, Kur'ân ve hadîslerde; “kelimeleri ağızdan kolaylıkla, doğru ve düzgün bir şekilde çıkarmak, telaffuz etmek; ağır ağır tane tane okumak, harflerin mahreçlerine, sıfatlarına, medlerine, vakıf ve vasıl yerlerine riâyet etmek; güzel ses ve hüzünlü bir tavrıla tilâvet etmek” anlamlarında terim olarak geçer.¹⁵⁴

Sahabe ülemâsından Abdullah b. Amr İbnî'l-Âs (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Kur'ân'ı okuyup ona sâhip çıkan kimseye (âhirette): “Tertîl et (tane tane oku) ve (cennetin derecelerine) yüksel, dünyada nasıl tertîl üzere (ağır ağır, tane tane) okuyor idiysen öyle oku. Zirâ senin makâmın, okuduğun en son âyetin seviyesindedir” denir.”¹⁵⁵

Tertîl kelime olarak, bir şeyin tertib ve tanzimini güzel kılmak, açık seçik beyan etmek demektir. Kur'ân'ın tertîli, her harfinin, edasının, nazmının, mânâsının hakkını doyura doyura vererek okunmasıdır. Bu okuyuş ağır ağır ve teennî ile yapılır. Furkan suresinde Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı tertîl üzere okuduğunu bildirmekte ve Müzzemmil sûresinde Kur'ân'ın tertîl üzere okunmasını emretmektedir.

Tertîl, Kur'ân'ı okurken teenni ve tedebbür ile ağır ağır okumaktır. Sadedinde olduğumuz rivâyet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân'ı tertîl üzere okuduğunu belirtmektedir. Bu hususta başka rivâyetler de vardır. İbni Abbas (r.a.) bunun

¹⁵² Çollak, *a.g.m.*, s. 386.

¹⁵³ Lisanü'l-arab, 11, 265; el-Kamusü'l-Muhit, s. 1297; Tacü'l-Arus 29, 32.

¹⁵⁴ Çollak, *a.g.m.*, s. 373-374.

¹⁵⁵ Canan, *a.g.m.*, c. 3, s. 237.

ehemiyetini belirtmek maksadıyla şöyle buyurmuştur: “Tertîl üzere tek sûre okumayı, tertîlsiz olarak Kur’ân’ın tamamını okumaya tercih ederim.”¹⁵⁶

Müctehid kadın sahabelerden Ümmü Seleme vâlidemiz (r.a.), hadîsin bir başka vechinde şu açıklamayı yapmıştır: “Rasûlullah (s.a.v.) Kur’ân-ı Kerîm’i okurken âyet âyet keserdi (yani her âyeti okuyunca bir duruş yapardı) ve Fâtiha sûresini mîsâl vermiş, sûreyi besmele ile başlayıp, âyet âyet keserek okumuştur.”¹⁵⁷

Rasûlullah (s.a.v.)’in zevcesi Ümmü Seleme (r.a.)’den yapılan bu rivâyet birçok tarikden gelmiştir. Hadîşçiler sıhhati hususunda ittifak ederler. Nitekim Tirmizî hazretleri de hadîs için: “Hasen sahih” demiştir.

Bazı âlimler, bu rivâyetlere dayanarak, her âyetin başında durmayı sünnet addederler. Ebû Amr ed-Dânî: “Bu, bana daha hoş geliyor” demiştir. Beyhakî ve diğer bâzıları da aynı kanaati paylaşırlar ve: “Efdal olanı, müteâkip âyetle irtibatı olsa bile, her âyetin başında durmaktır” derler. Onlara göre: “Rasûlullah (s.a.v.)’in tarzına ve sünnetine uymak evlâdır.”¹⁵⁸

1.5.3. Tezyîn (تَرْيِينُ)

Tezyîn; süslemek, güzelleştirmek, ziynetlemek, donatmak anlamlarına gelir.¹⁵⁹

Berâ Bin Azib (r.a.) anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kur’ân-ı Kerîm’i seslerinizle güzelleştirin.”

“Kur’ân’ın sesle tezyîninden maksat kıraat sırasında sesin yükseltilmesidir.”

Kur’ân-ı Kerîm’in güzel sesle tezyîn edilmesi meselesi, âlimler arasında farklı anlayışlara sebep olmuştur. “Kur’ân’ın sesle tezyîne ihtiyacı yoktur” kanaatinde olanlar, rivâyetin Berâ b. Azib (r.a.) tarafından yapılmış olan, “Seslerinizi Kur’ân’la güzelleştirin” şeklindeki rivâyetine dayanarak hadîsin maklûb (rivâyet sırasında kelimelerin yerleri değişmiş) olduğunu söylemiştir. Bu kanaatte olanlara göre, Kur’ân-ı Kerîm’in kimsenin sesinden güzellik kazanma ihtiyacı ve eksikliği yoktur. O her şeyi bilen Cenâb-ı Hakk’ın kelâmıdır, üstelik Rasûlullah’ın (s.a.v.) ebedî bir mu’cizesidir. Her yönüyle mükemmel, kusursuz ve güzeldir. Bizler onun kıraatiyle sesimizi güzelleştirmeye muhtacız. O halde hadîs: “Kur’ân-ı Kerîm’i tilâvet edin, sesinizi onunla

¹⁵⁶ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 444.

¹⁵⁷ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 444.

¹⁵⁸ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 443-444.

¹⁵⁹ Lisanü’l-Arab, 13, 201; Tacü’l-arus, 35, 161.

meşgul edin, onun tilâveti şîârınız ve ziynetiniz olsun” demektedir. Ancak, çoğunluk, hadîste kalb aramaya gerek duymazlar. İbni Deybe'nin (r.a.) kaydettiği gibi, hadîste geçen Kur'ân kelimesinden maksad, Kur'ân'ın tilâvetidir. Güzel bir sesle, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinin güzelleştirilmesi anlaşılmalıdır. Zira güzel söz, güzel sesle daha da güzelleşir. Kur'ân-ın güzel bir eda ve hoş bir sesle okunması, onu dinlemeye ve kulak vermeye insanların meylini artıracaktır. Öyle ise hadîsten Kur'ân okurken, imkân nispetinde sesin güzelleştirilmesi, güzel tilâvete ulaşmak için de sesin hususî terbiyeden geçirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetini güzelleştirmek için, şarkıya benzer bir tavra yer vermemek gerekir. O bir mûsikî parçası güftesi değildir. Âlimler tecvîd kâidelerinin dışına çıkarak teğannîye kaçılmasının mekruh olduğunu belirtirler. Böyle bir tilâveti dinleyenlere de tepki gösterilmesi gerekir. Kur'ân-ı Kerîm her yönüyle eşsizdir. Tilâvet yönüyle de özelliği korunup, şarkı, türkû, gazel gibi dindışı mûsikîye benzetilmemelidir. Aliyyu'l-Kârî, Mirkat'ta bu tavırdan okumanın haram olduğuna, böyle bir tilâveti dinleyen de günahkâr olacağına dair fetva kaydeder. Bu mânada gelen başka rivâyetler de kaydeder.

“Kur'ân'ı sesinizle güzelleştirin. Zira güzel ses Kur'ân'ın güzelliğini artırır” (Nesâî, İbni Hibbân, Hâkim).

“Güzel ses Kur'ân'ın zinetidir” (Taberânî).

“Her şeyin bir süsü vardır, Kur'ân'ın süsü güzel sestir” (Abdurrezzak).

Aliyyu'l-Kârî, bu rivâyetleri kaydettikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: "Burada Kur'ân'ın sesle güzelleştirilmesine bir emir vardır. Kur'ân'ın sesle güzelleşmesi müşâhede ile sâbit bir gerçektir. Öyle ise bu durum, hadîsin maklûb olduğu iddiasını reddeder, kalb bunda değil, muhalif rivâyettedir".¹⁶⁰

Kârî, Kur'ân tilâvetinin güzel sesle tezyîn edilmesi gerektiğine dair kanaatini te'yiden Rasûlullah'ın (s.a.v.) Müctehid âlim sahabe Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) hazretlerine söylediği şu sözlerini kaydeder:

“Sana Âl-i Dâvud'a verilen mizmarlardan bir mizmar (üflenerek çalınan kaval nev'inden bir fülût, bir çalgı âleti, güzel ses) verilmiştir. Dün gece seni dinlerken beni bir görmeliydin. Gerçekten sana Âl-i Dâvud'a verilen mizmârlardan biri verilmiş.” Bir başka mîsâl: “Güzel sesle Kur'ân okuyan bir kimseye Allah'ın gösterdiği alâka ve

¹⁶⁰ Canan, a.g.e., c. 4, s. 434.

yakınlık, güzel sesli câriyeye efendisinin duyduğu alâka ve yakınlıktan çok daha fazladır.”¹⁶¹

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Esas olan Kur’ân’ın okunmasıdır. Tertîl ile okuyarak kıraatı süslemenin müstehab olduğunda istisnâî görüşler varsa da ulemâ müttefiktir. Teğannî ve lahn ile okuma hususunda zâhirî bir ihtilâf vardır. Cevaz veren olduğu gibi, cevaz vermeyenler de vardır. Cumhur buna cevaz vermez, çünkü bunda huşû kaybolmaktadır. İmam-ı Şâfiî’nin bir kavline göre “câiz”, bir kavline göre “değil” dediği rivâyet edilmişse de, Nevevî’nin açıklaması iki görüşün bir olduğunu, farklılığın zâhirde kaldığını gösterir ve şöyle der: “Ulemâmız, bu meselede Şâfiî’nin ihtilaf etmediğini söylerler. Çünkü farklı görüşleri, farklı durumlar hakkındadır. Câiz değil dediği durum, gereksiz yerlerde uzatmak, gerekli yerde uzatmamak, gerekli yerde idğamı terk edip gereksiz yerde idğam yapmak gibi, kelimelerin tabîî hallerini değiştirerek mânasının bozulma durumuyla ilgilidir. “Câiz” dediği durum da bu menfî yola tevessül edilmeden (tecvîd kâidelerine uygun şekilde) yapılan kıraatle ilgilidir.” Zannedilen ihtilâf, büyük ölçüde kavram kargaşasından ileri gelmektedir.¹⁶²

1.5.4. Teğannî (تَغْنِي)

Teğannî; zengin olmak, müstağni olmak, ihtiyaç duymamak, kuşun güzel güzel ve latif bir şekilde ötmesi, eğlendiren bir ses ve terennüm etmek anlamlarına gelir.¹⁶³

Ğınâ kökünden gelen Kur’ân-ı Kerîm’de geçmeyen “teğannî” kelimesi hadîslerde sıklıkla yer alır.

Ebû Hureyre’nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadîste, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah (c.c.) Kur’ân-ı teğannî eden bir Peygamber’e verdiği nimeti bir başkasına vermemiştir.”¹⁶⁴

Ukbe b. Âmir Peygamber Efendimiz’in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Allah’ın (c.c.) kitabını öğrenin, onu hatırlamaktan çıkarmayarak koruyup gözetin, ona sarılın, onunla teğannî edin.”¹⁶⁵

¹⁶¹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 435-436.

¹⁶² Canan, *a.g.e.*, c.4, s. 436.

¹⁶³ el-Kamusü’l-Muhit, s. 1701; Lisanü’l-Arab, 15, 135; Tacü’l-arus, 39, 189.

¹⁶⁴ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 19.

Ebû Hureyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği bir hadîste, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Kur’ân’ı teğannî etmeyen bizden değildir.”¹⁶⁶

Ukbe b. Âmir (r.a.), Peygamber efendimizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: “Allah’ın (c.c.) Kitabı’nı öğrenin, onu hatırlığınızdan çıkarmayarak koruyup gözetin, ona sarılın, onunla teğannî edin. Canım kudret elinde olan Allah’a (c.c.) yemin olsun ki Kur’ân, çiftleşme dönemindeki dişi develerin iplerinden (çabucak kurtulup kaçmalarından) daha çabuk bir şekilde (hâfızalardan) silinip gider.”¹⁶⁷

Hadiste geçen teğannî farklı yorumlara sebep olmuştur. İbni'l-Esir, kelimeye verilen çeşitli mânâlardan Kur’ân’ın hüznü okunmasını tercih etmiş olmalı ki bu mânâyı kaydetmiş. Hâlbuki şerhlerde bu kelimeye şu mânâların verildiğini belirtirler:

- 1- Sesi Kur’ân’la ziynetlendirmek, yani Kur’ân’la zenginleştirmek, güzelleştirmek sanatlı okumak.
- 2- Kur’ân’la müstağni olup bütün ihtiyaçlarını onunla giderip başka meşguliyetleri terk etmek.
- 3- Tilâvetten zevk almak. Kur’ân’dan alınan ulvî zevk de bir tür, kâr, zenginleşme (teğannî) dir.
- 4- Zengin olmak.
- 5- Faydalanmak, istifâde etmek.
- 6- Her ihtiyacı karşılamaya kâfi olan Kur’ân’la yetinip önceki milletlerin kitaplarına, onlarla ilgili rivâyetlere ihtiyaç duymamak.
- 7- Boş zamanlarda okunan ezgi.

Kur’ân nâzil olduğu zaman Hz. Peygamber (s.a.v.) boş vakitlerinde başkaca nağmeler yerine Kur’ân-ı Kerîm’in tilâvet edilmesini arzu etmiştir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Çollak, *a.g.m.*, s. 376.

¹⁶⁶ Buhari, *Tevhid*, 44.

¹⁶⁷ Darimi, *Fedailü'l-Kur’ân*, 4.

¹⁶⁸ Canan, *a.g.e.*, c. 3, s. 232.

Bu çeşit mânâlardan en ziyade makbul olanı, Kur'ân okuyanın başka dinî kitaplardan Hristiyan ve Yahûdîler arasında mütedâvil olan Kütüb-i Kadime'den müstağni olmak, onlara iltifat etmemektir. Bu mânâyı te'yid eden başka rivâyetler de var. Bu te'vile göre hadîsin mânâsı; Kur'ân'ı okuyup, ondaki hakikatlerle yetinmeyip diğer dinlerin kitaplarına iltifât eden, onlarda hakikat ve hikmet arayan bizden değildir." Bununla birlikte teğannî, fayda mânâsına da te'vil edilerek "Kur'ân'ı okuyup ondaki terğîb ve terhîblerle irşat olmayan, istikametini doğrultmakta Kur'ân'dan faydalanmayan kimse bizden değildir" mânâsı, "Kur'ân'ı hüznü okumayan bizden değildir" demekten daha makbûl gözükmektedir. Ancak İbni Hacer Hazretleri'nin de belirttiği üzere, hüznün mânâsı da reddedilemez. Çükü, sesi incelterek rikkatli okumak kalbe daha ziyade müessir olur. Keza teğannîye verilen "fakirliğin zıddı olan zenginlik" mânâsı da mânevi zenginlik şeklinde kayıtlandığı takdirde makbul bir mâna olmaktadır.¹⁶⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadîslerinde geçen teğannî kelimesi mutlak kullanılmış olması hasebiyle âlimlerin ileri sürdüğü bütün mânalar maksud ve makbul olabilir. Bunlardan birinin umumiyetle tercihi, diğerlerinin kabul görmeyeceği mânâsına gelmez.¹⁷⁰

Kur'ân'ın teğannî ile okunması, ağır ağır ve tecvîd kâidelerine uygun olarak, sesini güzelleştirerek okunmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm okunuş yönüyle de diğer kitaplardan ayrılmalıdır. Teğannînin lûgat mânâsını esas alarak, Kur'ân'ı mûsikî nağmeleriyle okumak, bazı âlimlerce hadîsin zahirine binaen câiz addedilmiş ise de, çoğunluk câiz görmemiştir. Bilhassa, harflerin mahrecini değiştirecek, tecvîdin sınırlarını aşacak teğannînin haramlığında ittifak vardır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Canan, *a.g.e.*, c. 3, s. 232-233.

¹⁷⁰ Canan, *a.g.e.*, c. 3, s.232-233.

¹⁷¹ Canan, *a.g.e.*, c. 17, s. 89.

1.5.5. Tahzîn (تَحْزِينُ)

Tahzîn; hüznün kökünden müştak tef'îl vezninden mastardır. Üzmek, kırmak, hüznlendirmek, kederlendirmek, sesini incelterek ve yumuşaklıkla okumak anlamlarına gelir.¹⁷²

Abdurrahman İbni's-Sâib anlatıyor: “Müctehid sahabelerden Sa'd İbni Ebi Vakkas yanımıza geldi. Gözü kapanmış idi. Kendisine selam verdim.

“Sen kimsin?” dedi. Kendimi tanıttım. Bunun üzerine dedi ki: "Kardeşim oğluna merhaba! Duydum ki senin Kur'ân okumaya güzel sesin varmış. Ben Rasûlullah (s.a.v.)'i dinledim. Demişti ki: “Şu Kur'ân hüznünlü olarak nâzil oldu, öyleyse onu okuyunca ağlayım. Eğer ağlayamazsanız ağlamaya çalışın ve onu teğannî ile (istifade ederek) okuyun. Onu teğannî ile (güzel) okumaya gayret etmeyen bizden değildir.”¹⁷³

Kur'ân'ın hüznünlü olarak nâzil olması, kalplere tesir eden gözleri yaşartan ulvî mânâlarla dolu olarak inmiş olmasıdır. Onu huşu içinde tefekkürle okuyana tesir eder, gözleri yaşartır. Kur'ân-ı Kerîm'i böylesi bir hâlet-i rûhiye ile dinlemek ve okumak esastır.¹⁷⁴

Ancak, tabiîliği terk edip, hazin ve üzgün bir vaziyete bürünüp, yapmacık bir üslûpla, okuyucunun kendisini zorlaması ve korku ve itaatten ağlıyormuş gibi bir hal alması doğru değildir.¹⁷⁵

İbni Mes'ûd'dan (r.a.) gelen rivâyette:” Rasûlullah (s.a.v.) bana:

“Kur'ân'ı bana oku!” dedi.

Ben (hayretle):

“Sana indirilmiş bulunan Kur'ân'ı mı sana okuyayım?” diye sordum. Bana:

“Evet, ben onu kendimden başkasından dinlemeyi seviyorum!” dedi. Ben de ona Nisa Sûresi'ni okumaya başladım. Ne zaman ki, “Her ümmete her şâhid getirdiğimiz ve ey Muhammed, seni de bunlara şâhid getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak?” mealindeki âyete (41. âyet) geldim.

“Dur!” dedi. Durdum ve dönüp Rasûlullah (s.a.v.)'e baktım. Bir de ne göreyim, iki gözünden de yaşlar akıyordu.”¹⁷⁶

¹⁷² Lisanü'l-Arab, 13, 111; Tacü'l-arus, 34, 416.

¹⁷³ İbn-i Mace, İkametü's-Salevat, 176.

¹⁷⁴ Canan, a.g.e., c. 17, s. 89.

¹⁷⁵ Yüksel, a.g.e., s. 128.

İmam Nevevî: “Kıraat sırasında ağlamak âriflerin ve sâlihlerin şîârıdır” der. İmam-ı Gazâlî de kıraat sırasında ağlamanın müstehab olduğunu söyler. Âyet-i Kerîme de tilâvet karşısında ağlayanları över: “Ağlayarak çeneleri üstüne (yüzükoyun) kapanıyorlar ve bu onların derin saygısını artırıyor.”¹⁷⁷

İbni Hacer, ağlayabilmenin yolunu şöyle açıklar: “Kişi, Kur’ân’da zikri geçen şiddetli tehditleri ve cehennem azabıyla ilgili korkutmaları Cenâb-ı Hakk’ın bu husustaki kesin kararlarını düşünerek kalbini korku ve hüznle doldurur. Sonra bu hususlara giren günahlarını, eksikliklerini hatırlar. Buna rağmen hüzn hissedip gözleri yaşla dolmazsa, bu husustaki eksikliğine ağlasın, zira böylesi bir tefekküre rağmen hüzn duymamak büyük gaflettir.”¹⁷⁸

1.5.6. Lahn (لَحْنٌ)

Lahn; ezgi, nağme, melodi beste, nağmeli şekilde okumak anlamlarına gelir.¹⁷⁹

Huzeyfe (r.a.) anlatıyor: “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki:

Kur’ân’ı Arap lahn’ı ve Arap sesleri üzere okuyun. Sakın ha Ehl-i fisk ve Ehl-i kitabın elhan’ı üzere okumayın. Bilesiniz, benden sonra bir kavim gelecek. Onlar Kur’ân’ı okurken, şarkı ve mâtem tercî’i gibi terci’ ile okuyacaklar. Onların (imanları laftadır) gırtlaklarından aşağıya inmez. Kalpleri fitne ve fesada uğramıştır. Böylelerinden hoşlanan kimselerin kalpleri de fitne ve fesat içindedir.”¹⁸⁰

Lahn, ezdâd denen birbirine zıt mânalar taşıyan kelimelerden biridir. Dilin yanlış kullanılması mânasına geldiği gibi, dili kâidesine (i’rabına) uygun olarak kullanma mânasına da gelir. Kelime her iki mânada hadîslerde geçer. Anlamak, kavramak mânâsına da gelir. Keza lûgat olarak asıl mânâsı: “Doğru istikametten meyletmek, sapmak” mânasına gelir. Yukarıdaki hadîste, “Arap dil kâidelerine (i’râba) uygunluk” mânasındadır. Arkadan gelen “Arap sesleri üzere okuyun” ifâdesi de bu mânayı te’yid eder. Hadîs, sonra da Yahûdî ve Hıristiyanların kitaplarını okudukları şekilde Kur’ân’ı okumaktan men etmektedir. Buradan da anlıyoruz ki, Ehl-i Kitap da dinî metinleri,

¹⁷⁶ Buhari, Fedailü’l-Kur’ân, 32.

¹⁷⁷ İsra, 13/109.

¹⁷⁸ Canan, a.g.e., c. 4, s. 448.

¹⁷⁹ Tacü’l-arus, 36, 100; Lisanü’l-arab, 13,379; el-Kamusü’l-Muhît, s. 1587.

¹⁸⁰ Ebü’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, el-Mu’cemü’l- Evsat, 7/183, 7223; Beyhaki, Şüabü’l-İman, 2/540, 2649.

ibadet maksadıyla, kendilerine has bir üslubla okumakta imişler. Bu hal halen devam etmektedir. Ehl-i Kitab'ı taklidin yaygınlaştığı bir zamanda, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu ikazının hatırdan tutulması gerekir.¹⁸¹

Hadîsin “*Câmi'u's-Sağîr*”deki aslında ehl-i fisk tabiri de yer alır. Yani “Fâsıklar gibi de okumayın” denmektedir. *Câmi'u's-Sağîr*'de hadîsin devamında da biraz farklılık gözükmemektedir. “Benden sonra bir kavim gelecek Kur’ân’ı şarkı gibi, ruhbanların ve mâtemcilerin okuyuşları gibi tercî’li okuyacaklar...”¹⁸²

Bunu ilk rivayet eden Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam’dır. Aynı şekilde Taberânî ve Beyhaki’de rivayet etmiştir. Taberânî’de geçen hadis, rivayet etmesi hususunda yetkin olmayan, güvenilirliği bilinmeyen bir ravi sebebiyle zayıf kabul edilmiştir. Taberânî’nin şerhinde geçtiği üzere birçok âlim tarafından sahih görülmemiştir. Bu konuyla ilgili rivayet edilen hadislerin yüzde onluk kısmına hasen denilmişken, yüzde doksanlık kısmına ise, mevzu denilmiştir.¹⁸³

Bu rivayet, birçok Âlim tarafından sahih görülmemiştir. İbnü’l-Cevzi, bu haberin sahih olmadığını seneddeki Ebû Muhammed’in kim olduğunun bilinmediğini, Bakıyye b. Velid’in ezberi zayıf kimselerden duyduklarını güvenilir raviden duymuş gibi naklettiğini söylemiştir. Zehebi de, Bakıyye’nin, Husayn b. Malik’ten tek başına rivayette bulunduğunu ve güvenilir olmadığını ifade ederek bu rivayetin kabul görmediğini söylemiştir. Başka bir eserinde de, Bakıyye’nin lafzıyla naklettiği hadislerin zayıf olduğunu, kendilerini görmediği kişilerden hadis rivayet ettiğini kaydetmiştir. Heysemi ise, senedde geçen bir ravinin isminin verilmediğini belirtmiştir. Bu hadis, senedindeki zayıflıklar ve mana itibarıyla sahihliği konusunda şüphe arz etmektedir. Hz. Peygamber, Kur’ân-ı Kerîmi tilâvet etme hususunda, yedi harf hadisiyle gerekli kolaylığı göstermişken, Arap olmayanlara, illa Arab’ın sesine ve nağmesine benzeteceksiniz, demiş olması şüphelidir. Hadisin sahih bir rivayet olduğu kabul edilse bile, yapılan uyarı; Kur’ân-ı Kerîm’in nazmı, üslubu, telifi ve anlamıyla mükemmel olan Kur’ân-ı Kerîmin, şanına yaraşır şekilde, tecvid kurallarına uygun ve hatasız olarak okunmasıyla alakalıdır. Tilâvetin şarkı ve türkü nağmeleriyle yapılmaması; ehl-i

¹⁸¹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 437.

¹⁸² Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 437.

¹⁸³ Taberânî, *el-Mu’cemü’l- Evsat*, 7/183, 7223. (Tahk. Tarık bin Avedellâh bin Muhammed), Darü’l-Harameyn, Kahire Ty., c.7, s. 183.

kitabın, ehl-i fiskın, destan okuyan ve ağıt yakanların nağmelerine benzetmekten kaçınılması gerektiğini ifade eder. Kur'ân tilâvetinde ihlasın esas alınması, gösteriş için okumaktan sakınılması, ayrıca gösteriş için okuyanlara rağbet edilmemesi ve onlardan uzak durulmasını tavsiye niteliğindedir.¹⁸⁴

Selef Kur'ân'ın lahn ve tercî' ile okunması câiz mi, değil mi münakaşa etmiştir. Lahn ve tercî, sesi boğazda tutup oynatmak, titretmek, dalgalandırmak ve bu şekilde sese nağme vermek anlamlarına gelir. Bu, Kur'ân-ı Kerîm'i mûsikî kâidelerine uydurarak okumak mânasına gelir. İmam Mâlik başta olmak üzere pek çok âlim tilâvetin lahn üzere yapılmasının haram olduğunu söylemiştir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî pek çok âlim haram dememiş ise de mekruh demiştir. Bu mezheplere mensup muhtelif âlimlerden câiz olduğunu söyleyenler de çıkmıştır. Hatta bazı Sahâbe ve Tâbiîn'den de câiz olduğu rivâyet edilmiştir. Şâfiîlerin makbul hükmü de câiz olmasıdır.

İbni Hacer el-Askalani Hazretleri, bu ihtilafın sebebinin, lahn üzere kıraat edilirken harflerden bazılarının mahreçlerinde telâffuz edilmemesi endişesinden ileri geldiğini belirtir. İmam Nevevî; Ulema, Kur'ân okurken sesi güzelleştirmeyi uygun görmekte icmâ eder. Yeter ki, yersiz uzatmalarla, normal tilâvet sınırı aşılmamış olsun. Şâyet bir harf ilâvesi veya atılması gibi bir davranışla tilâvetin normal sınırının dışına çıkılacak olursa bu haramdır. İmam Şâfiî hazretleri bir defasında mekruh olduğuna, bir defasında da câiz olduğuna hükmetmiştir. Lahn ile tilâvet ederken normal mahreçten dışarı çıkmazsa câizdir, çıkarsa haramdır. Mâverdî de Şâfiî'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Lahn ile tilâvet bazı kelimelerin telaffuzunu mahrecinin dışında çıkarmaya sebep olursa bu haramdır. Hanefilerden Sâhibu'z-Zahîre de benzer bir rivâyet kaydeder: "Uzatmalarda Kur'ân'ın nazmını bozacak şekilde ifrata kaçılmazsa câizdir, aksi halde değildir."¹⁸⁵

Lahn ve teğannî ile okumayı câiz görenler Hz. Dâvûd (a.s.) 'in okuyuşunu ile delil getirmişlerdir. Zira İbni Abbâs (r.a.)'den yapılan rivâyete göre, Hz. Dâvûd (a.s.) ZEbü'r'u yetmiş makâmla okur ve okuyuşu ile hastaları coşturmuş. Bu görüşte olanlar, Rasûlullah (s.a.v.)'den yapılan bazı rivâyetlerden de kendilerine delil getirmişlerdir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, Emin Yayınları, 15. Baskı, Bursa, 2012, s. 151-153.

¹⁸⁵ Canan, *a.g.e.*, c. 3, s. 233.

¹⁸⁶ Canan, *a.g.e.*, c. 3, s. 234.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Tecvîde uyularak, tilâveti süslemenin müstehab olduğunda bütün ulema müttefiktir. Teğannî ve lahn ile tilâvete Cumhur, huşûnun kaybolacağı endişesiyle cevaz vermez. Aksi halde, Kur'ân-ı Kerîm'in ruhuna uygun, tecvid kâidelerini bozmadan mûsikî nağmeleriyle yapılan tilâvet haram değildir.¹⁸⁷

1.5.7. Tercî' (تَرْجِيعُ)

Terci'; döndürmek, geri çevirmek, geri getirmek, yansıtmak, sesi titreterek şarkı söylemek, nağmeli ses çıkarmak gibi anlamlara gelir.¹⁸⁸ Arapça'da "race'a" geri döndürmek, rücû demektir. Terci' ise Tef'îl vezninden geri döndürmeyi anlatır.

Kıraatte terci', sesi boğazda geri çevirerek oynatmak, yani dalgalandırmak, titretmek sûretiyle nağme yapmaktır. Şarkı ve türkülerde, ağıtlarda sıkça ve yaygın şekilde yer verilen bu nağme tarzını Rasûlullah (s.a.v.) Kur'ân tilâvetinde yasaklıyor. Sesler boğazdan tabii bir çıkışla çıkacaktır, dalgalandırmak, titretmek yasaktır. Kur'ân'da bu tarza cevaz verilmemesi, harflerin tabii hallerinin bozulmasındandır.¹⁸⁹

İmam Münâvî'nin kaydına göre Ahmed b. Hanbel Hazretleri'ne bu yasağın sebebi sorulunca, soruyu sorana: "Adın ne?" der.

Adam: Muhammed, deyince.

İmam sorar: "Sana Ey Muhammed "Ya Muhaaammed" denmesinden hoşlanırmısın?"¹⁹⁰

Tercî'de, görüldüğü gibi harfin tabiî hâli bozulduğu gibi, mahreç yerleri de değişmektedir. Mahreç yerlerinin değişmesi ise, mânaya tesir edecektir. Hülâsa bunun getireceği muhtelif mahzurlar sebebiyle, hoş karşılanmamıştır.¹⁹¹

Abdullah İbni Muğaffel (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah'ı (s.a.v.) devesinin üstünde Fetih Sûresi'ni okurken gördüm. Sûreyi terci' üzere okuyordu."

¹⁸⁷ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 437-438.

¹⁸⁸ Lisanü'l-Arab, 8, 114; Tacü'l-arus, 21, 76; Cevheri, Sıhah, 3, 353.

¹⁸⁹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 437.

¹⁹⁰ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 438.

¹⁹¹ Canan, *a.g.e.*, c. 4, s. 436-438.

İbni Muğaffel ‘in bu rivâyeti, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “tercî” üzere Kur’ân tilâvet ettiğini ifâde etmektedir. Tercî’ın, sesi boğazda oynatarak nağme yapmak olduğunu, Kur’ân-ı Kerîm’in bu şekilde okunmasının yasaklandığını yukarıda belirtmiştik. Arada gözüken bu çelişkili durum, şârihlerin, hadîs hususunda farklı yorumlar yapmalarına sebep olmuştur. Zira tercî’in yasak olması esastır. Ancak bu rivâyet de, sahîh rivâyetlerdendir ve üstelik hadîsin, İmam Buhârî’nin “*Kitabü’t-Tevhîd*” bölümündeki rivâyetinde, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tercî’i nasıl yaptığı târif bile edilmekte, bir elifi yüksek sesle üç ayrı elifmiş gibi, *î î î* diye okuduğu belirtilmektedir. Hattâ hadîsi İbni Muğaffel ‘den hikâye eden Muaviye İbni Kurre der ki: “(Sesime) halkın toplanacağından korkmasam, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in nasıl tercî’de bulunduğunu İbni Muğaffel ‘in bana gösterdiği şekilde ben de size gösterirdim.”¹⁹²

İmam Kurtubî hazretleri “*Bundan maksadın, medd mahallinde elifin işbâi (yani yeterince uzatılması, meddin tam olarak yapıp hakkının verilmesi) olduğunu*” söyleyerek, yasaklanan tercî’ olmadığına dikkat çekmiştir. Bazıları İbni Muğaffel’in (r.a.) kulağına gelen tercî’ın, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in devenin üzerinde olmasından dolayı, devenin meydana getirdiği sallantıdan ileri gelmiş olabileceğini söylemiştir. Bu düşünce de olan İbni Esir, ilâveten tercî’ ile okumayı, Rasûlullah (s.a.v.)’in sâdece Mekke fethi sırasında yapmış olabileceğini, aksi halde tercî’ ile okuduğunu haber veren Fetih günüyle ilgili başka bir rivâyet olmadığını söyler. İmam Nevevî, “*H. Peygamber (s.a.v.) Kur’ân’ı tercî’ ile de okumuştur*” der.¹⁹³

Hadîsi şerh edenler, tercî’e açık şekilde câiz demese bile kesin olarak “haram” da demiyorlar. Rasûlullah’dan (s.a.v.) gelen sahîh rivâyet karşısında ihtiyatlı olmayı tercih ediyorlar. Muhtelif hadîslerde elhan (ezgili okuyuş), tercî’ ve tegannîyi (nağmeli okuyuş) emredici ifâdelerden Kur’ân-ı Kerîm’in hoş ve etkileyici bir tavrı ile okunmasının gereğini anlayan İbni Hacer Hazretleri şöyle der: “*Şurası muhakkak ki insan nefsinin terennümle okunan kıraati, dinleme hususunda duyduğu meyil, terennümsüz kıraate duyduğu meyilden fazladır. Çünkü hoş giden şey, kalbi rikkate getirmede olsun, ağlatmada olsun daha müessirdir.*”¹⁹⁴

¹⁹² Canan, a.g.e., c. 4, s. 445.

¹⁹³ Canan, a.g.e., c. 4, s. 445.

¹⁹⁴ Canan, a.g.e., c. 4, s. 446.

Kur'ân'ın elhan ile (ezgili) okunmasının câiz olup olmadığı hususunda selef ihtilaf etmiştir. Ancak, sesin güzelleştirilmesi ve güzel sesin güzel olmayana takdim ve tercih edilmesi hususunda ihtilaf mevzubahis değildir.¹⁹⁵

Abdülvehhâb el-Mâlikî Hazretleri'nin rivâyetine göre, İmam Mâlik, ezgili tilâvetin haram olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde Ebû't-Tayyib et-Taberî, el-Mâverdî, İbni Hamdân el-Hanbelî de birçok ehl-i ilmin bu görüşte olduğunu rivâyet etmişlerdir. İbni Battâl, Kadı İyâz, İmam Kurtubî gibi bazı Mâlikîler, Mâverdî, el-Bendenîcî ve İmam Gazâlî gibi Şafîîler, Sâhibu'z-Zahîre gibi Hanefîler mekruh olduğunu rivâyet etmişlerdir. Ebû Ya'lâ ve İbni Âkîl gibi bazı Hanbelîler de bu görüşü benimsemişlerdir. Diğer taraftan, İbni Battâl, Sahâbe ve Tabî'în'e mensup bir cemaatten de câiz olduğunu rivâyet etmiştir. İmam Şâfiî Hazretleri'nin de hükmü böyledir. İmam Ebû Hanîfe Hazretleri'nin de buna hükmettiğini İmam Tahâvî Hazretleri rivâyet etmektedir. Şâfiî âlimlerinden El-Fûrânî: "Câiz ve hatta müstehaptır. Görünürdeki ihtilâf ise, harflerin telaffuzu esnasında mahreçlerine riâyet endişesinden kaynaklanır" der. Mahrecin bozulması halinde elhânın haram olduğunda icmâ bulunduğunu İmam Nevevî Hazretleri "et-Tıbyân" adlı eserinde şöyle anlatır: "*Âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşunda sesin güzelleştirilmesinin müstehab olduğunda icmâ etmiştir, yeter ki med yapılırken sınırlar aşılmamış olsun. Şâyet haddi aşarak bir harf ziyade etse veya bir harf gizlese bu haramdır.*" İmam Şafî: "*Eğer elhân, elfâzdan herhangi birinin mahrecinden dışarı çıkmasına sebep olursa haramdır*" demiştir.¹⁹⁶

1.5.8. Mizmâr (مِزْمَار)

Mizmâr; nefesli çalgı, Hz. Dâvûd (a.s.) 'ın en tatlı sesiyle okuduğu Zebûrun bölümleri, nağmeli olarak çeşitli duâları okumak anlamlarına gelir.¹⁹⁷

Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.v.) bir gün mescide girince bir kimsenin kıraatini işitmişti: "*Bu kim?*" diye sordu. "*Abdullah İbni Kays!*" denilince: "*Buna Âl-i Dâvûd'un mezâmirlerinden (güzel ses tonlarından) bir mezamir (güzel ses tonu) verilmiştir*" buyurdular."¹⁹⁸

¹⁹⁵ Canan, a.g.e., c. 4, s. 446.

¹⁹⁶ Canan, a.g.e., c. 4, s. 446.

¹⁹⁷ el-Kamusü'l-Muhît, s. 513; Lisanü'l-Arab, 4, 327; Tacü'l-arus, 11, 440.

¹⁹⁸ Canan, a.g.e., c. 17, s. 92.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ebû Mûsâ el-Eş ‘Arî’ye; “*Gerçekten sana Âli Dâvûd’un mezamirlerinden (güzel tonlu ses) bir mezamir (ses) verilmiştir.*” buyurdular.¹⁹⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in tilâvetini dinleyip beğendiği ve Kurân tilâvetine yakışan bir sesi olan Ebû Mûsâ el-Eş’ârî’ye: “*Sana gerçekten Dâvud hanedanının mezamirlerinden (ses tonlarından) bir mezamir (ses tonu) verilmiştir*” sözüne istinâden, bu sahâbînin, Kur’ân-ı Kerîm’i dâvûdi bir tonla okumuş olduğu söylenebilir.²⁰⁰

1.5.9. Tahbîr (تَحْبِير)

Tahbîr; hakkında bilgi vermek, haber vermek, bildirmek anlamlarına gelir.²⁰¹ Hı, Be ve Rı ile yazılan “Hıbr” kökünden müştak tef’îl veznindedir.

“Hıbr” kökünden mastardır. Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmeyen kelime; “bir şeyi güzelleştirmek, mükemmel yapmak” anlamlarına gelir. Kelime Ebû Mûsâ el-Eş’ârî’nin rivâyet ettiği bir hadîste şöyle geçmektedir: Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Ebû Mûsâ el-Eş’ârî’ye; “Dün gece senin (Kur’ân) okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin. Gerçekten sana Âli Dâvûd’a verilen mezamirden (güzel tonlu seslerden) bir mezamir (bir ses tonu) verilmiş” buyurur. Bunun üzerine, Ebû Mûsâ (r.a.) bu iltifata sevinir : “Beni dinlediğinizi bilseydim sizin için kesinlikle daha da güzelleştirirdim (lehabbertühû),”²⁰² diyerek karşılık verir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in övgü dolu sözleri üzerine Ebû Mûsâ el-Eş’ârî: “Beni dinlediğinizi bilseydim onu süsledikçe süslerdim” demiştir ki, hadîste geçen tehbîr kelimesi “güzellik, bezemek, sevinç” anlamlara gelen “el habr” kelimesinin tef’îl babına aktarılmış halidir. Aynı kök “âlim, erdemli, Yahûdî din bilgini; haham” anlamına da gelmekte olup çoğulu olan “ehbâr” lafzı Kur’ânda geçmektedir. Bu şekilde bakınca, sahâbî sanki Hiz. Peygamber (s.a.v.)’e: “Beni dinlediğinizi bilseydim o Kur’ân-

¹⁹⁹ Sahih-i Buhari, IV, 112; Sahih-i Müslim, I, 546.

²⁰⁰ Necdet Çağır, *Kur’ân Kıraatinde Mûsikî*, s. 328.

²⁰¹ El-Kamusü’l-Muhit, s. 489; Lisanü’l-Arab 4, 226; Tacü’l-arus, 11, 126.

²⁰² Fatih Çollak, *a.g.m.*, s. 375.

1 size bir hahamın Zebûr okuması gibi daha nağmeli biçimde okurdum” dediği anlaşılmaktadır.²⁰³

1.5.10. Tahsîn (تَحْسِينُ)

Tahsîn; güzelleştirme, süsleme, iyileştirme, daha iyi yapma anlamlarına gelir.²⁰⁴

“Hsn” fiil kökünden gelen “Tahsîn” kelimesi, tilâveti tavsif eden bir kelime olarak, “bir şeyi güzelleştirmek, hüsünlemek, süslemek ve dekore etmek” anlamlarına gelir.²⁰⁵

Kur’ân-ı Kerîm’de zikri geçmeyen kelime, Bera b. Âzib (r.a.)’ın rivâyet ettiği bir hadîste şöyledir: Ben Rasûlullah (s.a.v.)’i şöyle derken işittim: “ Kur’ân’ı seslerinle güzelleştirin (hassinû); çünkü güzel ses Kur’ân’ın güzelliğini artırır.”²⁰⁶

1.5.11. Terassül (تَرَسُّلٌ)

Terassül; kelâmı teakkul, tefekkür ve tedebbürle, düşünerek, vakur, rıfk ile sesini yükseltmeden konuşmak; Bir işi acele ve şiddetle değil, teenni ile yavaş yavaş yapmak, ağır ağır teenni, rıfk ve sühûletle okumak anlamlarına gelir.²⁰⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in, sahabeyle Kur’ân-ı Kerîm’i yavaşça okuduğunu ifâde eden kavramlardan ilki “tertîl”dir. Hiz. Hafsa (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre: “Allah Rasûlünü, vefatından bir yıl öncesine kadar nafîle namazını oturarak kıldığını görmedim. Son zamanlarında nafîle namazını oturarak kılıyor, sureyi tertîl üzere okuyordu. Ağır okumasından uzun sûreler daha da uzuyordu.”²⁰⁸

Ebû’l-Esved el-Kureşî de, Hiz. Peygamber (s.a.v.)’in Kur’ân okuduğu zaman harfleri birbirinden ayırt ederek tertîl üzere okuduğunu rivâyet etmiştir.²⁰⁹ Bu bağlamda

²⁰³ Necdet Çağır, *a.g.e.*, s. 328-329.

²⁰⁴ Tacü’l-arus, 34, 430; Lisanü’l-Arab, 13, 114; El-Kamusü’l-Muhit, s, 1535

²⁰⁵ El-Mu’cemül-Arabiyyü’l-Hadîs (Arapça-Türkçe Sözlük) Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995, “Hassene” mad.

²⁰⁶ Fatih Çollak, *a.g.m.*, s. 374.

²⁰⁷ El-Kamusü’l-Muhit, s. 1300; Lisanü’l-Arab 11, 281; Tehzibü’l-lüga, el-Ezheri, 4, 275; Tacü’l-arus, 29, 76.

²⁰⁸ Müslim, Salâtu’l-Musâfirîn: 16; Tirmîzî, Salât: 275.

²⁰⁹ İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sulemî en-Nîsâbü’rî, *Sahîh* (Tah.: Muhammed Mustafa el-A‘zamî), el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Beyrut ty., I, 263, (Hadîs No: 523).

Kur'ân tilâvetine damga vuran üsluplardan biri de *terassül* yani acele etmeksizin Kur'ân'ı tilâvet etmesi ve bunu ümmetine bir yöntem olarak sunmasıdır. Bu okuma şekline işaret eden bir rivâyette Nâfi b. Ömer el-Cemhî, o da İbn Eb-î Melîke, o da Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hanımlarından naklettiğine göre, “Kendisine Hz. Peygamber’in kıraati sorulduğunda ”siz ona güç yetirmezsiniz” dedi. Bunun üzerine kendisine onu bize haber ver denildiğinde Kur'ân'ı terassül ile/ ağır ağır kıraat etti”²¹⁰ ifâdelerini kullanmıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in Kur'ân talimine ölçü olabilecek bir diğer kıraat şekli de, her harfi açıkça beyan ederek (tefsîr) okumasıdır.²¹¹

Tertîl, terassül ve tefsîr olmak üzere her üç okuma biçiminde de ön plana çıkan ana unsurun, Peygamberimizin Kur'ân'ı acele etmeksizin, harfleri birbirine katıp karıştırmadan, her birinin hakkını vererek, tane tane okumak olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Âişe (r.a.)'nin, “(Hz. Peygamberin okuyuşunu) dinleyen birisi şâyet harflerini saymak istese sayabilirdi”²¹² rivâyeti, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet biçimini en kapsamlı şekilde özetlemektedir. Muhtemelen Kur'ân tilâvetindeki bu tavır, mânâ derinliklerine nüfûz edebîlmenin temelini oluşturma amacına yöneliktir. Zîra *terassül* ile okurken âyetlerin bünyesinde barındırdığı hakikatler üzerinde tefekkürün kapıları ardına kadar açılmış olacaktır.²¹³

1.5.12. Ter'îd (ترعيد)

Ter'îd; titretmek, sesini titreterek okumak anlamlarına gelir.²¹⁴

Bir kısım okuyucunun tilâveti esnasında yaptığı şeyin adına “ter'îd” derler. Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet ederken seslerini, sanki soğuk bir havanın veya acının

²¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 70, (Hadîs No: 26470)

²¹¹ İbrahim Tetik, “*Tecvîd İlminin Tarihîsel Gelişimi*”, <http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/HaberlerListesi/EditForm/tecvîd%20ilminin%20tarihîsel%20geli%C5%9Fimi>. (14.03.2018)

²¹² İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 263, (Hadîs No: 523).

²¹³ Tetik, “*Tecvîd İlminin Tarihîsel Gelişimi*”, <http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/HaberlerListesi/EditForm/tecvîd%20ilminin%20tarihîsel%20geli%C5%9Fimi>. (14.03.2018)

²¹⁴ Lisanü'l-Arab, 3, 179;

şiddetinden titreyen bir kimsenin yaptığı gibi yapıyorlar. Yani Kur’ân’ı ses sanatkârlarının kullandığı makâmlarla karıştırarak ve titreşim bir sesle okurlar.²¹⁵

1.5.13. Terdîd (ترديد)

Terdîd; “red” kökünden ve fiilin tef’îl vezninden türetilen bir kelimedir. Tanım olarak tekrarlayarak okumak, sesi dışarı salmayıp duraksayarak içeri geri reddetmek ve çevirmek, sesi yankılatmak mânâlarına gelir.²¹⁶

Muhammed Sâdık er-Râfi’î’nin deyimiyle bir kısım okuyucunun yaptığı ve hiçde yabancı olmadığımız bir icradır. Özellikle hatim cemiyetlerinde, teravih namazları arasında ve cenaze definleri sonrasında yapılan okumalarda, diğer okuyucularında katılımıyla, okuyucu tilâvetinin sonuna geldiğinde, eğer âyet kısa ise hepsinin, uzun ise son kısmının hep bir ağızdan okunan makâmın eşliğinde tekrar edilmesidir.²¹⁷

Aynı şekilde, Kur’ân-ı Kerîm’in bir koro halinde hep bir ağızdan aynı ses ve makâmla okunması da, Kur’ân’ın güzel ve doğru bir şekilde tilâvet edilmesine engel teşkil edeceğinden, tecvîde riâyet edilemeyeceğinden dolayı yanlış ki bunu “*tahrîf*” diye isimlendirmek doğrudur.²¹⁸

1.5.14. Tatrîb (تطريب)

Tatrîb; sevindirmek, coşturmak, mırıldanmak, terennüm etmek, bülbülün nağmeleri gibi sesini nağmelendirme anlamlarına gelir.²¹⁹

Kur’ân-ı Kerîm’in bestelenmiş mûsikî nota ve makâmlarına uydurmak suretiyle okuması ve tilâvet esnasında, med olmayan yerlerde med yapılması ve yapılan “*tatrîb*” dolayısıyla medlerin gereğinden fazla uzatılmasıdır. Böylece Kur’ân şöyle dursun: Arapça her hangi bir metinde bile câiz olmayan yanlışlar yapılmasıdır. Bu durum günümüz Kur’ân okuyucuları arasında çokça görülmektedir. Dikkat çekilmesi gereken husus, bu tespitin günümüzden yıllar yıl önce yapılmış olmasıdır.²²⁰

²¹⁵ Yüksel, *a.g.e.*, s. 127.

²¹⁶ Lisanü’l-Arab, 3, 172; Tacü’l-arus, 8,91.

²¹⁷ Yüksel, *a.g.e.*, s. 128.

²¹⁸ Yüksel, *a.g.e.*, s. 128.

²¹⁹ Lisanü’l-Arab, 1, 557; Tacü’l-arus, 3, 269.

²²⁰ Yüksel, *a.g.e.*, s. 127.

1.5.15. Terkîs (ترقيص)

Terkîs; sesi oynatmak (raks ettirmek), sesi hareket ettirerek sâkine hareke vermek anlamına gelir.²²¹

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde buna yer veren, ya sekitleri sakine benzetir, o esnada yüksek bir yere çıkarken veya koşarken meydana gelen ses hareketleri gibi hareketler yapar veya Kur'ân okurken, sesini titreterek sallır. Özellikle med harfleriyle ilgili tecvîd ölçülerini hiçe sayarak, harekeleri eğip-bükme suretiyle onlara dans ettirir. Zaten kelimenin lügat mânâsı da dans ettirmek demektir.²²²

1.5.16. Nebr (نبر)

Nebr; hemzeli olarak okumak, sesini yükseltmek, vurgulu şekilde okumak anlamlarına gelir.²²³

Bu kelime herhangi bir şeyi yükseltme anlamında da kullanılır. Bu sebeple Minber içinde yerden yüksek olduğundan dolayı aynı kökten gelen minber kelimesi kullanılmıştır.²²⁴

Şarkıcının pes sesini tizleştirmesi (alt perdelerden üst perdelere çıkarması) için de “nebr” kelimesi kullanılmıştır. Bu da seste bir tür yükseltmedir. Bağıra-çağıra konuşan bir kişi içinde aynı kelime kullanılmıştır.²²⁵

Hadis kitaplarında yer almayan, başka eserlerde geçen bir hadise göre; “Bedevinin biri, Rasûlullah’a (s.a.v.): “Ya Nebî ullah” (hemzeye vurgu yaparak ve hemzeli okuyarak) dedi. Bunun üzerine, Hz. Peygamber; “ismimi hemzeli söyleme” buyurdu. Başka bir rivayette ise hadisin devamı; “Biz Kureyş topluluğu hemze kullanmayız” şeklindedir.²²⁶

²²¹ İbnü'l-Cezerî, *et-Temhid*, s. 56; Celalüddin Suyûtî, *el-İtkan*, c. 1, s. 102.

²²² Yüksel, *a.g.e.*, s. 127.

²²³ el-Kamusü'l-Muhît, s. 616; Tacü'l-arus, c. 14, s.164.

²²⁴ Halil bin Ahmed, *el-Ayn*, Dar-u Mektebeti'l Hilal, c. 8, s. 269.

²²⁵ İbnü'l Manzur, *Lisanu'l Arab*, Daru's Sadir, Beyrut, 1993, c. 5, s. 189.

²²⁶ İbn-i Esir el-Cezeri, *en-Nihaye fi ğaribi'l Hadis*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, c. 5, s. 3-7; Zemahşeri, *el-Faik fi ğaribi'l-Hadis ve 'l-Eser*, Darü'l-Marife, Lübnan, Ty, c. 3, s. 401.

Anlaşılan odur ki; nebr, diğer harflere oranla belli bir harfin biraz daha net ve işitilir olması için kendisine vurgu yaparak harfin sesine kuvvet vermektir.

Şu durumlarda Nebr sözkonusudur:

1- Vakıf halindeki şeddeli harfler üzerinde Nebr yapılır.

Kıraat imamları, birincisi sakın ikincisi harekeli olan şeddeli harfin, ikinci harekeli harfine vakıf esnasında, seslendirilmemiş gibi olmaması için hafifçe vurgu yapılması zorunluluğuna dikkat çekmişlerdir. Misal: “Müstemirr”, (مستمر) “Mine’l-Hayy” (من الحي), “Müstekirr” (مستكر). “Mim” ve “Nun” harflerinde vakıf halinde ğunne söz konusu olduğu için onlarda nebr yapılmaz. Misal: “Lehünn” (لهنّ), Velâkinn”(ولكنّ) , “Fi’l-Yemm” (في اليمّ). Aynı şekilde şeddeli harf kalkale harfî olursa, ikinci harfte kalkale meydana geleceğinden nebr yapılmaz. Misal: “Tebbe” (تبّ), “el-Hakka” (الْحَقّ)

2- Şeddeli harf “vav” ve “ya” olursa hem vakıf hemde vasıl hallerinde hafifçe vurgu yapılır. Misal: “Kavvamine” (قَوَّامِين), “el-Kuvvete” (الْقُوَّة).

3- Medd-i Lazım Kelime-i Mûsâkkallerinde, med yapıldıktan sonra şeddeli ilk sakın harfin net çıkması için nebre yapılır. Misal: “Dââââbbetin” (دَابَّة), “el-Hââââkkatü” (الْحَاكَّة).

4- Medd-i Muttasıl veya Medd-i Lîn’lerde, hemzenin net olarak duyulması için nebr yapılır. Misal: “Mines- Semââââ” (من السماء), “Sûûûû” (سُوُوُو), “Sevvv” (سَوَّوَو).

5- Tesniye ifade eden, cümlelerin ortasına geldiğinde kâide gereği düşen elif harfinin yerine nebr yapılır. Misal: “Zâka’ş-Şecerate” (ذاق الشجرة) “Ve kale’l-Hamdü” (وقال الحمد). Ayetlerdeki fiillerin tesniye elifi tilâvet esnasında okunmadığından, iki kişi olduğunu vurgulamak için “Kâf” ve “Lâm” harflerine hafif vurgu yapılır.

Nebr uygulamalarında yapılacak vurgunun, aşırıya kaçmadan maksat hasıl olacak şekilde yapılmasına dikkat edilmelidir.²²⁷

²²⁷ Rihab Muhammed Müfid Şakaki, *Kuran Tilavetinde Mükemmellik*, (Trc. Fatma Yasemin Mısırlı), Guraba Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2014, s. 243-247.

1.5.17. Tenğim (تنغيم)

Tenğim; Nağmelemek, okuma esnasında sesin güzelliği, Mırıldanmak, Kelamı kısık sesle söylemek, şarkı söylemek, terennüm etmek anlamlarına gelir.²²⁸

1.5.18. İkâ' (إيقاع)

İkâ'; bir şarkının veya her hangi bir eserin namelerini, melodilerini yerli yerince okumak, açık ve net şekilde icra etmek anlamlarına gelir.²²⁹

1.5.19. Terennüm (ترنم)

Terennüm; besteli, tiz, hoş ezgilerle nağme ve âhenk yapmak anlamındadır. Bülbülün ötüşü için de bu kelime kullanılır.²³⁰ Kelime “Ra-ne-me” fiilinden müştak tef'îl vezninde bir mastardır.

Şahit olunmuş mudur bilmiyoruz ancak, mûsikî aletleri eşliğinde, yapılan Kur'ân-ı Kerîm tilâveti sapıklıkların en alçağı ve bidatlerin en çirkinidir. Kesinlikle haramdır. Bu işe tevessül edenlere kesinlikle teveccüh edilmemelidir.²³¹

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız “terdîd” dışındaki mûsikî hareketleri, şâyet Kur'ân-ı Kerîm'in ahkâmını bozmuyor, tecvîd kurallarını ihlal etmiyor, Kur'ân tilâvetinin edepleriyle çelişmiyor ve tabîî tilâvete her hangi bir zarar vermiyorsa, câiz görülmüştür.²³²

²²⁸ el-Kamusü'l-Muhît, s.1503; Tacü'l-arus, 34, 5; es-Sıhah, 5, 323; Lisanü'l-Arab,12, 590.

²²⁹ el-Kamusü'l-Muhît, s. 998; Lisanü'l-Arab, 8, 402; Tacü'l-arus 22,359.

²³⁰ Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, IV, 317.

²³¹ Yüksel, *a.g.e.*, s. 128.

²³² Yüksel, *a.g.e.*, s. 128-129.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE MÛSİKÎ VE TEMSÎL

2.1. MÛSİKÎNİN TANIMI VE ÖNEMİ

Mûsikî kelimesinin kökeni Yunancaya dayanmaktadır. Yunanca “mûz”lerin sanatı anlamında, “Müsike” olan kelime, Latince “Musica” olarak adlandırılmıştır. Bu kelime Arapçaya da “Mûsika” olarak geçmiş, 10. yüzyıldan sonra da bizde, “Mûsikî” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.²³³

Abdülkâdir Merâğî'ye göre mûsikînin tanımı şöyledir: *“Îkâ' denilen usûlâtan her hangi birisiyle tertip olunmuş ve kulağa mülayim gelen nağmelerin cem' edilmiş haline mûsikî denir.”*²³⁴

Mûsikî değişik şekillerde tarif edilmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir:

Mûsikî, bir duygu, bir düşünce, bir fikir veya olayı, anlatmak amacıyla ölçülü ve ahenkli seslerin ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır.²³⁵

Mûsikî; ölçülü sesler vasıtasıyla estetik bir etki ve heyecan meydana getirme sanatıdır.²³⁶

Mûsikî; ekonomik, sosyolojik ve kültürel birçok yönüyle insanoğlunun hayatını varlığından bu güne kadar çepeçevre kuşatmıştır. Geçmişten günümüze beş temel bilimden söz edilecekse bunlardan bir tanesi mutlaka Mûsikî olmuştur.

Mûsikî insana çalışma azmi verir, hareketlilik kazandırır. Yaşadığımız dünyadaki su şırıltısı, ağaçların dallarının hışırtısı, rüzgârın esintisi, yağmurun sesi vb. hepsi insan hayatını etkilemektedir.

²³³ Zekai Kaplan, *Dini Mûsikî Dersleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 11.

²³⁴ Kaplan, *a.g.e.*, s.11.

²³⁵ Ahmet Çakır, *Mûziğe Giriş*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 9.

²³⁶ Çakır, *a.g.e.*, s. 9.

İnsanoğlu ağlayarak dünyaya gözlerini açar, ilk olarak kulağına ezan okunur, annesinin ninnileriyle büyür, mûsikî ile dolu bir dünyada yaşar ve en son sala sesiyle bu dünyadan uğurlanır.

İnsan sevincini mûsikî ile çoğaltır, acısını mûsikî ile dindirir. Mûsikî eşliğinde dinlenen bir naat veya şiir insan üzerinde kesinlikle daha etkilidir.

Mûsikî beşikteki bebeğe annesinin ninnilerinden zevk aldırıp ağlamasını kestiriyorsa, okul çağındaki çocukların bazı bilgileri öğrenmesini kolaylaştırıyorsa, ruh hastalarının iyileştirilmesine katkı sağlıyorsa gerçekten insanlık üzerinde çok büyük etkisi var demektir.

2.2. İSLAM VE MÛSİKÎ

Kur’ân ve sünnette mûsikînin dini hükmü açıkça ortaya konulmamıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de açık bir şekilde mûsikînin haram veya helal olduğunu ifâde eden ne bir âyet ne de bir kelime mevcut değildir. Buna mukabil mûsikîyi haram sayanlar ve helal sayanlar da bu görüşlerini desteklemek amacıyla âyetlerdeki kelimelere çok uzak yorumlar yaparak, değişik anlamlar yüklemişlerdir.²³⁷

Mûsikînin haram olduğuna dair âyet-i Kerîmeler:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ (6)

“Bayağı insanlardan kimi de vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence yerine tutmak için laf eğlencesi (veya boş söz) satın alırlar. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.”²³⁸

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ (59) وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ (60) وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ (61)

“Şimdi siz bu sözden mi hayret ediyorsunuz? Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz? Ve siz mi kafa tutuyorsunuz ey gafiller?”²³⁹

²³⁷ Süleyman Uludağ, *İslam ve Mûsikî*, Dergah Yay., İstanbul, 1. Baskı Ağustos 2015, s. 27-28.

²³⁸ *Lokman*, 31/6.

²³⁹ *Necm*, 53/59-61.

وَاسْتَفْزِرْ مَنْ اسْتَطَعَتْ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعَدَّهُمْ
وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا (64)

“Onlardan gücünün yettiğini yerinden oynat. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas! Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol! Ve onlara va’adlerde bulun. Fakat şeytan onlara aldatmadan başka bir şey va’ad etmez.”²⁴⁰

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ (35)

“Kâbe huzurunda onların duâları ise ıslık çalıp el çırpılmaktan başka bir şey değildir. O halde inkârınızdan (ve nankörlüğünüzden) dolayı bu azabı tadın bakalım.”²⁴¹

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْنَعِي الْجَاهِلِينَ (55)

“Onlar, boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler ve “Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size. Size selam olsun. Biz kendini bilmezleri istemeyiz” derler.”²⁴²

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (72)

“Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir şeye rastladıkları zaman vakar ile (oradan) geçip giderler.”²⁴³

Âyet-i Kerîmelerde geçen, “lehve’l-hadîs” (لولا الحديث), “samidûn” (صامدون), “savtü’ş-Şeytan” (صوت الشيطان), “mükâen ve tesdiye” (مكء وتصدية), “kavle’z-Zûr” (قول الزور) kelimeleri incelendiğinde mûsikî ile alakalı görülmemektedirler.²⁴⁴

Zaten âyet-i Kerîmelere baktığımızda Mekke’de nâzil oldukları anlaşılmaktadır. Henüz içkinin haram kılınmadığı, Zekât ve orucun farz kılınmadığı bir zamanda, mûsikî ile alakalı âyetlerin bulunması bize fazla mantıklı gelmemektedir.²⁴⁵

Mûsikînin helal olduğuna dair delil getirilen âyet-i kerîmeler:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ (15)

“Şimdi iman edip sâlih ameller yapmış olanlara gelince, onlar bir bahçe içinde neşelenirler.”²⁴⁶

²⁴⁰ *İsra*, 17/64.

²⁴¹ *Enfal*, 8/35.

²⁴² *Kasas*, 28/55.

²⁴³ *Furkan*, 25/72.

²⁴⁴ *Uludağ*, a.g.e., s. 30-33.

²⁴⁵ *Uludağ*, a.g.e. s. 29.

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ الْأَلْبَابُ (18)

“O kullarımı ki, onlar sözü dinlerler, sonra da en güzeline uyarlar. İşte onlar, Allah'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. İşte temiz akıllılar da onlardır.”²⁴⁷

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولَى أَجْنَحَةٍ مَّتًى وَثُلُثَ وَرُبَاعٍ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (1)

“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği kadar artırır. Gerçekten Allah her şeye kâdirdir.”²⁴⁸

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (19)

“Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkini elbette eşeklerin sesidir.”²⁴⁹

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ نَفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (32)

“De ki: “Allah'ın kulları için çıkardığı ziynetleri ve tertemiz rızıkları kim haram kılmış?” De ki: “Bunlar, bu dünya hayatında inananlar içindir, kıyamet gününde de yalnız onlara mahsustur”. İşte böylece biz âyetleri bilen bir topluluğa uzun uzun açıklıyoruz.”²⁵⁰

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ ۖ شَهِدْنَا ۚ أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ (172)

“Bir de Rabbin, Âdemoğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp da onları kendi nefislerine şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dediği vakit, “pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz” dediler. (Bunu) kıyamet günü “Bizim bundan haberimiz yoktu.” demeyesiniz diye (yapmıştık).”²⁵¹

²⁴⁶ Rum, 30/15.

²⁴⁷ Zümer, 39/18.

²⁴⁸ Fâtır, 35/1.

²⁴⁹ Lokman, 31/19.

²⁵⁰ A'raf, 7/32.

²⁵¹ A'raf, 7/172.

إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ (18) وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ (19)

“Biz, dağları onun emrine vermiştik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbîh ederlerdi. Kuşları da toplu olarak onun emrine vermiştik. Hepsi de ona uyararak zikir ve tesbîh ederlerdi.”²⁵²

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ (79)

“Biz onu(n hükmünü) hemen Süleyman'a bildirmiştik; (zaten) her birine hüküm ve ilim vermiştik. Dâvûd'la beraber tesbîh etsinler diye, dağları ve kuşları buyruk altına aldık. (Bütün bunları) yapan bizdik.”²⁵³

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالَ أُوبَىٰ مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَالنَّا لَهُ الْحَدِيدَ (10)

“And olsun ki, biz Dâvûd'a tarafımızdan bir fazilet verdik. “Ey dağlar! Onunla beraber tesbîh edin.” dedik ve bunu kuşlara da (emrettik) ve ona demiri yumuşattık.”²⁵⁴

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (157)

“Onlar ki, o ümmî peygambere uyarlar. Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılmış bulacakları o peygambere uyup, onun izinden giderler. O Peygamber ki, onlara, iyiyi emreder ve onları kötülüklerden alıkoyar. Temiz ve hoş şeyleri kendilerine helâl kılar. Murdar ve kötü şeyleri de üzerlerine haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri indirir. Üzerlerindeki bağları ve zincirleri kırar atar. İşte o vakit ona iman eden, ona kuvvetle saygı gösteren, ona yardımcı olan ve onun peygamberliği ile birlikte indirilen nuru izleyen kimseler var ya, işte asıl murada eren kurtulmuşlar onlardır.”²⁵⁵

Her iki tarafında ortaya koyduğu âyetlere bakıldığında “açık bir şekilde” mûsikî ile alakalı olmadıkları, mûsikînin haram veya olmasına delil teşkil etmeyecekleri ortadadır. Âyetlerde hoş karşılanan veya kötü karşılanan şeylerin mûsikî değil söz olduğu anlaşılmaktadır.²⁵⁶

²⁵² Sâd, 38/18-19.

²⁵³ Enbiya, 21/79.

²⁵⁴ Sebe, 34/10.

²⁵⁵ A'raf, 7/157.

²⁵⁶ Uludağ, a.g.e., s. 40.

Özellikle Lokman suresindeki “lehv” kelimesinin “eğlendirici söz” olarak geçmesi ve âyetin devamında da bu “eğlendirici” sözün yasak oluşunun insanları Allah’tan (c.c.) ve O’na götüren yollardan alıkoyması, saptırması özellikle vurgulanmıştır. O halde eğlendirici her söz haram değildir. Aynı şekilde eğlendirici ses ve mûsikînin haram olabilmesi için de yine insanları İslam’dan; kulluktan, ubudiyetten uzaklaştıran ve saptıran bir niteliğe sahip olması gerekir. Aksi takdirde bu vasfa haiz olmayan ses ve mûsikînin mübâh olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Âyete sâdece ses ve mûsikîyi kıyas etmek te doğru değildir. Daha genel bir ifâdeyle, insanları Allah yolundan uzaklaştıran, saptıran, alıkoyan her şeyi haram olarak kabul etmek daha doğru olacaktır. Hatta bir kimse insanları dinden saptırmak için ku’rân okusa veya Mushaf satın alsın, (Rusların 1. Dünya s.a.vaşında istismar maksadıyla Kur’ân bastırıp dağıtmaları gibi) bu da haramdır.²⁵⁷ Yine Tekâsûr Sûresinde geçen “elhâküm”, Nûr ve Münâfikûn Sûrelerinde geçen “ilhâ” kelimeleri insanın kulluk ve dini görevlerini yapmaktan alıkoyan her şey olarak kabul edilmiş kötülenmiştir.²⁵⁸

Mûsikînin lehinde ve aleyhinde olanların ortaya koydukları delillere bakıldığında her iki tarafın da birbirlerine karşı bir üstünlüğü olduğunu söylemek yanlış olur. Ancak Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Medîne dönemindeki bazı uygulamaları, tutum ve davranışları helal olduğunu söyleyenleri doğrular mahiyettedir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in eşsiz bir mûsikîye sahip olması, harfler, kelimeler ve âyet sonlarındaki ahenk, ses anlam ilişkisi bize de mûsikînin hayatımızın vazgeçilmez bir parçası ve özellikle Kur’ân icralarının da olmazsa olmazlarından olduğunu düşündürmektedir.²⁵⁹

2.2.1. Mûsikî ile ilgili Hadîs-i Şerifler

Hiz. Âişe (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın. Üzerine de def vurun.”²⁶⁰

Hiz. Âişe (r.a.): “Bir kadını, Ensar’dan bir erkekle evlendirmiştik. Rasûlullah (s.a.v.): “Ey Âişe! Eğlenceniz yok mu? Zîra Ensar eğlenceyi sever!” buyurdular.”²⁶¹

²⁵⁷ Uludağ, *a.g.e.*, s. 41.

²⁵⁸ Uludağ, *a.g.e.*, s. 29.

²⁵⁹ Uludağ, *a.g.e.*, s. 45.

²⁶⁰ Tirmizi, Nikah, 6, (1089)

²⁶¹ Buhari, Nikah, 63.

Muhammed İbni Hatîb el-Cumâhî (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Nikâhta haramla helali ayıran fark, def ve sestir.”²⁶²

Amr İbni Şuayb (r.a.): “Bir kadın: “Ey Allah'ın Resulü! Ben senin yanında def çalmaya nezrettim!” dedi. Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm. “Nezrini yerine getir!” buyurdular.”²⁶³

Hiz. Enes İbn- i Mâlik (r.a.): “Rasûlullah (s.a.v.) bir seferinde Medine-i Münevvere'nin bir yerinden geçmişti. Bir kısım câriyelerin deflerini çaldıklarını ve şöyle söylediklerini işitti: Biz Beni Neccâr'ın kızlarıyız komşu olarak Muhammed ne iyi!” Muhammed ne iyi! “Bunun üzerine Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm: “Allah (c.c.) da bilir, ben sizleri cidden seviyorum” buyurdular.”²⁶⁴

İbni Abbâs (r.a.): Hiz. Âişe Ensar'dan yakını olan bir kızcağızı evlendirmişti. Rasûlullah (s.a.v.) gelince: “Genç kızı (kocasına) gönderdiniz mi?” diye sordu. Evdekiler “evet!” deyince “Kızla birlikte bir de çalgıcı gönderdiniz mi?” dedi. Onlardan “Hayır göndermedik” cevabını alınca, Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm: “Ensar, aralarında gazel okuma geleneği olan bir topluluktur. Keşke onlara: “Size geldik size geldik, size selam bize selam” deyiverecek birini gönderseydiniz” buyurdular.”²⁶⁵

Hiz. Âişe (r.a.) anlatır: “Rasûlullah (s.a.v.), benim yanımda iki küçük câriye, Buas (s.a.vaşı ile ilgili hamasi) türküler söylerken çıkageldi. Gidip yatağın üzerine uzandı ve yüzünü de (ters tarafa) çevirdi. Derken (babam) Hiz. Ebû Bekir (r.a.) girdi. Derhal beni azarladı ve: “Rasûlullah'ın hane-i saadetlerinde şeytan çalgısı ha!” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.), ona yönelip: “Bırak onları (söylesinler!)” buyurdu. (Onlar sohbete dalıp, bizden) dikkatlerini çekince, ben câriyelere göz işareti yaptım, kalkıp gittiler. “Hiz. Âişe (r.a.) devamla der ki: “Bir bayram günüydü. Siyahiler, mescidde kılıç kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Rasûlullah'dan (s.a.v.) talep etmiştim (bilemiyorum), yoksa o (kendiliğinden) mi, “Seyretmek ister misin?” buyurdular. Ben: “Tabii!” dedim. Kalktı, beni geri tarafına aldı yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk. “Ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın!)” buyurdu.

²⁶² Tirmizî, Nikah 6, 1088; Nesâî, Nikah 72, 6, 127-128.

²⁶³ Ebu Dâvûd, Eyman, 27, (3315).

²⁶⁴ İbn-i Mace, Nikah, 1889.

²⁶⁵ İbn-i Mace, Nikah, 1890; Ahmet b. Hanbel, 16113,14674.

Benim usandığımı fark edince: “Yeter mi?” buyurdular. Ben: “Evet!” dedim. “Öyleyse git!” dediler.”²⁶⁶

Hiz. Âişe (r.a.); “Ben mescidde oynayan Habeşlileri seyrederken Rasûlullah’ın (s.a.v.) beni ridâsı ile örttüğünü hatırlıyorum. Bu hal ben seyretmekten usanıncaya kadar devam etti. Benim gibi, genç yaşında bir kızın eğlenceye ne kadar düşkün olacağını varın siz takdir edin.” İbrahim b. Münzir Habeşliler hırbalarıyla oynuyorlardı sözünü eklemiştir.²⁶⁷

2.2.2. İmam Gazâlî’nin Mûsikî’ye Bakışı

İmam Gazâlî Hazretleri Lokmân Sûresi’nin 6. âyetiyle ilgili olarak şu izahta bulunmuştur: “ *Boş sözler, uydurma yalanlarla dinini satarak, insanları yoldan çıkarmaya çalışanın haram ve mezmûm olduğunda şüphe yoktur. Buna diyecek yok, fakat her teğannî, dini satmak ve insanları azdırıp sapıtmak demek değildir. Âyetten murâd ise, insanları sapıtmak dini verip dünyalığı almaktır. İnsanları sapıtmak maksadı ile Kur’ân dahi okusa yine haramdır. Hikâye edildiğine göre münâfiklardan imam olan birisi, imamlığında daima abese suresini okurmuş, çünkü bu sûrede Rasûl-i Ekrem’e bir nevi İtâb vardır. Hiz. Ömer, bu adamın gayesi sapıtmak olduğu için okuduğunu dahi haram kabul ederek öldürülmesine azmetmişti. Kur’ân ile sapıtmak haram olunca şiir ve teğannî ile sapıtmanın haram olması evleviyetle sabit olur.* ”²⁶⁸

Hadîsler hakkındaki açık hükümler ve kıyaslar, teğannînin, raksın, def çalmanın, kılıç ve kalkan oyunlarının ve neşe günlerinde Habeşi ve Zencilerin oyunlarını seyretmenin mübâh olduğuna delalet etmektedir. Bayram günleri neşe günü oldukları gibi evlenme, ziyafet, doğum, sünnet, gurbetçinin gelmesi ve her hangi bir toplantı günleri de neşe günleridir. Bu günlerde de mûsikî dinlenebilir. ”²⁶⁹

2.2.3. Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Mûsikî’ye Bakışı

Merhum Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Sebe’ Sûresinin 10. âyetinde şu açıklamayı yapmıştır: “*Yani Dâvûd’a (a.s.) öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir edâ verilmişti ki akşam sabah tesbîh ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar iştirâk eder,*

²⁶⁶ Buhârî, İydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menâkıb 15, Menâkıbu'l-Ensâr 46, Nikah 82, 114; Müslim, İydeyn 19, (892); Nesâî, İydeyn 35-36.

²⁶⁷ Buhârî, Salat 69, İydeyn 2, 3, 25, Cihad 81, Menâkıb 15, Fezailu'l-Ashab 46, Nikah 82, 114; Müslim, İydeyn 18, (892).

²⁶⁸ İmam Gazâlî, *İhyau ‘Ulûmi’d Dîn*, Ter. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973, c, II, s. 706.

²⁶⁹ Gazâlî, *a.g.e.*, s. 694-695.

çınlar öterlerdi. Demek ki güzel sesle hüsn-ü elhân Dâvûd'un (a.s.) bir fazîleti mahsûsası, kuşları dahî başına toplayan bir mu'cizesi olmuştu. Bu mânâ iledir ki savt-ı Dâvûdî meşhûr olduğu gibi mezâmîri Dâvûd da meşhûrdur. Bu güzel sanatı islâmda sûreti mutlakada mezmûm zannedenler olmuştur. Fakat bilmek lâzım gelir ki mezmûm olan lühûnu fisktır. Yoksa Kur'an okurken tertîl ve tahsîn-i savt, me'mûrun bihtir. Bu babda kütüb-i sıhahta hayli hadîsler vardır. Bir çokları ğınanın, yani mûsikînin tesirini rûhânî zannederler. Böyle bir zan, rûhu hevâ zannetmektir. Ses bir hevâ ihtizazı olduğu için mûsikînin doğrudan doğru verdiği tesir ve heyecan, bir bûse zevki gibi cismânî ve asabî bir tesirdir. Tegannî ancak bir kelimenin, bir kelâmın mânâsını rûha duyurmaya hizmet etmesi itibariyledir ki rûhânî bir kıymet alabilir. Ehl-i fisk, hep şehevânî mevzûlarla cismânî heyecan aradığı için mânâyı öldürerek sâde âsâba basan kuru nağmelerle cismânî tesir arar. Bu ise rûhânî şûuru terbiye değil, ifnâ eder. Belki fâsık için bütün şûurundan geçip mest-i lâ ya'kıl olmak bir zevktir. Fakat dînin, şer'in vermek istediği zevk bu değil, güzel mânâlı, mukaddes şûurlu bir hayat yaşatmaktır. Şârî istiyor ki Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, teğannî edilsin, ancak nazmı bozarak, mânâyı unutturarak, kuru ses takib eden ehl-i fisk elhân ve nağâmâtıyla değil, elfâzın tecvîdini fesâhâtını bozmayarak, mânâsını belâğâtının incelikleriyle duyurarak şûurlu bir hayat yaşatacak olan bir lâhn ile okunsun ki buna hadîsi nebevîde lühun-u Arab tâbir buyurulmuş ve ilm-i edâda tecvîd ile ta'rîf olunmuştur. Bu sûretle biz Kur'ân okunurken Hazreti Dâvûd'un mu'cizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân-ı güzel okuyan hakkında "Âli Dâvûd'un mezâmîrinden bir mizmâr verilmiştir" diye sitâyiş buyurulmuştur. Hazreti Dâvûd'un dağları teshîr eden, uçan kuşları durduran mu'cizesi de kuru bir ses oyunundan ibâret terennümât-ı mücerrede değil, ruhtan kopup Hüdâ'ya arz olunan takdîsât ve tesbîhât idi."²⁷⁰

2.3. KUR'ÂN-I KERÎMDEKİ FITRÎ MÛSİKÎ

Kur'ân-ı Kerîm, Arap dili ve belâğatı yönünden en meşhur edebiyatçıların ve şairlerin bulunduğu bir dönemde ve Arapça olarak inzal olmuştur. O kişiler tarafından anlaşılmasında olumsuz bir durum olmamakla beraber, onları üslup ve belâğat

²⁷⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-XIII, Tıpkı Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Basımı, Ankara 2016-6-Y-0003-1105, c. 8, s. 115-116.

bakımından kendine hayran bırakmıştır.²⁷¹ Kur’ân-ı Kerîm’in bu özellikleri karşısında “Muallakat-ı Seb’a” olarak bilinen, Kâbe’nin duvarına asılmaya layık görülen yazılar, şâirleri tarafından indirilmiştir.²⁷²

Onlar Kur’ân-ı Kerîm’in üslûb ve belâğatıyla İlâhî bir kitap olduğunu anladıkları halde, bir tek âyetinin dahi eşi ve benzerini yazmaktan gâfil oldukları halde, sırf kibirlerinden dolayı ona inanmadılar. Ancak onun eşsiz i’câzı karşısında yenik düşürler. Bu durumu Bedüzzaman Said Nursi Hazretleri şöyle ifâde etmektedir:

“Derece-i i’cazda belâğat-i Kur’âniyedir. O belâğat ise, nazmın cezaletinden ve hüsn-ü metanetinden ve üslûplarının bedâatinden, garip ve müstahsenliğinden ve beyanının beraatinden, fâik ve safvetinden ve maânîsinin kuvvet ve hakkaniyetinden ve lâfzının fesahatinden, selâsetinden tevellüd eden bir belâğat-i harikulâdedir ki, benî Âdemin en dâhi ediplerini, en harika hatiplerini, en mütebahhir ulemasını muârazaya davet edip bin üç yüz senedir meydan okuyor. Onların damarlarına şiddetle dokunuyor. Muârazaya davet ettiği halde, kibir ve gururlarından başını semâvâta vuran o dâhiler, ona muâraza için ağız açamayıp, kemâl-i zilletle boyun eğdiler.”²⁷³

Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça inzâl olması tesadüfî değildir. Muhammed Hamidullah’ın ifâdesiyle diğer bütün dillere nazaran (İngilizce, Almanca, Rusça, Latince vb) neredeyse 1500 yıldır kelimelerinde, gramer yapısında, harflerin hecelenmesinde ve telaffuzunda en ufak bir değişikliğe uğramamıştır. Bu özelliklere sahip olan bir dil ancak Allah’ın (c.c.) inâyetiyle meydana gelmiş ve seçilmiştir.²⁷⁴

Kur’ân-ı Kerîm şair, kâhin veya bir sihirbaz sözü değildir. Âlemlerin Rabbi olan Allah’ın (c.c.) sözüdür.

²⁷¹ Abdullah Emin Çimen, “Kur’anda Ritmik Yapı: Fasıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, c. 9, s. 27, ss. 189-236.

²⁷² Alican Dağdeviren, “Kur’an’ın Fonetik İcazı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, 2009/2, s. 70.

²⁷³ Bedüzzaman Said Nursî, *Risale-i Nur Külliyyâtından Sözler*, Envar Neşriyat, 5. Baskı, İstanbul, 2006 s. 368.

²⁷⁴ Abdullah Emin Çimen, “Kur’anda Ritmik Yapı: Fasıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”, *Dini Araştırmalar*, ss. 189-236.

“O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz! Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz! Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”²⁷⁵

2.3.1. Kur’ân-ı Kerîm’in Ses Yapısı (Fonetik)

Onların Kur’ân-ı Kerîm’in nazmında etkilendikleri en belirgin özellik, onun ses nizâmı olmuştur. Kur’ân metninin bu mûsikî yapısı indirildiği günden bu güne onun gönüllerde yer etmesine vesile olmuştur.²⁷⁶

Arap alfabesi, dilciler, kıraat ehli ve matematikçiler tarafından değişik şekillerde tasnif edilse de yirmi sekiz, lam elif ile beraber yirmi dokuz harften oluşmaktadır. İnsan sesinin boğaz, dil ve dudaklardan her hangi birinin belirli yerlerine temas etmesi sonucu harflerin mahreçleri ortaya çıkar. Bu mahreçlere Mekkî b. Ebî Tâlib ve İbnü’l-Cezerî geniz ve ağız boşluğunu da eklemişlerdir. Böylece genel itibariyle mahreç bölgesinin beş bölüm olduğu kabul edilirken, her harfe tatbik imkânı vermesi açısından, harflerin nihâî mahreç sayısı on yedi olarak kabul edilmiştir. Harflerin mahreçlerde meydana gelişi esnasında ortaya çıkan sesin nasıl olduğu ise sıfatlarla ifâde edilir. Mahreç ve sıfatlar harflerin bir diğerinden ayırt edilmesini sağlar. Sıfatlar ise lâzîmî ve ârizî olmak üzere ikiye ayrılır. Lâzîmî sıfatlar on altı tane iken, ârizî sıfatlar ise on bir tane olarak belirlenmiştir.²⁷⁷

Harflerin mahreç ve sıfatlarının boğazın en nihai bölgesinden dudaklara kadar olan kısımda meydana gelmesi sonucu ortaya çıkan fonetik yapılanmalar ud ve ney gibi nefesli ve telli sazların perde sistemine benzetilerek orijinal bir şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Harflerin mahreç ve sıfatlarını mûsikî eserlerindeki notalar konumunda düşünecek olursak, birbirleriyle harmanlanıp kaynaşmaları sonucu, fonetik özelliklerinin de katkısıyla meydana gelen uzlaşmadan mûsikî meydana gelir. Bu mûsikî nağmeleri harflerin mahreçlerinin kalın ve ince olması, sıfatlarının kuvvetli ve

²⁷⁵ Hakka, 69/41-43.

²⁷⁶ Dağdeviren, *a.g.m.* s. 71.

²⁷⁷ İsmail Karaçam, *Kur’an-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 185-225.

kuvvetsiz olması durumuna göre sesin alçalıp yükselmesi, sertleşmesi, yumuşaması sonucu ortaya çıkar.²⁷⁸

Harflerden harekeli, sakin, medli, oluşlarına göre değişik sesler meydana gelir. Bazı harfler tınlr, bazısı rüzgâr sesi çıkarır, bir diğeri fısıltılı bir ses verir. Bazı harflerde ses ve nefes birlike akar. Bazı durumlarda ses ve nefeste hapsolur. Bu şekilde harflerin mahreç ve sıfatlarının yardımıyla beraber, harflerde meydana gelen hareke, sükûn, med, kasr, idğam, izhar, ihfâ, iklâb, ğunne, sıla, sekte vb. fonetik yapılanmalar kulakları cezbeden ve gönülleri hoş eden eşsiz bir ses dizisi meydana getirir.²⁷⁹

Kur’ân-ı Kerîm anlam bakımından akla ve mantığa hitap ederken, mûsikî yapısıyla da ruhlara hitap etmesi onun icaz yönlerindendir. Harflerinin mahreç ve sıfatlarından kaynaklanan fitrî ses yapısı, kelimelerindeki ses anlam ilişkisi, âyetlerin doğal bir mûsikî meydana getirecek şekilde yapılanması, kendine has tecvîd kuralları ve âyet sonlarındaki fasılalar, onun fonetik yapısının köşe taşlarıdır.²⁸⁰

Fonetik, bir dildeki harflerin kelimelerin bütün ses özelliklerini inceleyen ve ayrıntılarıyla ortaya koyan kısma denir. Kur’ân-ı Kerîm şiir değildir. Nesir de değildir. Her ikisinin özelliklerinin üstünde mu’ciz bir kitaptır. Şiirdeki kâfiye ve vezinden uzak kendine has bir edebî yapısı vardır. Ancak şiirdeki gibi bir mûsikî yapıya ve ahenge hatta uyaklara sahiptir.²⁸¹ Şiirdeki vezin, kasîdedeki kâfiye benzerliği, aynı tarzda uzayıp gittikçe dinleyeni usandırır. Kur’ân’ın mevcut mûsikîsini dinleyen kimse onun her biri ayrı güzellikte ve gönül tellerini titretecek tarzdaki rengârenk ezgileri ve tazelenip duran nağmeleri arasında devamlı dolaşıp durduğu için ne bıkar ne de usanır.²⁸²

2.3.2. Fâsıla Yapısı

Sözlükte iki şeyin arasını ayırmak mânâsına gelen fâsıla, âyet sonunda bulunan kelime, âyet sonu veya âyet sonları mânâsına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’in mûsikî

²⁷⁸ Necdet Çağıl, “Kur’ân Kıraatinde Mûsikî”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16-18 Kâsım, 2016 İstanbul, s. 330-331.

²⁷⁹ Çağıl, *a.g.m.*, s. 331.

²⁸⁰ Dağdeviren, *a.g.m.*, s. 70.

²⁸¹ Dağdeviren, *a.g.m.*, s. 72.

²⁸² Çağıl, *a.g.m.*, s. 331.

yönünü yansıtan en güzel olgu fâsılalardır. Fâsılaların meydana getirdiği mûsikî sayesinde âyet sonları muhteşem bir ses uyumuna kavuşur. Böylelikle şiirdeki kâfiye ve uyaktan daha üstün bir yapıya sahip olan âyet sonları, mevcut mûsikînin ve şiirsel anlatımın gücüyle gönüllerde daha fazla etki bırakır.²⁸³

Âyet sonlarındaki fâsılaların, aynı cins veya birbirine yakın (mahreç veya sıfat bakımından) harflerden oluştuğu görülmektedir. Bu benzeşme bazı surelerde (Taha, Tûr, Mülk, Hâkka, Müddessir, Kıyâme, Tekvîr, İnşikâk, Fecr, Duhâ, Âdiyât, Kâria vb,) kısmen gerçekleşir. Bazılarında ise (Kamer, Münâfikûn, A'lâ, Şems, Leyl, Kadr, Asr, Fil, Kevser, İhlâs, Nâs) tümüyle gerçekleşir. Fâsılaların seciye benzeyip benzemediği tartışılmıştır. Secilerde mânânın lafza tabi olduğunun aksine, fâsılalarda lafzın mânâyâ tabi olduğu gerekçesiyle Rummânî ve Bakillani âyet sonlarındaki seciyi fâsıla olarak nitelendirmiştir. Câhız, İbn Sinan el-Hâfâcî ve İbnü'l-Esîr seciyi savunmuş ve hadîslerden ve surelerden mîsâller getirmişlerdir.²⁸⁴

Âyet sonlarında en çok kâfiye oluşturan harf (nûn) harfidir. 3152 kere tekrar edilmiştir. İkinci, (mîm) harfi (742), râ harfi ise 710 defa zikredilmekle üçüncü sıradadır. Âyetlerdeki fâsılalar çoğunlukla (nûn) ve (mîm) harfleriyle ve öncelerinde med harfi ile son bulmaktadır ki bunlar mûsikînin doğal harfleridir.²⁸⁵

Kur'ân-ı Kerîm'deki fîtrî mûsikînin en belirgin özelliklerinden biri de aynı surede işlenen konuların muhtevasına uygun olarak fasılaların değişmesidir. Belirli bir fasılayla başlayan bir surenin biraz devam ettikten sonra başka bir fasıla şekline büründüğü görülür. Bu durum ele alınan konunun değiştiğini, başka bir konuya geçildiğini gösterir. Meryem suresinin baştan 33. âyetine kadar fasıla yapısı elif harfi üzerine (medd-i ıvaz) şekillenmişken, 34-40. âyetler, (nûn) ve (mîm) harfleriyle yapılandırılmıştır. 41. âyetten itibaren tekrar fasıla şekli elif harfi üzere devam etmiştir. İlk başta Hz. Zekeriyâ, Hz, Yahyâ, Hz. Meryem'in kıssaları konu edilirken, daha sonra Allah'ın (c.c.) zatının tenzihi, O'na kulluk, münkir ve zalimlerin ahiret günüyle korkutulması konu edilmiş ve tekrardan Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz, İsmail ve Hz. İdris peygamberlerin kıssalarına devam edilmiştir. Yine Tekvîr suresinin 1-14. âyetleri

²⁸³ Çağıl, *a.g.m.*, s. 332.

²⁸⁴ Çağıl, *a.g.m.*, s. 332-333.

²⁸⁵ Çağıl, *a.g.m.*, s. 334,

arasında kıyamet sahneleri tasvir edilirken (te) harfî kâfiye olarak kullanılmış, 15-18. Âyetleri arasında evrendeki kozmik olaylar kasem konusu yapılırken (sîn) harfî kullanılmış ve sonunda 19-29. Âyetlerde vahyin korunmuş olması konu edilirken fitrî mûsikînin en çok kullanılan harfleri (nûn) ve (mîm) kullanılmıştır. Böylelikle mânânın değişmesiyle lafzın değişmiş olması, işlenen konunun ruhuna uygun düşecek şekilde fasılaların da değişmesine sebep olmuştur.²⁸⁶

2.3.3. Aynı Ünlülerin Meydana Getirdiği Fitrî Uyum

Âyet sonlarında meydana gelen fitrî mûsikînin dışında, âyetlerdeki kelime ve harflerin meydana getirdiği ses benzerliği (asonons) Kur’ândaki fitrî mûsikînin bir diğer özelliğidir.²⁸⁷

Sâffât sûresinin ilk üç âyetinin fasılası aynı iken, ayrıca âyetlerde benzer harflerin (sâd, fe, ze, râ, te) peş peşe asonons oluşturması âyetlerdeki fitrî mûsikîye ayrı bir güzellik katmıştır.²⁸⁸

Nâziât Sûresinin ilk dört âyetinde de aynı şekilde fasıla benzerliğinin yanında âyetlerdeki (ayn, ğayn, şîn, sîn, tâ, hâ, nûn, kâf) harfler yine asonons meydana getirmiştir.²⁸⁹

Yine Tevbe Sûresinin 112. Âyetinde peş peşe “â” ve “û” seslerinden oluşmuş 18 asononsa yer verilmiştir.²⁹⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de buna benzer mîsâller oldukça fazladır. Tâhâ Sûresi 25-32 ve Şuarâ Sûresi 78-81. âyetlerindeki asononslar da aynı şekilde meydana gelmiştir.

2.3.4. Kelime ve Âyet Tekrarı

Şiir türleri için vazgeçilmez bir lafız güzelliği olan harf ve kelime tekrarı Arapça, farsça ve birçok dilde sıkça kullanılan bir belagat güzelliğidir.

²⁸⁶ Çağıl, *a.g.m.*, s. 335.

²⁸⁷ Çağıl, *a.g.m.*, s. 335-336.

²⁸⁸ Çağıl, *a.g.m.*, s. 337.

²⁸⁹ Çağıl, *a.g.m.*, s. 337.

²⁹⁰ Çağıl, *a.g.m.*, s. 337

Kur’ân-ı Kerîm şiir değildir fakat şiirseldir. Şiirin lafız, ses ve şekil güzelliklerini ihtiva ettiği, hatta daha fazlasını ortaya koyduğu bir gerçektir. Yüce Kur’ân gerçekte bir şiir estetiği olan kelime tekrarının, bedii söz sanatının mîsâlleriyle doludur.²⁹¹

Tâhâ Sûresinin (33-35). âyetlerinde 8 defa tekrarlanan (kef) harfi ile Tûr Sûresi (30-43). âyetlerinde tekrarlanan (em), Müddessir Sûresi (18-23). âyetlerinde 3 defa tekrarlanan (sümme), 3 defa tekrarlanan (kaddera) ve 2’şer defa tekrarlanan (kutile) ve (keyfe), yine Vâkıa Sûresi (58-72). âyetlerinde peş peşe dörder kez tekrarlanan (eferaeytüm), (entüm) ve (em nehnü) kelimeleri ve Tekvîr Sûresi (1-14). âyetlerinde 13 defa tekrarlanan (izâ) ile birlikte, fâsıla harfî olarak 14 defa tekrarlanan ve şiddet sıfatı olması itibariyle kıyâmet sahnelerinin şiddet ve dehşet anlarını en güzel şekilde betimleyen (te) harfi, Kur’ândaki tekrarlara verilebilecek en güzel mîsâllerdir. Cümle olarak ise Rahmân Sûresinde 31 defa tekrarlanan (febieyyi âlâi rabbikümâ tükezziban) ve Mürselât Sûresinde 10 defa tekrarlanan (veylü’y-yevmeizin lil mükezzibîn) âyetleri en güzide şiirsel tekrarlardandır.²⁹²

2.3.5. Ses Mânâ İlişkisi

Kur’ân-ı Kerîm’deki fitrî mûsikîyi en güzel yansıtan özelliklerinden biri de, lafızlardaki mevcut sesin, anlatılan olayın kendi doğal ses düzeneği içerisinde sunulmasıdır. Ses-anlam ilişkisi olarak nitelediğimiz bu durum Onomatopik (tabii ses taklidi) sanatı olarak adlandırılmaktadır. Sesin mânâyı yansıtacak şekilde bir konuşma figürü olan onomatopik şiirde çokça bulunmakla birlikte yer yer düzyazıda ve pek çok edebî eserde yer alır.²⁹³

Âdiyât Sûresinin “Yemin olsun o (gaza yolunda) harıl harıl koşan atlara!” ilk âyetinde geçen (zebh) kelimesi, nefes nefese, dört nala koşan savaş atlarının derin soluklarının ses tasvirini zihinlerde canlandırmaktadır.²⁹⁴

²⁹¹ Çağıl, *a.g.m.* s. 338.

²⁹² Çağıl, *a.g.m.*, s. 339.

²⁹³ Çağıl, *a.g.m.*, s. 339.

²⁹⁴ Çağıl, *a.g.m.*, s. 341.

Fussilet Sûresinin “Biz de onların üzerine dondurucu, uğultulu bir rüzgarı saldık.” 16. âyetinde geçen (sarsaran) lafzı, tınısıyla önüne gelen her şeyi kökünden söküp koparan rüzgarın şiddetli esme anındaki sesini andırmaktadır.²⁹⁵

Şuarâ Sûresi 94. Âyetinde geçen “Artık onlarda azgınlarda tepetaklak o cehenneme atılırlar.” “kübkibû” (كَبِكْبُوا) lafzı, “fa’lele” (فَعَلَل) fiili kalıplı olması itibariyle yüz üstü kapaklanmanın tekrarlanmasını ifâde etmektedir. Cehenneme atılan kişi sanki dibe ulaşınca kadar, defalarca yüzükoyun kapaklanıp yuvarlanmaya devam etmektedir. Âyette geçen “kübkibû” (كَبِكْبُوا) lafzının tınısı bu lafzın sesiyle birlikte tamamlanan “tangır tungur” bir hareket sesini anımsatmaktadır.²⁹⁶

İbrahim Sûresi 17. âyetinde “Onu yudumlamaya çalışacak, fakat bir türlü boğazından geçiremeyecek.” İrinli suyu korkudan mecburen içmeye çalışan kişinin bir türlü boğazından geçiremediği, “yüsiğuhû” (يُسِيغُهُ) kelimesindeki “ğayn” harfiyle özellikle gargara eder gibi zorlandığı gözler önüne serilmektedir.²⁹⁷

Tûr Sûresi 13. âyetinde “O gün onlar cehennem ateşine itile kakıla götürülürler.” geçen “yüde’’üne” (يُدْعُونَ) lafzı ifâde ettiği mânâyı tınısı ve ses rengiyle birlikte resmetmektedir. Onların itilmesi “yüde’’üne” fiiliyle ifâde edilirken, o esnada çıkarttıkları gayr-i ihtiyarî ses de “de’’â” (دَعَاءٌ) kelimesiyle resmedilerek seslerdeki fonetik yapı ortamla örtüşmüştür.²⁹⁸

2.3.6. Ses Tekrarlı Telaffuz Üslûbu (Aliterasyon)

İki ya da daha çok kelime, hece ve deyimlerin başlangıcında tekrarlanan, aynı ya da birbirine yakın seslerin art arda gelmesinden Aliterasyon meydana gelir.²⁹⁹ Kur’ân-ı Kerîm’de aliterasyon (harf tekrarı) muhtevâlî anlatma tarzının getirdiği lafız estetiğine dair mîsâllerden bazıları şunlardır:

²⁹⁵ Çağıl, *a.g.m.*, s. 341.

²⁹⁶ Çağıl, *a.g.m.*, s. 341.

²⁹⁷ Çağıl, *a.g.m.*, s. 342.

²⁹⁸ Çağıl, *a.g.m.*, s. 342.

²⁹⁹ Çağıl, *a.g.m.*, s. 346.

Altısı fasıla olmak üzere Nâs Sûresinde on kez tekrarlanan (se) harfi taşıdığı safir (ıslık, ince ses tuşu) sıfatı sayesinde surenin muhtevasına uygun “vesvese” ve “fısıltı” ameliyesini en güzel biçimde ortaya koymaktadır.³⁰⁰

Şuarâ suresindeki “Sonunda yapacağını yaptın, sen nankörün birisin!” âyetinde tekrar edilen ve “sertlik” taşıyan (te) harfi, sanki Firavunun Hz. Mûsâ’ya (a.s.) “Sen yok musun sen! Seni nankör seni! Bize yapacağını yaptın!” dediğini duyar gibi olur.³⁰¹

2.4. KUR’ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE MÛSİKÎ

Cahiliyye dönemi Arap toplumunda şiir, edebiyat ne kadar yüksek bir seviyede ise, buna paralel olarak mûsikî de o derece revaçta idi. Pek çok şairin şiirlerinin şarkı olarak bestelenmesi, tempo tutma, ıslık çalma, koro halinde bir şeyler söyleme alışkanlığı cahiliye Araplarının ibadetlerinde değişik faaliyetlerinde başvurdukları âyinler arasındadır.³⁰²

Bu durum Kur’ân-ı Kerîm’de “ Onların Beytullah yanındaki duâları da, ıslık çalmak ve el çırpımdan başka bir şey değildir.” (وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءٌ وَتَصْدِيدَةٌ فَذُوقُوا)³⁰³ âyeti ile bildirilmiştir. Tabiki bu durum yerilmektedir.

İslam öncesi Arap toplumunda sözlü müzik icralarının yanı sıra, def, flüt, kaval, saz gibi değişik tarzda enstürümanları da kullandıkları bildirilmektedir. Daha sonraki zamanlarda müşrik, münâfık ve bazı gayr-ı Müslimlerin mûsikîyi İslam aleyhine kullanmaları ve günümüze kadar geçen süreçte dinin haram kıldığı bazı meselelerde mûsikînin icrası, Müslümanlardan bir kısmının mûsikîye karşı cephe almasına neden olmuş olabilir.³⁰⁴

İnsanlara dünya ve ahiret saadetini bahşeden Kur’ân-ı Kerîm’in ilahi mesajının dinleyenlerine en güzel şekilde ulaştırılabilmesi için, tilâvetinin etkileyici olması çok önemlidir. Kur’ân-ı Kerîm’in kendi içerisindeki mevcut mûsikîye ilaveten onun güzel bir eda ile çeşitli makâmlarla süsleyerek tilâvet edilmesi hadîsi şeriflerde geçtiği üzere

³⁰⁰ Çağıl, *a.g.m.*, s. 346-347.

³⁰¹ Çağıl, *a.g.m.*, s. 347.

³⁰² Aslan, *a.g.m.*, s. 76-78.

³⁰³ *Enfal*, 8/35.

³⁰⁴ Aslan, *a.g.m.*, s. 80.

Kur'ân-ın ruhuna daha uygun düşmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de³⁰⁵ Hz. Dâvûd'un (a.s.) Zebûru çok etkili bir şekilde okuduğu anlatılmaktadır.³⁰⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile tilâvet edilmesinin en önemli delili, Kur'ân-ın bizzat kendi üslûp ve yapısıdır. Ayrıca insanın mûsikî ile yapılan tilâvetten haz alması ve Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği toplumun, mûsikî, şiir ve edebiyatla iç içe olması diğer nedenlerdir.³⁰⁷ Kur'ân-ı Kerîm lafzıyla ve mânâsıyla beraber vahyolunmuştur. İnsanları etkileme açısından mânâ ve mefhûmunun yanı sıra, lafzının tilâveti de önemlidir. Kur'ân-ı Kerîm tilâvet edilirken, tecvîd kâideleriyle birlikte, hadîslerde³⁰⁸ de geçtiği üzere, tahzîn, teğannî, tahbîr, tercî', tezyîn vb. tabirler ışığında mûsikî ve makâm ile okunduğunu görmekteyiz.³⁰⁹

İbni Kuteybeye göre, Kur'ân-ı Kerîm'i melodi ile ilk okuyan Abdullah İbn Ebi Bekre (r.a.)'dir. Bu sahabi Kur'ân-ı Kerîm'i hüznü bir tavrıyla beraber, şarkıya benzetmeden okurdu. Daha sonra bu tavır, torunu Abdullah İbn Ömer (r.a.) kendisinden öğrenmiş ve yaygınlaştırmıştır. Bu tavır "İbn Ömer Kıraati" olarak meşhur olmuştur. Buna benzer bir tavırda Kur'ân okuyan Said el-Allaf (r.a.)'ın kıraati de Abbâsî Halîfesi Harun er-Reşîd'in hoşuna gitmiş, kendisi onu himayesine almış ve kendisine "Kâri-u Emîri'l-Mü'minîn" (hükümdarın kârii) denilmiştir.³¹⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in ilk olarak Hicrî ikinci asırda Abdullah İb-i Ebi Bekre tarafından makâm ile okunduğu ifâde edilse de hadîsler bize bu işin daha ilk andan itibaren Hz. Peygamber ve ashab tarafından mûsikî ile okunduğu bilgisini vermektedir.³¹¹

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) bu konuda birçok hadîsi vardır. Bunlardan birkaç tanesini zikredecek olursak:

³⁰⁵ Sâd, 38/18-19.

³⁰⁶ Necdet Çağıl, "Kur'ân Kıraatinde Mûsikî", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, DİB Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2015, s. 327.

³⁰⁷ Ömer Aslan, "Kur'ân Tilâvetinde Mûsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi", *Bakü Devlet Üniversitesi, İlmi Mecmuası*, No: 05, 2006, s. 75.

³⁰⁸ Kandemir, vd. *a.g.e.*, c. 5, s. 117-124.

³⁰⁹ Aslan, *a.g.m.*, s. 86.

³¹⁰ M. Tayyip Okiç, *Kur'an-ı Kerim'in Üslûb ve Kıraati*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, s. 19.

³¹¹ Aslan, *a.g.m.*, s. 86.

Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah'ı (s.a.v.): “Allah (c.c.), güzel sesli bir peygamberin, Kur’ân’ı teğannî ile yüksek sesle okumasından hoşnut olduğu kadar hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.” buyururken işittim, demiştir.³¹²

Ebû Mûsâ el-Eşari’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) ona şöyle buyurdu. “Şüphesiz sana, Âl-i Dâvûd’a verilen mezâmirden (güzel tonlu seslerden) bir mizmar da (güzel tonlu ses) sana verilmiştir.” Müslimin bir rivâyeti de şöyledir: “Dün gece senin okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin.”³¹³

Bera İbni Azib (r.a.) dedi ki: Nebi Sallallahü aleyhi ve sellemi yatsı namazında “ve’t-tini ve’z-zeytûni” (وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ) sûresini okurken dinledim. Ondan daha güzel sesli bir kimse işitmedim.³¹⁴

Ebû Lûbabe Beşir Abdülmünzir’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Nebi sallallahü aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Kur’ân’ı teğannî ile okumayan kimse bizden değildir.”³¹⁵

Kur’ân-ı Kerîm’in mûsikî ile okunup okunmaması hususunda günümüze kadar gelen farklı görüşler olmuştur. Enes b. Mâlik, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehâî, Kâsım b. Muhammed, Hasan-ı Basrî, İbni Sîrîn ve İmam Mâlik de aralarında bulunduğu İslam Âlimlerinin birçoğu asıl maksadın dışına çıkılacağı ve huşunun kaybolacağı endişesiyle Kur’ân-ın mûsikî ile okunmasını mekrûh kabul etmişlerdir.

Hiz. Ömer, Abdullah b. Mes’ûd, Abdullah b. Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Ukbe b. Amir gibi ashabın ileri gelenlerinin içinde bulunduğu bir grup ise câiz olduğunu kabul etmiş ve özellikle teşvik etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe, talebeleri ve İmam Şâfi’î ise “teğannî” ile okunan Kur’ân-ı dinlemişlerdir. Bu husustaki genel kanaat ise mûsikînin Kur’ândan ayrılmaz bir bütün olduğudur.³¹⁶

³¹² Kandemir, vd. *a.g.e.*, c. 5, s. 117.

³¹³ Kandemir, vd. *a.g.e.*, c.5, s. 119.

³¹⁴ Kandemir, vd. *a.g.e.*, c. 5, s. 121.

³¹⁵ Kandemir, vd. *a.g.e.*, c. 5,s. 122.

³¹⁶ Kandemir, vd. *a.g.e.*, c. 5,s. 118.

Kur'ân-ı Kerîm tilâveti esnasında iki önemli husus meydana gelmektedir. Bunlar metnin telaffuzu ve ses ile birlikte meydana gelen melodidir. Bu meydana gelen sesler de zaten mûsikînin alanıdır. Demek oluyor ki, Kur'ân-ı Kerîm okuyan bir kişinin o esnada kendi sesiyle oluşturduğu melodilerin, tam mânâsıyla bir makâm oluşturmaya da mûsikî ile alakalı olduğu kesindir.³¹⁷

Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetindeki mûsikînin kendisi değil onun mahiyetidir. Yapılacak olan nağmelerin, makâmların tilâvet esnasındaki kullanım şeklidir. Kur'ân-ı mûsikî ile okuyayım derken, tecvîdini mânâsını bir tarafa bırakıp, gelişigüzel bir şekilde yapılan bir icra helal olan bir şeyin haram kabul edilmesine zemin hazırlamış olur. Hatta teknik anlamda yapılan yanlışlar, ibadetlerin de ifsadına yol açabilir. Mûsikî ile Kur'ân okumak demek, sesin ve nağmelerin, kontrolsüz, pervasız bir şekilde kullanılması demek değildir. Sonuçta okunan Kur'ândır. Bu yüzden sesin Kur'ân-ın adabına, tecvîd ve mânâsına göre ayarlanması lazım gelir.³¹⁸

M. Tayyip Okiç, konuyu bizlere İbn Kuteybe'den şöyle nakleder: *Aradan zaman geçtikçe muhtelif bölge ve şehirlerdeki güzel sesli okuyucular, Kur'ân, kıraatini mahalli melodilerle karıştırarak ahengi bozmuşlar ve kıraati adeta şarkı ve gazellere benzetmişlerdir. İslamiyette bu türlü kıraate asla cevaz verilmemiştir. Mesala; el-Haytam el-Allaf, “emme's-sefînetü, fe kanet limesakine ye'melüne fi'l-bahri” (أَمَّا السَّفِينَةُ (فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا (79) “ Gemiye gelince, o, denizde çalışan (birkaç) yoksula ait idi” âyet-i Kerîmesini malum bir şarkının melodisi ile okuyan ilk kimse idi. El-Haytam'dan başka, Aban İbn Tağlib, İbn A'yun ve diğer bazı kimseler, Kur'ân-ı Kerîm kıraatini profan şarkı melodileriyle karıştırmışlardır. Bunlar arasında bilhassa Muhammed Sa'd et-Tirmizi, şarkıların melodilerini olduğu gibi, Kur'ân-ı Kerîm kıraatine tatbik etmiştir.³¹⁹*

El-Haytam'ın yaptığı ve Abbasi Halifelirinden Mansura verdiği bir tasnif ise bize bu konuda ışık tutacaktır. Bu tasnife göre, Kur'ân-ı Kerîm'i tabii şekli ve Arapların tavrıyla Hicazlılar okumuştur. Rahiplerin üslûbuna göre Şamlıların, Nebâtîlerin

³¹⁷ Aslan, a.g.m., s. 80.

³¹⁸ Aslan, a.g.m., s. 83.

³¹⁹ Okiç, a.g.e., s. 20.

üslûbuna göre Kûfelilerin, Fârisîlerin üslûbuna göre de Basralıların okudukları ifâde edilmiştir. Meşhur Hadîşçilerden el-A'meş'in rivâyet ettiği Dârimînin Süneninde geçen bir hadîste ise Enes İbn Mâlik'in huzurunda “elhan” ile Kur'ân okuyan birini takbih etmesi bu durumun Abbasilerden önce Emevîler döneminde de var olduğunu göstermektedir.³²⁰

Demek ki, daha o zamanlarda Kur'ân tilâvet tavrı bozulmaya başlamış, ağızlarına daha kolay gelmesi veya insanlara şirin görünme hissiyatıyla olabilir, Tâlîler (Kârîler) gerekli ehemmiyeti göstermemiş, tam tersine kendilerinin ve belki de bazı dinleyicilerin hevâ ve heveslerine uygun bir tavırla Kur'ân tilâvet etme yolunu tutmuşlardır.

Bu konuda Hafız Ali Rıza Sağman şunları ifâde etmektedir:

Tilâvet, Kur'ân âyetlerini irad şekillerinden biridir. Bu şeklin özünde mûsikî vardır. Öyle ki, mûsikîsiz tilâvet mümkün değildir. Yapılamaz. Hatta tasarlanamaz. Tilâvet ile mûsikî lazım-melzum kabilindendir. Mûsikînin kendisi din karşısında hiç te korkulacak bir şey değildir. Mûsikî, ses ilminden ve sesleri terkeb sanatından başka bir şey midir? Mûsikînin din karşısında gocunulacak bir ciheti varsa o da onun suistimalinden ibarettir. İbadetin bile suistimali insan için felaket ve hüsrân kaynağı olmuyor mu? Binaen aleyh, ifrata düşülmemek ve suiistimal edilmemek şartıyla mûsikî tilâvetin “Eczâ-i mürekkibe” sindendir. Kur'ân-ı kendi ulviyet hikmetine uygun az, uz, öz ve temiz nağmeler ile okumaya yalnız mezun değil bununla mükellefiz bile. Bu hususta kavli, takriri hadîsler vardır. Rasûl-i Zîşân Efendimizin mübarek ağzından, gerçi “mûsikî” lafzı sūdûr etmemiştir. Fakat buyurdıkları müteaddit hadîslerde mûsikî mevzuu meâlen geçmektedir. Bu hadîslerde büyük Peygamberimiz, Kur'ân-ın nağme (melodi) ile okunmasını tavsiye ve emir buyurmaktadır. Tilâvette “Melodi” (nağme, makâm)'dan korkulmaz. Korkulacak şey nağme yapmayı bilmeyip hataya düşmektir. Çünkü nağme denilen şey “metlüvv” e değil, “tilâvet” e bağlı ve ancak ona Mûsâllattır. Tilâvet ise, malum, tâlinin (okuyucunun) yaptığı iştir. Binâen aleyh Tâlî, tilâvetin yolunda ve yakışığında olan melodiden hiç korkusu olmaz.³²¹

³²⁰ Okiç, a.g.e., s. 20-21.

³²¹ Ali Rıza Sağman, *Yeni-İlaveli Sağman Tecvîdi*, Beşinci Baskı, İstanbul, 1958, s. 43-44.

Kur'ân-ı Kerîm'in içerisinde fitrî bir mûsikî olduğu herkesçe mûlumdur. Kendi içinde bizzat mevcut olan bir şeyi Kur'ân'ın kabul etmemesi gibi bir düşüncenin akla ve mantığa uygun düşmesi bir yana, sanki Cenâb-ı Hakk özellikle bizden, tilâvet ile mûsikîyi cem etmemezi istemektedir. Kur'ân'ın ve insanoğlunun fitratına uygun olan da kanaatimizce budur. Dikkat edilecek husus, mûsikî nağmelerinin, tecvîd kâidelerini ve Kur'ân'a has tilâvet tavrını bozmamasıdır.

Kur'ân-ın üslûbu, ritmik yapısı, ses anlam ilişkisi ve okuyanın icra esnasındaki psikolojik durumu, tabîî olarak Kur'ân tilâvetinde mûsikîyi kaçınılmaz kılmıştır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ise bu konuyu şöyle ifâde etmektedir:

Şeriat istiyor ki; Kur'ân okunurken ses güzelleştirilsin, makâmla okunsun, ancak ifâdenin metnini bozarak, mânâyı unutturarak kuru ses izleyen fasıkların bestesiyle ve nağmeleriyle değil. Sözlerin tecvîdini, fasihliğini bozmayarak mânâsının, belâğatının (iyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme) incelikleriyle duyurarak şuurlu bir hayat yaşatacak olan bir seda ile okunsun ki, buna Peygamberin hadîsinde “Lühûn-ı Arap” denmiş, kıraat ilminde “tecvîd” diye tarif olunmuştur. Bu suretle biz Kur'ân okunurken Hz. Dâvûd'un (a.s.) mu'cizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân-ı güzel okuyan hakkında “Dâvûd ehlinin mizmârlarından bir mizmar verilmiştir” diye övülmüştür.³²²

Kur'ân-ı Kerîmi güzel bir sesle, tecvîd kâidelerine göre okumak herkes tarafından arzu edilen ve kabul gören durumdur. Aksi takdirde tecvîd kâidelerini bozarak, şarkı söyler gibi gereksiz nağmelerle yapılan bir okuyuş kesinlikle câiz değildir. Emeviler, Abbasiler dönemlerinde başlayan bu nâhoş tavır daha sonraki zamanlarda değişik ülkelerde de itiyad haline gelmiş ve maalesef ülkemizde de uygulanagelmıştır. Meselenin günümüzde tartışılır olmasının altında yatan sebep ise, bu tarzda okuyuşların devam etmesidir.

2.5. KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE TEMSİL

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde önemli olan bir diğer hususta temsildir. Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerîmi tertîl ile okumamızı emretmiştir. Çünkü tertîl ile okumak, okuyana da dinleyene de tedebbür, tefekkür ve tezekkür imkânı vermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in

³²² Yazır, a.g.e., c. 6, s. 353-354.

tilâvetinde fesahat ve belâğat, ayrılmaz ikilidir. Tecvîd, tilâveti fesahat açısından düzgün ve olgun bir şekilde ortaya koymaktır. Ancak Temsîlî tecvîdin dışında kabul etmek mümkün değildir. Temsîlî tilâvetle yapılan bir icrada mânâ zihinlerde canlanacak, âyetlerde geçen konu belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla temsil tecvîde dâhil olduğundan, bir taraftan harflerin, kelimelerin ve cümlelerin düzgün bir şekilde telaffuz edilmesini sağlarken, diğer taraftan okuyan ve dinleyeni tedebbüre ve tefekküre sevk edecektir.³²³

2.5.1. Temsîlin Tarifi Ve Önemi

Tecvîd ile harflerin mahreç ve sıfatlarını doğru bir şekilde okumaya özen göstermenin yanında, mânâ harflerini rollerine uygun; kelimeleri medlul ve mânâlarına mutabık; âyetleri anlam ve içeriklerine uygun bir şekilde tilâvet edilmesine temsil denir.³²⁴

Temsil; harflerin, kelimelerin durumlarını, âyetlerin cümle yapısını ifâde eden bir iş değildir. Âyetler tilâvet edilirken, içerisindeki harflerin, kelimelerin mânâ rollerine göre, ses ve mûsikîye bir takım tarz ve tavırlar verilmesidir. Kur’ân-ı Kerîm temsîlî okunmadığı müddetçe tilâvet kâmil olmaz. Tilâvetin belâğat yönü gösterilmemiş olur. Kâmil bir tilâvet ise fesâhat ve belâğatın birlikte ortaya konulmasıyla mümkündür.³²⁵ Bir bakıma okuyuşla mânâyı tezâhür ettirmedir. Misallendirip ona vücut vermektir.

Kur’ân-ı Kerîm’in akılları hayrete düşüren, nâzil olduğu günden bugüne ve kıyamete kadar, bütün dilcileri, edebiyatçıları, şairleri aciz ve hayran bırakan belâğatının tecelli ve inkişafı mânâ harflerinin tashihi,³²⁶ yani “Temsîlî tilâvet” ile mümkün olur.

Tarz ve üslûbun ifâde kudreti her dilde olduğu bir gerçektir. Türkçemizde “Bu, küçük bir felaket” derken, meydana gelen felaketin fazla bir ehemmiyete haiz olmadığı dillendirilmek istenir. Ancak virgöl, bir sonraki “küçük” kelimesinin sonuna konulursa, küçük bir çocuğun durumu anlatılmış olur.

³²³ Karaçam, *a.g.e.*, s. 465.

³²⁴ Sağman, *a.g.e.*, s.36.

³²⁵ Karaçam, *a.g.e.* s. 466.

³²⁶ Karaçam, *a.g.e.*, s. 466.

2.5.2. Temsîlî Tilâvet Kâideleri

Temsîlî tilâvet kâidelerini ses vurgusu, hafd-ı savt ve raf-ı savt olmak üzere üç ana başlık altında incelemek mümkündür.³²⁷

2.5.2.1. Ses Vurgusu

Kur'ân-ı Kerîm tilâvet ederken ilâhî hitabın î'cazına uygun, mânâsını aksettirecek bir ses tonu kullanmak gerekir. Ancak yapılacak ses vurgusu gelişi güzel değil mânâyı ortaya çıkaracak, bilinçli ve şuurlu bir şekilde yani, âyet içerisinde anlatılmak isteneni hangi kelime taşıyorsa, o kelimenin belli hecesine ses vurgusu yapılmalıdır. Yerinde yapılan bir ses vurgusu, ibareye ve maksada oldukça kuvvet kazandırdığı gibi, yerinde yapılmadığı takdirde ters bir mânânın ortaya çıkmasına sebep olabilir. Nahl Sûresi'nin 96. Âyetinde (مَا عَنْدُكُمْ يُنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ) “Sizin nezdinizdeki biter, Allah'ın (c.c.) nezdindeki bâkîdir.” geçen (مَا)'lar ism-i mevsûldür, nâfiye değildir. Eğer bu (مَا)'lara vurgu yapılarak okunacak olursa mânâ; “Sizin nezdinizdeki bitmez ve tükenmez, Allah'ın (c.c.) nezdindeki ise baki değildir” şeklini alır.³²⁸

Ses vurgusu âyet içerisindeki kelimelerin istiklalini belirlemek ve mânâlarını kuvvetlendirmek için yapılır.

Ses vurgusu, kelimenin başında yapılır. Ortasında ve hele sonunda kesinlikle yapılmamalıdır. Bir kelimenin bitip diğer bir kelimenin başladığını ifâde etmek için ikinci kelimenin başına hafif bir vurgu yapılır.

Nefy, nehy, istifham, istisna, te'kîd vb. mânâyı kuvvetlendirecek edatlara vurgu yapılır.³²⁹

2.5.2.1.1. Yan yana Gelen Kelimelerde İkinci Kelimenin Başına Vurgu Yapma

Birinci kelimenin son harfi ile ikinci kelimenin son harfi eğer aynı ise, ikinci kelimeyi birinciden ayırmak ve telaffuzda kolaylık sağlamak için ikinci kelimenin ilk

³²⁷ Karaçam, a.g.e., s. 472.

³²⁸ Karaçam, a.g.e., s. 472.

³²⁹ Karaçam, a.g.e., s. 473.

harfine ses vurgusu yapılır. Mîsâl; “fesalli li rabbike” (فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ), “elem tera keyfe feale” (أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ) gibi.³³⁰

Eğer ikinci kelimenin ilk harfi birinci kelimenin son harfinden farklıysa, ikinci kelimenin başına kelimenin başladığını anlatmak için biraz fazla vurgu yapılır. Mîsâl; “elhamdü lillahi” (الْحَمْدُ لِلَّهِ), “iyyake ne’büdü” (إِيَّاكَ نَعْبُدُ), “zalikel kitabü la raybe fihi” (ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۚ فِيهِ) gibi.³³¹

İkinci kelime sakin olup beyniyye sıfatlı olursa ses vurgusu bu sakin harfe yapılır. Mîsâl; “câel hakku” (جَاءَ الْحَقُّ), “ve bil vâlideyni” (وَبِالْوَالِدَيْنِ) gibi. Eğer sakin harf rihvet sıfatlı olursa, ses vurgusu sakin harften sonraki harfte yapılır. Mîsâl; “min eseriş sücûd” (مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ), “ve ekîmüs salâte” (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ), “ya âdemüs küñ” (يَا آدَمُ اسْكُنْ) gibi. Eğer sakin harf şiddet sıfatlı ise, ses vurgusu bir sonraki harfe yapılır. Mîsâl; “evit tıflı” (أَوَالْطِفْلِ), “kulid ulllahe” (قُلْ ادْعُوا اللَّهَ) gibi.³³²

Eğer ilk kelimenin sonu sakin ikinci kelime hareke olursa, ikinci kelimeye hafif bir ses vurgusu yapılır. “ve mimmâ razeknâhüm yünfikûñ” (وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ) gibi.

2.5.2.1.2. Kelime Başlarına Vurgu

Arapçada kelimeler mücerred (yalın) veya mükerrer (birleşik) olabilir. Kelimelere birleşik olan harfî cerler, edatlar vb. kelimenin başında veya sonunda gelebilir. Kelimenin başında bulunana dâhil (dâhil olan), sonunda olana ise lâhik (peşinden gelen) denilir.³³³

Kelimenin ilk harfi kelimenin kendi asli harflerinden olup harekeli ise, genel olan kâideye göre bu durumda hafif bir ses vurgusu yapılır. Mîsâl; “fekkü rakabetin” (فَكُّ رَقَبَةٍ) gibi.

Dâhil olan harf tek ise, ondan sonra gelen kelimenin ilk harfi sakin ise, dâhil olan harfe veya kelimenin başındaki sakin harfe hafif vurgu yapılır. “bil-Hakki” (بِالْحَقِّ), “bil-Birri” (بِالْبِرِّ) gibi.

³³⁰ Karaçam, *a.g.e.*, s. 473.

³³¹ Karaçam, *a.g.e.*, s. 474.

³³² Karaçam, *a.g.e.*, s. 474.

³³³ Karaçam, *a.g.e.*, s. 475.

Dâhil olan tek harf harekeli ise, dâhil harfe hafif vurgu yapılırken, asıl kelimenin müstakil olduğu ortaya çıksın diye biraz daha fazla vurgu yapılır. Mîsâl; “ li külli şeyin” (لكل شيء), “bi yevmil-Kıyâme” (بيوم القيامة), “bi abdihi” (بعبدہ) gibi.

Dâhil bir den çok ise, kelimelerin başına vurgu yapıldığı gibi onlara da vurgu yapılır. “alâ hüden min rabbihim” (عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ) gibi.

Yine tahkîk edatı olan (inne, enne) vurgulu okunur. Te’kîd lâmanı ve te’kîd için olan “kad” vurgulu okunur.

Levâhıktan olan (kelimenin sonunda) şeddeli ve şeddesiz olarak gelen te’kîd nûnu vurgulu okunur.

Dâhil, tâ’til ve tahsîs mânâsı ifâde ederse, ses vurgusu daha kuvvetli yapılır. Mîsâl; “leküm” (لَكُمْ), “leha” (لَهَا), “lenâ” (لَنَا), “lillahi” (لِلَّهِ) gibi.

İsimlere ve fiillere dâhil olan “lâ” vurgulu okunur. Sırasıyla fiile dâhil olan vurgulu okunur, Nefy mânâsına gelen “lâ” biraz daha vurgulu okunurken, tebrîe lâsına ondan daha vurgulu okunur. Eğer (tebrîe lâ)’sından sonra istisna gelirse en kuvvetli vurgu burada yapılır. “innellahe la yühîbüz zalimin” (ان الله يحب لا الظالمين), “ la havfün” (لا خوف), “la ikrahe” (لا اكرهه), “lâ ilâhe illellâh” (اله لا الا الله) gibi.³³⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de üç şekilde bulunan “mâ” (nâfiye, istifhâmiye, mevsûle) ise iki şekilde vurgulu okunur (nâfiye, istifhâmiye), mevsûle olduğu zaman ise vurgu yapılmaz. Nâfiyeye mîsâl; “mâ hâzâ illâ beşerâ” (ما هذا الا بشرأ), “ve mâ ente aleyhim bivekîl” (وما انت عليهم بوكيل) gibi. İstifhâmiye’ye mîsâl “ve mâ edrâke mâhiyeh” (وما أدرك ما هيّة), “mâ leküm keyfe tehkümûn” (ما لكم كيف تحكمون) gibi.

“În” (ان), “len” (لن), “lem” (لم), “lemmâ” (لما) edatlarının hepsi vurguludur. “in” devamlı istisna karşısında olduğu için vurgusu kuvvetlidir. Mîsâl; “len tenâlül birra” (لن تنال البر), “inil kafirûne illa fi ğurur” (ان الكافرون إلا في غرور)

³³⁴ Karaçam, a.g.e., s. 476-477.

Soru edatları olan “hemze”, “hel”, “men”, “keyfe” vurgulu okunur. İstisna edatları “ğayr” , “illâ” daha vurgulu okunur. Mîsâl; “ve innehâ lekebîratün illâ alel hîşîm” (وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ أَلَا عَلَى الْخَاشِعِينَ) gibi.

Eğer “illâ” edatı nefyden sonra gelirse hem kendisinde, hem de onu takip eden kelimelerde vurgu daha kuvvetlidir. Mîsâl: “ve mâ ye’lemü te’vîlehû illellâh” (وَمَا يَعْلَمُ) (وما محمد الا رسول), “ve mâ muhammedün illâ rasûl” (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا اللَّهُ) gibi.

Harfî cerlere ses vurgusu kuvvetli yapılır. Kendilerinden sonra kelimelerde ise vurgu hafiftir. Mîsâl: ”minküm” (مِنْكُمْ), “anküm” (عَنْكُمْ), “ilellahi” (إِلَى اللَّهِ) gibi. Bu kelimelerde harfî cerlere kuvvetli vurgu yapılır.

Zamirler de vurgulu okunur. Ancak merfu munfasıl zamirler biraz daha vurgulu okunur. Mîsâl; “innâ nehnü nezzelnez zikra” (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ), “innenî enellâhü” (أَنَا اللَّهُ) (انك انت العزيز الحكيم), “inneke entel azîzül hakîm” (إِنَّا أَنْتَ) gibi.

Nidâ harfleri üzerinde ise ünlemi anlatacak bir ses ile vurgu yapılır. Mîsâl; “yâ hârûnu” (يَا هَارُونَ), “yâ âdemü” (يَا آدَمُ), “yâ eyyühennâsü” (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) örneklerinde ki nidâ harfî olan (يَا) gibi.

Eğer nida harfleri mukadder olursa, münâdâ üzerinde vurgu yapılır. “rabbiğfirî” (رَبِّ اغْفِرْ لِي), “rabbenâ etmim linâ” (رَبَّنَا ائْتِمِمْ لَنَا), “rabbenâ etmim linâ” (رَبَّنَا ائْتِمِمْ لَنَا) gibi.³³⁵

2.5.2.2. Hafd-ı Savt (Ses Tonunu Alçaltmak)

Hafd-ı savt, sesi ton ve perde olarak hafifletmekle yapılır. Tilâvet anında yerme, zem etme, kötöleme, edebi, duâ ve niyâzi sesi alçaltarak belirtmektir.

2.5.2.2.1. Zem ve Bâtıl Sözleri İfade Eden Âyetlerde Hafd-ı Savt

“İn hâzâ lesâhirun alîm” (إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ), “Ene ühyî ve ümî” (أَنَا أَحْيِي أَمِيتُ) âyetlerinde ki gibi.³³⁶

³³⁵ Karaçam, a.g.e., s. 477-478.

³³⁶ Karaçam, a.g.e., s. 482. (Bkz. a.g.e., s. 484-498)

2.5.2.2.2. Duâ, Yakarış ve Pişmanlık İçeren Âyetlerde Hafd-ı Savt

Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamberler başta olmak üzere inananların Cenâb-ı Hakka duâ ve niyâzları nakledilmektedir. Kulluğun gereği olarak, edep ve terbiye gereği bu duâ ve niyâzlar tevazu ve huşu içerisinde yapılır. Yüksek perdeden bağırılıp, çağırılarak duâ ve niyâzda bulunulmaz, zira kulluk makâmında bu tarz davranışların yeri yoktur. Böyle âyetlerde Haft-ı Savt yapılır.

“Rabbena feğfirlena” (رَبَّنَا فَاعْفِرْ لَنَا), “Rabbena inneke te'lemü” (رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ) gibi.³³⁷

2.5.2.2.3. İnkârcıların Pişmanlıklarını Dile Getirdikleri Âyetlerde Hafd-ı Savt

Kendilerini ölümsüz gören ve ölmeyeceklerine dair yemin eden ve sürekli yaşayacaklarını kabul edenlerin, Allah (c.c.) katından bir musîbet gördüklerinde, “Rabbena ehhirnâ ilâ ecelin karibin nücib de'veteke venettebiir rusûl” (رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ)³³⁸ demeleri alçak bir ses tonu ile okunmalıdır.

2.5.2.2.4. İnananların Ve Meleklerin Bazı Mesele ve İsteklerinin İfade Edildiği Âyetlerde Hafd-ı Savt

Bu tür âyetlerin de alçak ses tonu ile okunması gerekir. Aksi takdirde ilahi hükümlerle ilgili olarak şüphe, tereddüt ya da eleştiri vurgusu olma ihtimali hâsıl olabilir. Birkaç mîsâl ile bunu biraz daha açmak yerinde olacaktır.

Mesela: İbrahim peygamberin (a.s.), ilahi sırrın mahiyetine, oluş ve gerçekleşme anında bizzat şahit olmaya dair isteğini ifâde eden âyet-i Kerîme'nin alçak sesle okunması gerekir.³³⁹ “ve iz kale ibrahimü rabbi erini keyfe tühyil mevta” yani “Rabbim bana ölümleri nasıl dirilttiğini göster” (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ)³⁴⁰

Meleklerin insanoğlunun yaratılması hususundaki yaklaşımlarını anlatan, “etec'alü fihâ men yüfsidü fihâ ve yesfiküd dimâ” (فَقَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ), “Oradaki nizamı bozacak ve yeryüzünü kana bulayacak bir mahlûk mu

³³⁷ Karaçam, a.g.e., s. 482. (Bkz. a.g.e., s. 484-498)

³³⁸ İbrahim, 14/44. (Diğer âyetler için bkz. Secde, 32/12; Mü'min, 40/11; Haşr, 59/16; Nebe', 78/40)

³³⁹ Alican Dağdeviren, “Kur'ân Tilâvetinde Temsil”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:12, S. 35, (Bahar 2008), s. 53.

³⁴⁰ Bakara, 2/260.

yaratacaksın?”³⁴¹ Temsîlî kıraat açısından bu âyet-i Kerîmenin de alçak sesle okunması gerekir.³⁴²

Kulluğun gereği olarak bu tür âyetleri hafif ve alçak bir ses tonu ile okunmak saygı ve hürmeti daha iyi anlatır. Aksi bir tarz ve tavırla ve kontrolsüz bir ses tonu ile okumak bu tür âyetleri “sorgulama” boyutuna iter.³⁴³

2.5.2.2.5. Hz. Peygamber'e İkaz Niteliği Taşıyan Âyetlerde Hafd-ı Savt

Kur’ân-ı Kerîm’de bâzen Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bazı davranışlarıyla alakalı uyarı üslûbu vardır. Bu tür âyetlerin, alçak bir ses tonu ile (Hafd-ı Savt) okunması gerekir.

Mîsâl: Tebük savaşına katılanları methetmek, katılmayanları zemmetmek amacıyla indirildiği ifade edilen “afellâhü ank. Lime ezinte lehüm hatta yetebeyyene lekellezine sadeku ve te’lemel kazibin”, “Hay seni Allah affedesice! Niçin sence doğru söyleyenler iyice belli oluncaya ve yalancılar ortaya çıkıncaya kadar beklemeyip izin isteyen o münâfıklara izin verdin?” âyetine bakıldığında bu durum net bir şekilde görülmektedir. Yanlış yapılan bir hareket bu âyette çok nazık bir şekilde önce “af” kelimesi ile sonra da “Niçin onlara izin verdin?” şeklinde yumuşak bir ikaz iletilir.³⁴⁴

Peygamber Efendimize (s.a.v.) yapılan en bilinen uyarılardan biri de Abese Sûresindedir. Fakir ve âmâ olan İbni Ümmi Mektûm’un, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) Kureyş’in ileri gelenlerinden bir topluluğu İslam’a davet ettiği bir anda, “Ey Allah’ın elçisi, Allah’ın sana öğrettiklerinden, bana da oku, bana da öğret.” diyerek çıka gelmesi, Peygamber Efendimizi huzursuz etmiş ve onunla ilgilenmeyip yüzünü ekşitmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamberin (s.a.v.) uyarıldığı surenin ilk 11 âyetinin alçak sesle (Hafd-ı Savtla) okunması yerinde olur. Âyetler arasında yer alan; “Ne bileceksin! Belki o, arınacak. Yahut öğüt alacak ta bu öğüt kendisine fayda verecek.” âyeti de tilâvetin alçak ve hafif bir sesle yapılmasına işaret eder.³⁴⁵

³⁴¹ Bakara, 2/30.

³⁴² Dağdeviren, a.g.m. s. 53.

³⁴³ Dağdeviren, a.g.m. s. 54.

³⁴⁴ Dağdeviren, a.g.m. s. 54.

³⁴⁵ Dağdeviren, a.g.m., s. 55; (Diğer bazı âyetler için bkz. Tevbe, 9/43; Yunus, 10/105-106; Tahrim, 66/1; Hakka, 69/44-46; Duha, 93/6-8).

2.5.2.3 Ref'i Savt (Ses Tonunu Yükseltmek)

Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde mânânın gerektirdiği yerlerde ses perdesini yükseltmek ve âyetleri canlı bir tavır ile okumak gerekir.

2.5.2.3.1. İlahi Emir ve Yasakların İfade Edildiği Âyetlerde Ref'i Savt

Emir ve yasak ifâde eden âyetler tilâvet edilirken ses perdesinin yükseltilmesi gerekir.

Meselâ: Muttaffifîn Sûresinde cennetin nitelikleri anlatılıp, cezbedici yönlerine dikkat çekildikten sonra gelen “ ve fî zalike felyetenafesil mütenafisün” (وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ) (الْمُتَنَافِسُونَ), “O halde yarışınlar bunun için yarışınlar”³⁴⁶ âyeti yüksek sesle okunmalıdır. Âyetin yüksek sesle okunması “Her hangi bir şey arzu edenler bunu arzu etsinler, çünkü arzu edilecek uğrunda çalışılmaya değer olan budur”, anlamını daha güzel ifâde etmek içindir.³⁴⁷

Her hangi bir konu hakkında, kesin bir bilgi sahibi olmadan hüküm verilmemesi gerektiğini ifâde eden “velâ tekfu mâ leyse leke bihî ilm” (وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ), “Bilmediğin şeyin ardına düşme”³⁴⁸ âyeti de yüksek bir perdeden okunmalıdır.³⁴⁹

2.5.2.3.2. Hak ve Hakikate Vurgu Yapan Âyetlerde Ref'i Savt

Cenâb-ı Hakk'ın bizlere göndermiş olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de hiçbir şekilde şüphe edilmemesiyle ilgili olan “zalikel kitabü la raybe fih”, “işte kitap! Şüphe yoktur onda”³⁵⁰ âyeti tilâvet edilirken, Kur'ân-ı Kerîm'in doğruluğu ve gerçekliğinin ilanı için yüksek bir ses perdesiyle okunması gerekir.³⁵¹

³⁴⁶ Muttaffifîn, 26.

³⁴⁷ Dağdeviren, a.g.m. s. 56; (Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/43, 110, 123, 136; Al-i İmran, 3/131-133; Nisa, 4/59; Maide, 5/92).

³⁴⁸ İsra, 17/36.

³⁴⁹ Dağdeviren, a.g.m. s. 56.

³⁵⁰ Bakara, 2/2.

³⁵¹ Dağdeviren, a.g.m. s. 57; (Diğer bazı âyetler için bkz. Bakara, 2/19; Yusuf, 12/40; İsra, 17/53-55, 82-83, 97; Secde, 32/2; Ahzab, 33/45)

2.5.2.3.3. Müjde, Mkfat ve Rahmet İçeren yetlerde Ref'i Savt

Sevindirici haber veren, iyiliklere karşı ilahi bir lütuf, armağan ve mkfatları haber veren âyetler, bağışlama ve merhamet etme niteliğı taşıyan âyetlerin yüksek bir ses perdesiyle okunması gerekir.³⁵²

Kadir Sresi'nin ilk iki yetinden sonraki “ leyletl kadri hayrum min'elfi şehr, tenezzell melaiket ver ruhu fiha biizni rabbihim min külli emrin selam. Hiye hatta metlail fecr” (لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (3) تَنْزَلُ الْمَلَكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (4) سَلَامٌ هِيَ (metlail fecr” (لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ (3) تَنْزَلُ الْمَلَكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ (4) سَلَامٌ هِيَ (5) حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ (5)), “Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede Rablerinin izni ile her türlü iř için inerler. O gece tan yerinin ağırmasına kadar bir esenliktir.”³⁵³ âyetleri o gecenin kapsadığı bütün anlamları canlandırması hasebiyle yüksek bir ses perdesiyle okunmalıdır.³⁵⁴

Tilâvet esnasında ses perdesi, bzen âyetin bir bölümünde, bzen tamamında, bzen de art arda gelen birkaç âyette yükseltilmektedir.

³⁵² Dağıdeviren, *a.g.m.*, s. 57.

³⁵³ *Kadr*, 97/3-5.

³⁵⁴ Dağıdeviren, *a.g.m.*, s. 57.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ BAĞLAMINDA KUR'ÂN-I KERİM TİLÂVETİNDE FARKLI İCRALAR, ÜSLÛP VE TAVIRLAR

3.1. SON DÖNEM KUR'ÂN-I KERİM İCRALARI

Son yüzyıl içerisinde şartlar elverişsiz olsa da ülkemizin değişik bölgelerinde Kur'ân-ı Kerîm'in güzel tilâvet edilmesi için ders veren merhum hocalarımız olagelmıştır. Ancak İstanbul, her zaman ilim, kültür ve sanatın beşiği olduğu gibi, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinin de merkezi olmuştur.

“Kur'ân-ı Kerîm Mekke'de nâzil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı” şeklindeki yaygın söz, zamanla, “İstanbul'da yazıldı ve okundu” şeklinde ikmal edilmiştir.³⁵⁵

Bilindiği üzere bir anadil³⁵⁶de bölgeden bölgeye, şehirden şehre, lehçe³⁵⁷, ağız³⁵⁸, şive³⁵⁹ gibi farklılıklar çıkabiliyorsa, Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde de farklı üslup ve tavır karşımıza çıkabilmektedir.

Bugün dünyada Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde, Arap yarımadasını da içine alan Mısır “Kâhire Tavrı” ve “İstanbul Tavrı” olmak üzere iki ayrı tavır vardır. Okunan metin aynı, tecvîd kâideleri aynıdır. Sâdece tavır farkı vardır. Nasıl ki güftesi ve bestesi aynı olan bir mûsikî eseri iki farklı okuyucu tarafından seslerinin ve ruh hallerinin farklı

³⁵⁵ Nihat Temel, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağız ve Hafız Ali Üsküdarlı”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI*, 6-9 Kasım 2008, c. II, İstanbul, 2009, s. 179.

³⁵⁶ “Anadil”, “Bugün ses yapısı, şekil ve anlam bakımından birbirinden az ya da çok farklılaşmış bulunan dil veya lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Ana Altayca, Lâtince vb. <https://www.turkedebiyati.org/lehce-sive-agiz-dil-nedir.html>, (05.03.2018).

³⁵⁷ “Lehçe”, “Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu”, diyalekt. Çavuşca, Yakutça. <https://www.turkedebiyati.org/lehce-sive-agiz-dil-nedir.html>, (05.03.2018).

³⁵⁸ “Ağız”, “Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili. Karadeniz ağız, Konya ağız gibi.” <https://www.turkedebiyati.org/lehce-sive-agiz-dil-nedir.html>, (05.03.2018).

³⁵⁹ “Şive”, “Bir dilin izlenebilen tarihi dönemlerinde ayrılmış koludur. Ayrılıklar, lehçede olduğu kadar değildir. İstanbul'da gelirim derken, Türkistan şivesinde kelür men denir. Ayrılık yazı diline girmiştir. Sınıflamalar da yazı dillerine göre olur. Türmençe, Özbekçe, Gagavuzca. <https://www.turkedebiyati.org/lehce-sive-agiz-dil-nedir.html>, (05.03.2018).

oluşları sebebiyle farklı şekillerde yorumlanabiliyorsa, aynı şekilde dillerinin fonetik yapıları, hançere yapıları ve milliyetlerine özgü mûsikîleri farklı milletlerin de Kur'ân-ı Kerîm değişik tavırlarla tilâvet etmesi o derece normaldir.³⁶⁰

Kur'ân-ı Kerîm Arapça nâzil olmuştur. Cenab-ı Hak böyle murâd etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm Arapçadır, ancak Arapçası Rab'çadır ve Rab'ça okunur. O herhangi bir millete ait bir değer değildir. Kur'ân-ı Kerîm bütün insanlığa³⁶¹ indirilmiştir. Onun kendine has kâideleri vardır. Bu kâideleri yerine getiren başka Müslüman milletler de onu en güzel şekilde öğrenip, tilâvet edebîrlir.³⁶² Arap diliyle inen Kur'ân'ın bu dilin ses fonetiği ve kalıpları çerçevesinde Arap tavrı üzere okunması ne kadar tabîi ise, farklı hançere yapısına ve kendilerine has ses özelliklerine sahip gayr-ı Arap Müslümanlar tarafından kendilerine has bir tavrıla kıraat edilmesi de o kadar tabîidir. Zira Kur'ân'ın indiği dilde bu dilden kaynaklanan ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'tan (c.c.) aldığı ruhsata dayalı olarak ortaya çıkan kıraat farklılıklarına gösterilen müsamaha ve verilen ruhsatın, milliyeti Arap olmayanların kendi tavırlarıyla Kur'ân okumalarına gösterilmeyeceğini, onların böyle bir ruhsattan mahrum edileceğini düşünmek mümkün değildir.³⁶³ Allah (c.c.) Kıyâme Sûresinde “İnne aleynâ cemahü ve Kur'âneh. Feizâ kara'nâhü fettebi' Kur'âneh. Sümme inne aleyna beyaneh” (إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ) (قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ), “Vahyi tam alma telâşı yüzünden dilini kımıldatma. Onu zihninde toplayıp okumanı sağlama işi bize aittir. O halde onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et. Sonra onu anlatmak elbette bize âittir.”³⁶⁴ buyurmuştur. Yine Müzzemmil Sûresinde “Ve rattili'l-Kur'âne tertîla” (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)³⁶⁵, “Kur'ân-ı tane tane hakkını vererek oku.” buyurmuştur. Furkan Sûresinde “ve rattelnahü tertîla.” (وَرَتَّلْنَاهُ)³⁶⁶ “Biz Kur'ân-ı tane tane hakkını vererek okuduk.” Buyurmuştur. Allah (c.c.) Kur'ân Arapça, muhataplar Arap alın bunu okuyun dememiştir. Âyetlerde geçtiği üzere peygamberinin kalbine ve hafızasına onu yerleştirip, acele etmemesini, nasıl

³⁶⁰ Fatih Çollak, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018).

³⁶¹ Sebe, 34/28.

³⁶² Fatih Çollak, “Kur'ân-ı Kerim Arap Tavrı ile Türk Tavrı ile mi okunmalı?”, <https://www.youtube.com/watch?v=-t6PeYZNXPA>, (26.02.2018)

³⁶³ Fatih Çollak, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

³⁶⁴ Kıyame, 75/16-19.

³⁶⁵ Müzzemmil, 73/4.

³⁶⁶ Furkan, 25/32.

okunacağını öğreteceğini, sâdece okunuşunu takip etmesini söylemiş, onu en güzel şekilde okumuş ve okunmasını istemiştir. Çünkü Kur’ân günlük konuşma diliyle okunmaz. Her dili konuşan milletin dillerinde gereksiz uzatmalar, kısaltmalar, nakiller, hazifler vs. yaptığı bir gerçektir. Bizim günlük dilimizde de başka milletlerin dilinde de bu vardır. Biz de İstanbul Türkçesi vardır, bir de değişik bölgelerde konuşulan Türkçe vardır. Bugün ülkemizdeki insanların kaçta kaç Türkçeyi gerektiği gibi konuşabiliyor? Aynı sorun Araplar için de geçerlidir. Bir fasih (Kur’ân ve Hadîs) Arapçası birde avamın konuştuğu Arapça vardır. Acaba Arapların kaçta kaç fasih konuşabiliyor. Bu demek oluyor ki onların da Kur’ân’ı güzel okumaları için harflerin mahreç ve sıfatlarına riâyet etmesi, tecvîd ilmine vakıf olmaları gerekir. Aksi takdirde “Onlar Arap’tır. Kur’ân’ı en güzel onlar okurlar” sözü doğru değildir. Bazı harfler onlarda böyle biz de böyle gibi sözler yanlışır. Bütün Arapça kitaplarda yazılan tecvîd kâideleri, harflerin mahreç ve sıfatları aynıdır. Onların okuyucularının birçoğu günlük konuşma dillerindeki harfleri nasıl telaffuz ediyorsa, alışkanlık gereği Kur’ân okuma esnasında da aynı şekilde telaffuz ediyor ve bunu okuyuşuna yansıtıyor. Mîsâl; “vâv” harfini günlük konuşma dillerindeki gibi telaffuz ediyorlar. Aynı şekilde “ayn” harfini cezm ile okurken şiddet sıfatı vererek okuyorlar. Yine “kâf” ve “zâd” harfleri yanlış telaffuz edilen harfler arasındadır. Aynı şekilde “vâv” harfini çok ince, “kâf” ve “cîm” gibi bazı harfleri Türkçedeki gibi telaffuz etmek te çok yanlışır. Kur’ân eğitimi Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in Cebrail (a.s.) ’den sema ve arz yoluyla aldığı gibi, öteden beri üstatlardan “kitabî” (kitaplarda yazıldığı şekilde) ve “müşafehen” (ağızdan ağıza) alınıp, talebelere de bu şekilde aktarılmıştır.³⁶⁷

3.1.1. Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde İstanbul Tavrı

Türk milleti İslâm ile müşerref olduğu tarihten günümüze uzanan süreçte hançere yapıları, kendilerine has mûsikî nağmeleriyle bir Kur’ân tavrı oluşturmuştur. Büyük kıraat Âlimi İbnü’l-Cezerî’nin Yıldırım Bayezid tarafından 1395 yılında Bursa’ya davet edilmesiyle³⁶⁸ atılan kıraat tohumları, İstanbul’un fethiyle dallanıp yeşermiş ve günümüze gelinceye kadar çeşitli renklerle bezenmiş bir gül bahçesine

³⁶⁷ Fatih Çollak, “Kur’ân-ı Kerim Arap Tavrı ile Türk Tavrı ile mi okunmalı?”, <https://www.youtube.com/watch?v=-t6PeYZNXPA>, (26.02.2018)

³⁶⁸ Yaşar Akaslan, “İbnü’l-Cezerî”, <http://www.diyantetdergi.com/iz-birakanlar/item/866-ibnu-l-cezeri>, (26.02.2018)

dönmüştür. Her biri birbirinden kıymetli Kur’ân üstatlarının eşsiz gayretleriyle, sesleriyle ve eşsiz nağmeleriyle meydana gelen, İstanbul merkezli bu çizgi Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde “İstanbul Tavrı” diye meşhur olmuştur. Tavrıla ilgili tarz, usûl, makâm, tarik, ağız, okuyuş şekli vb. ifâdelerin kullanılması vâkıyla örtüşmemesi bakımından uygun değildir.³⁶⁹

*Türkiye Türkçesinde Arapça Kökenli “Tavr” dan Tavır ve Üslûp kavramları çoğunlukla eş anlamlı görülmekte ve Yol, Yordam, Yöntem, Öbek, Tarz, Biçem, Yorum, Ekol gibi kavramlarla birlikte anılmaktadır. Bir eserin icrasında “Üslûb”un yaygın olarak ferdî, kişisel tutum, davranış ve tarz olduğunu, “Tavr”ın ise yöresel veya bölgesel olabileceğini düşünmekteyiz. Bu durumda, Neşet Ertaş’ın çalma ve söyleme tarzına “Neşet Ertaş’ın üslûbu”, belirli bir karakteristiğe sahip olan Kırşehir’e özgü çalma, söyleme ve diğer karakteristik öğelerin öbeğine ise “Kırşehir Tavrı” diyebiliriz. Adı geçen kelimelerin sözlük anlamından ziyade, çağrışımları ve kavramlaştırma çabası göz önüne alınmalıdır.*³⁷⁰

3.1.1.1. Genel Özellikleri

İstanbul tavrı öncelikle Fem-i Muhsîn’den (Güzel, ölçülü ağız) alınan tashih-i hurûf (Harflerin mahreç ve sıfatlarının düzeltilmesi) dersiyle başlar. Tecvîd kâidelerine azami derecede riâyet eden, mahreç ve sıfatlardan taviz vermeyen bir eğitim hâkimidir. Harflerin mahreç ve sıfatlarını düzeltmek için hocayı taklit etmeye dayalı, ayna ile çalışma usûlü vardır. Sıkı bir harf taliminden sonra, mübalağalı çalışma usûlü bırakılıp artık süsleme işlemine geçilir. Tavrılı bir okuyuş için artık sırasıyla dudak talimi ve Temsîlî tilâvet dersleri verilir. Temsîl-î tilâvet İstanbul tavrında çok önemli bir yere sahiptir. İyi bir mûsikî eğitimiyle beraber tilâvette makâmlar ustalıkla kullanılır. Nağme yapmak kaygısıyla tecvit kâidelerinden asla taviz verilmez. Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde mûsikî amaç değil sâdece bir araçtır. İstanbul tavrında mûsikî ile tecvîd kâidelerini uygulama arasında bir denge tavrıdır. Gerektiği kadar makâm yapılır. Makâm tecvîde

³⁶⁹ Fatih Çollak, “Kur’ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur’ânakademi.com/makaleler/Kur’ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

³⁷⁰ Furkan Balategin Eroğlu, “Türk Halk Müziğinde Yöre, Tavır ve Üslup Kavramları Üzerine”, *Türük Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2014 Yılı; S. 3, s. 238.

hâkim değil mahkûmdur. Harflerin telaffuzu özellikle “vâv” harfi ne kalın “u” ne ince “û” ikisinin ortasında “û” mutedildir.³⁷¹

Kur’ân-ı Kerîm tilâveti, diğer Câmi mûsikîsi formlarından (ezan, kasîde, mevlîd, ilâhî vb.) uzaktır. Okuyuş usûllerindeki (tahkîk, tedvir, hadr) med ölçülerine riâyet esastır. Özellikle Üsküdar tavrında Türk mûsikîsinin birbirinden güzel makâmları, zengin gırtlak nağmeleri icra edilir. Ana makâmlardan ara, ara makâmlardan ana makâmlara geçişlerde birbirlerine yakın ve uyumlu makâmlar kullanılır. Akıcı ve tatlı bir tilâvet hâkimdir. Başka bir tavrı taklit etmekten uzaktır. Pes ve tiz perdelerde yavaş yavaş ve uygun bir şekilde gezinilir.³⁷²

3.1.1.2. Tavrılar

Avrupa yakası mutedil ve ifrat tavrı, Anadolu yakası Üsküdar tavrı olmak üzere İstanbul tavrı üçe ayrılır.³⁷³

3.1.1.2.1. Avrupa Yakası Mutedil Tavrı

Bu tilâvet tavrında harflerin mahreçlerine aşırı vurgu yapılmaz, ancak mahreçler ve sıfatlarda ihmal edilmez. Kullanılan makâm sayısı pek fazla değildir. Ancak kullanılan makâmlar ustalıkla icra edilir.³⁷⁴ Temsîlî tilâvete dikkat edilir. Bu tavrın temsilcisi, merhum Hafız Hasan Akkuş Efendidir.³⁷⁵ Yine merhum Hâfız Abdurrahman Gürses ve talebesi Merhum Hâfız İsmail Biçer hoca efendilerin de bu tavrda okuduğu bilinir.³⁷⁶

3.1.1.2.2. Avrupa Yakası İfrat Tavrı

Temel eğitim kurallarına bağlılık tilâvet esnasında da devam eder. Harflerin mahreç ve sıfatlarına aşırı vurgu yapılır. Tilâvet esnasında makâm kaygısı güdülmez. Daha çok Kur’ân-ı Kerîm’deki fitri mûsikî ile yetinilir. Merhum Ayağı kesik İsmail Efendi ile ondan biraz daha esnek olan Enderunlu İsmail Efendi’nin tavrı böyledir. Fâtih

³⁷¹ Temel, *a.g.m.*, s. 180.

³⁷² Fatih Çollak, “Kur’ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur’ânakademi.com/makaleler/Kur’ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

³⁷³ Temel, *a.g.m.*, s. 180.

³⁷⁴ Abdurrahman Gürses, www.youtube.com/watch?v=yN9OgIf6tSM, (27.02.2018)

³⁷⁵ Hâfız Hasan Akkuş, www.youtube.com/watch?v=tp4kWPWo_xg, (27.02.2018)

³⁷⁶ Temel, *a.g.m.*, s. 180.

Câmiî İmamı Ömer Efendinin de aynı tavrı devam ettirdiği söylenir. Talebesi Merhum Mustafa Göl Hoca Efendi; “O tilâvet ederken sanki deprem oluyor zannederdik” ifâdesini kullanmıştır.³⁷⁷ Yine talebelikte arkadaşı olan, birlikte Reisü’l-Kurrâ Varnalızâde Hamdi Efendi’den birlikte ders aldıkları Oflu Mehmet Emin Âşıkkutlu Hoca Efendinin de kanaatimizce aşağı yukarı tavrı benzemektedir.³⁷⁸

3.1.1.2.3. Üsküdar Tavrı

Üsküdar tavrında rahat bir tilâvet dikkat çeker. Harflerin mahreç ve sıfatlarına fazla yüklenilmez. Ancak harflerde, medlerde ve diğer kâidelerle ihmal söz konusu değildir. Tilâvet esnasında mûsikînin yoğunluğu ve makâm zenginliği dikkat çeker. Üsküdar tavrıyla tilâvet yapan hafızlara özel mûsikî eğitimi verilirdi. Hangi suresinin hangi makâmında okunacağı, hatta bir sure içindeki belirli âyetler okunurken hangi makâmlara geçki yapılacağı öğretilirdi. Tilâvet esnasında mûsikî ile birlikte mânâya önem verilir “Temsîlî tilâvet” uygulanırdı.³⁷⁹

Üsküdar tavrının üstadı, Üsküdar Kaptan Paşa Câmiî İmamı Merhum Hafız Ahmet Nazif Hoca Efendi’dir. Daha sonra bu tavrı merhum Ali Üsküdarlı Hoca Efendi temsil eder. Nakkaştepe Câmiî Müezzini Hafız Muhittin Tanık, Üsküdar Emetullah Gülnûş Vâlide Sultan Câmiî İmam-Hatibi Hazerfen Necmettin Okyay ve Üsküdar Mihrimah Sultan Câmiî (iskele Câmiî) imamı Nazif Uncu hoca efendilerin de bu tavrıla tilâvet ettikleri söylenir.³⁸⁰

Merhum Ali Üsküdarlı’nın talebeleri Merhum Kâni Karaca, Prof. Dr. İsmail Karaçam, Yrd. Doç. Emin Işık ve Dr. Mehmet Ali Sarı’yı dinleyenler tilâvette hocaların çizgisini takip ettiklerini söylerler.³⁸¹

3.2. KUR’ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE GÜNÜMÜZ İCRALARI

Tarih boyunca her Müslüman memleketinde Kur’ân-ı Kerîm, kendine has bir tavrıla tilâvet olunmuştur. Memleketimizde ise Kur’ân-ı Kerîm tilâveti denilince akla “İstanbul Tavrı” gelmektedir. Ülkemizin farklı bölgelerinde bu ilme hizmet

³⁷⁷ Temel, *a.g.m.*, s. 181-182.

³⁷⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=FluwrqY7DNo>, (27.02.2018).

³⁷⁹ Temel, *a.g.m.*, s. 183.

³⁸⁰ Temel, *a.g.m.*, s. 184.

³⁸¹ Temel, *a.g.m.*, s. 181.

tilâvetleriyle meşhur olmuş okuyucuların (Merhum Hafız Mehmet Rüştü Âşikkutlu (Ofu Mehmet Rüştü Efendi), Merhum Hafız Ali Haydar Özak, Merhum Hafız Osman Nuri Taşkent (Arapoğlu Hafız Osman Efendi), Merhum Hafız Mehmet Eren (Asker Hafız), Merhum Hafız Hasan Şen (Düzceli Hasan Efendi). İstanbul’da ders aldıkları, daha sonra kendi memleketlerinde hizmet verdikleri görülmektedir.

Geçtiğimiz yüz yılda isimleri veya ses kayıtları bizlere ulaştırılan çok meşhur hafızlarımız vardır.³⁸² Bu hafızlardan bazılarının isimleri (Hafız Sami, Hafız Sadettin Kaynak, Hafız Ali Üsküdarlı (Yeraltı Câmîi İmam-Hatibi), Hafız Fahri, Hafız Rıza (Beşiktaşlı), Hünkâr İmamı Hafız Necati) özellikle Kur’ân-ı Kerîm tilâvetindeki maharetleri sebebiyle zikredilmiştir.³⁸³ Merhum Hafız Ali Rıza Sağman, “Meşhur Hafız Sami Merhum” adlı eserinde değişik formları (ezan, kasîde, mevlîd, ilâhi, gazel, vb.) fevkalade icra eden meşhur bazı hafızların (Hafız Kemal, Hafız Burhan, Hafız Şaşı Osman), ağızlarının Kur’ân tilâvetine pek yatmadığını zikretmektedir.³⁸⁴

“Tecvîd, Kur’ân okumanın bir ölçüsüdür. Binaenaleyh ölçüsüz okuyanlara Kur’ân’ın lanet edeceğini Peygamberimiz yine buyurmuştur. Tecvîd deyip geçmemeli. Zor bir ilimdir. Hem anlamak, hem tatbik etmek ilmidir. Hizmet ister. Bu iş için aylarını değil, yıllarını harcamayan kimselerin hafızlıktan dem vurmaları ve Kur’ân okumaya kalkışmaları, hem bizzat Kur’âna, hem mesleğe, hem de “nasâfet” kâidelerine hoyratça tecavüzdür. Ne yazık ki bu tecavüzleri, her gün, her yerde görüp durmaktayız. Mantar gibi yerden çıkan Hüdai nabit bir kesianın, şurada burada baltalama işleriyle meşgul olduklarını görüyoruz.”³⁸⁵

Peygamber Efendimiz de özellikle ashaptan bazılarında Kur’ân okumalarını istemiş, onların okuduğu Kur’ân’ı beğenmiş ve Kur’ân ilminin onlardan alınması gerektiğini söylemiştir. Bir kişinin Arap olması Kur’ân’ı güzel okuyacağı mânâsına gelmeyeceği gibi sesinin de güzel olması tilâvet için tek başına yeterli değildir. Câmî mûsikîsi formları içerisinde icrası en zor olan form, Kur’ân-ı Kerîm tilâvetidir. Metninin Arapça olması, tecvîd kâidelerinin uygulanma zorunluluğu, icraya mûsikî ilave edilmesi

³⁸² Murat Bardakçı, <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1524447-istanbul-tavri-Kur’âna-trt-sayesinde-el-fatiha>, (01.03.2018).

³⁸³ Ali Rıza Sağman, *Meşhur Hafız Sami Merhum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014, s. 47-91.

³⁸⁴ Sağman, *a.g.e.*, s. 47-91.

³⁸⁵ Sağman, *a.g.e.*, s. 48.

ve irticali yapılması tilâveti zorlaştıran sebeplerdir. Bu sebeple Kur'ân ağzı farklıdır. Her sesi güzel olanın Kur'ân-ı Kerîm'i de güzel tilâvet edeceği düşüncesi yanlıştır.

Peygamber (s.a.v.), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'ye “Sana Âl-i Dâvûd'un mezâmirinden bir mizmâr verilmiştir.” sözüyle ve tilâvet hususunda başka sahâbîlere yaptığı iltifatlarla kanaatimizce bu duruma dikkat çekmektedir.

Hiz. Peygamber, tilâvetini dinleyip çok beğendiği Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'ya hitaben: “Dün gece senin tilâvetini dinlerken beni bir görmeliydin! Ey Ebû Mûsâ! Sana gerçekten Âl-i Dâvûd'un mezâmirinden (ses tonlarından) bir mizmâr (bir ses tonu) verilmiş!” buyurmuştur. Hiz. Peygamber'in Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'ın tilâvetini öven sözlerinden, bu sahabînin Kur'ân'ı dâvûdî bir tonla okumuş olduğunu, Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'ın Kur'ân tilâvetine yakışan bir sese ve ağıza sahip olduğunu söyleyebiliriz.³⁸⁶

Günümüzde güzel Kur'ân tilâvet edenlere dâvûdî bir sesi var denilmesinin esprisinin altında, okuyucunun sesinin Kur'ân tilâvetine yatkınlığı yatmaktadır. Tecvîd, makâm ve aynı zamanda temsile riâyet ederek, Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet etmek bir sanattır. Kur'ân-ı Kerîm'in Allah (c.c.) kelâmı olması hasebiyle de tilâvet eden kişi de en büyük sanatkârdır.

“Geçmiş yüzyıllar içinde Kur'ân tilâvetinde İstanbul'a has bir okuyuş tavrının doğduğu ve geliştirildiği açıktır. Belki İstanbul'un fethiyle daha bir zenginleşerek günümüze kadar gelmiş olan bu tavrın iyi bilinmediği ve yeni nesillere gereği gibi aktarılmasında sorunlar yaşandığı da bir gerçektir. Hac mevsimlerinde ve başka vesilelerle Arap ülkelerinden getirilen kasetler ülkemizde Kur'ân öğrenimi görenler arasında bir taklit modasının yayılmasını da peşinden getirmiştir. Bu durum ise, Kur'ân tilâvetinde asırların içinden süzülerek gelen güzel bir okuyuş olan İstanbul tavrının unutulması ve terk edilmesine sebep olmuştur.”³⁸⁷

Aynı şekilde son yıllarda değişik vesilelerde, ülkemize getirilen Arap okuyucularında da taklit modasına katkı sağladığı bir gerçektir.

³⁸⁶ Çağl, a.g.m., s. 327.

³⁸⁷ Temel, a.g.m., s. 187.

“Kâhire tavrında seslendirmeye Arap nağmeleri hâkim olduğu için arabesk de diyebiliriz. İstanbul tavrında ise bizim kendi coğrafyamızda, asırların ince süzgecinden geçerek incelmış, bize has zengin ses ve özel nağmelerle Kur’ân-ı Kerîm okunmuştur. Hafız Ali Üsküdarlı, İstanbul tavrının üstadı idi. Hafız Esad Gerede, Hafız Ahmet Bolulu, Enderunlu İsmail Hakkı Efendi, Hafız Necati Efendi gibi çok meşhur isimler vardı. Sadettin Kaynak ve Münir Nurettin Selçuk gibi isimler, o dönemlerde bu işe fazla önem verilmeyince mûsikîye, bestekârlığa ve icracılığa yöneldiler. Maalesef bizim ekolumüz büyük bir kesintiye uğradı ve uzun yıllar okunamadı. Hocalar kenarda bucakta gizli saklı şekilde eğitim vermeye çalıştılar. Yaklaşık 50 senelik fetret devri nedeniyle böyle oldu. Bu sebeple Kâhire Tavrı, tüm dünyaya hâkim oldu. Biz bugün Kur’ân okuyan kardeşlerimizden, Arap hafız ve karilerinin edalarını, sedalarını dinliyoruz. Bizim yerli hafızlarımızdan esinlenen, onların nağmeleriyle Kur’ân’ı aksettiren kardeşimiz yok gibi. Yüzde 80 oranında Kâhire tarzı Kur’ân dinliyoruz.”³⁸⁸

İstanbul Tavrı kesintiye uğramasına rağmen, zor şartlar altında yapılan dersler sayesinde, günümüzde hala temsilcileri olarak kabul ettiğimiz kıymetli karilerimiz mevcuttur. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz veya zikredemediğimiz birçok tilâvet üstadının yetiştirdikleri talebeler bu hazineyi günümüze kadar getirmişlerdir. Tilâvetlerinde genel itibarıyla “İstanbul Tavrı”nın özellikleri hâkim olan tâlîlerimizin, ses özellikleri, icrâdaki mûsikî becerileri ve temsile riâyetleri açısından her birinin kendine özgü tilâvet üslûbu bulunmaktadır. Ülkemizin dört bir köşesinde çok güzel okuyucular olduğunu kabul etmekle beraber özellikle; Merhum Hâfız İsmail Biçer, Merhum Hâfız Muharrem Arslantürk, Merhum Hâfız Kadir Temel, Hâfız İlhan Tok, Hâfız Yrd. Doç. Fâti Çollak, Hâfız Osman Şahin, Hâfız Ramazan Pakdil, Hâfız Davut Kaya, Hâfız Mehmet Çevik, Hâfız Mehmet Sevinç, Hâfız Abdülkadir Şehitoğlu, Hâfız Kerîm Öztürk, Hâfız Bünyamin Topçuoğlu gibi üstâdlarımızı burada zikretmek yerinde olacaktır.

3.3. KUR’ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNDE ÜSLÛB VE TAVIR OLUŞTURMA

Kur’ân-ı Kerîm tilâveti çok büyük bir sanattır. Câmî mûsikîsi formları, hatta diğer bütün mûsikî formlarının icrası içerisinde en zor olandır. Kur’ân-ı Kerîm’i en

³⁸⁸ Mehmet Ali Sarı, <https://www.haberler.com/kahire-tarzi-kur-an-dinliyoruz-9702283-haberi/>, (05.03.2018).

güzel şekilde tilâvet etmek için, yıllarını vermek, konuyla ilgili ilimlere vakıf olmak, onları meleke haline getirmek gerekir.

Güzel bir tilâvet ancak; harflerinin mahreç ve sıfatları meleke haline gelmiş, diğer tecvit uygulamaları ifrat ve tefritten uzak tabii bir hal içerisinde ve yeterli miktarda mûsikî ile bezenmiş bir icra ile mümkündür.

Tilâvet adabı ve tilâvet eden için, birçok eserde³⁸⁹ farklı özellikler zikredilmiştir. İyi bir okuyucu olma yolunda her okuyucunun bu özelliklere haiz olması ve aynı zamanda kendine has bir üslup oluşturmak için çokça emek vermesi gerekir. Biz bunları kendimizce bazı başlıklar altında toplamayı uygun gördük.

3.3.1. Tilâvet Adabı

Kur'ân ehlinin tilâvet öncesinde, tilâvet esnasında ve sonrasında takınması gereken bazı haller vardır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvet eden, tilâvet ettiği kelimeler Allah-ü Teâlâ'nın büyüklüğünü ve yüceliğini anlatan, kullarının anlayabileceği bir seviyeye indirgenmiş ilahi bir lütuf ve Cenâb-ı Hak'ın varlığının bir göstergesi olduğunu unutmamalıdır.

Onun bir beşer kelâmı olmadığını, ilahi bir kelâm olduğunu düşünmeli, beden ve ruhunu ona göre hazırlamalıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de "O'na ancak temiz olanların dokunabileceği" bildirilmiştir.

Gönlünde dünyevi duygu ve düşünceye yer vermemeli, tilâvet esnasında aklıyla ve ruhuyla tamamen Kur'ân'a odaklanmalıdır. O'nun mânâsını düşünmeli ve onu ağır ağır, tane tane tilâvet etmelidir. Terassül ile dura dura okumalı, okuduğunu anlamaya çalışmalı ve anlamasına mani olacak hal ve hareketlerden sakınmalıdır.

Âyetlerdeki emir ve nehiylerin kendisine yapıldığı düşüncesiyle, geçmiş ümmetlere ait kıssalardan ibret almalıdır. Birbirinden farklı mânâlar içeren âyetleri okudukça, ilâhî düşüncelere dalıp, kalbinde hüzn, korku ve ümit hâsıl olmalıdır. O'nu âdeta Cenâb-ı Hak'tan dinliyormuş gibi, kendini Allah-ü Teâlâ'nın huzurunda hissetmeli ve o duyguyla tilâvet etmelidir.

³⁸⁹ Sağman, *a.g.e.*, s. 47; Karaçam, *a.g.e.*, s. 380.

Tilâvet esnasında nefsinin arzu ve heveslerine kapılmamalı, övgü ve müjde âyetlerinde kendini bunlara layık görmemeli, bunlara ilhak etmesi için Allah (c.c.)’ye yalvarmalıdır.

Allah-ü Teâlâ’nın rızasına nâil olmak için ihlasla, abdestli bir şekilde ve kıbleye yönelerek tilâvet etmelidir. Misvak kullanmalı veya başka bir fırçayla ağız temizliğini güzel yapmalıdır. Giydiği elbiseler temiz olmalıdır. Tilâvet esnasında esnememeli, gereksiz el, kol ve vücut hareketlerinden kaçınmalıdır.

Tilâvet karşılığında ücret beklentisi içerisinde olmamalı ve bunun için pazarlık yapmamalıdır.

Gelişi güzel bulduğu her yerde (hamam, çarşı-Pazar vb.) tilâvet yapmamalı, temiz ve uygun bir yer seçmelidir. Tilâveti oturarak yapmayı tercih etmelidir.

Tilâvete başlarken “eûzü-besmele” çekmeli, bitirirken de “sadekallahü’l-azîm” demelidir.

Tedebbür ve huşû ile duygulu bir okuyuş sergilemeye dikkat etmelidir. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünneti gereği tilâvetinde bazı dikkat çekici âyetlerin tekrarına yer vermelidir. Tilâvet secdesi gereken âyetleri okuduğunda tilâvet secdesini unutmamalıdır.

Sesini süzerek, gereksiz iniş ve çıkışlardan uzak, güzel bir edâ ile tilâveti süslemelidir.

Mübarek gün ve geceler için veya tilâvet yapılacak meclis için aşır okuyacağı zaman uygun âyetleri tespit etmelidir. Tilâvette anlam bütünlüğüne önem vermelidir. Kur’ân-ı Kerîm’in tertibine riâyet etmeli, birçok değişik sureden âyetler derleyerek veya sureleri birbirine karıştırarak okumamalı, bir sureyi veya bir aşrı seçip onu tilâvet etmelidir.

Tilâvet bittikten sonra Kur’ân-ı Kerîm’i kapatmalı ve yüksekçe bir yere bırakmalıdır.

3.3.2. Tecvîd

Tecvîd Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinin omurgasıdır. Tilâvet esnasında dikkate alınacak en önemli unsurdur. Tâlî onu tilâvetin merkezine almalıdır. Tilâvette tecvîd vagon değil lokomotif olmalıdır. Tecvîd mûsikîye mahkûm değil hâkim olmalıdır.

Tâlî kapsamlı bir tecvîd bilgisine sahip olmalıdır. Aynı zamanda iyi bir tashih-i hurûf dersi almalıdır. Harflerin mahreç ve sıfatlarının telaffuzunda zorluk çekmemesi ve meleke kesp etmesi için uzun süreli harf çalışması yapmalıdır. Harf çalışması bu işin olmazsa olmazıdır.

Tilâvetin hem göze hem kulağa hitap etmesi için harflerin mahreç ve sıfatlarına aşırı baskı yapılmamalı, gereksiz ağız, dudak ve vücut hareketlerinden kaçınılmalıdır.

Tilâvet edilecek âyetler tespit edilmeli, tecvîd kâideleri gözden geçirilmeli ve vakıf ve ibtidâ edilecek yerler önceden belirlenmelidir. Okunacak yere göre (namaz, teravih, aşır) tahkîk, tedvir ve hadr usûllerinden biri seçilmeli, med ve tutma ölçülerinde müs.a.vat sağlanmalıdır. Âyet sonlarındaki vakıf işaretlerine dikkat etmeksizin geliş güzel vasıllar yapmamalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in sünneti gereği, mânâ yönüyle birbiriyle alakalı olan yerler hariç, âyet sonlarında vakfetmeye özen göstermelidir.

3.3.3. Mânâ

Tilâvet edilecek sayfa iyice ezberlemeli veya yüzüne çok işlek hale getirilmelidir. Kompoze bir tilâvet için bu çok önemlidir. Tilâvette metne hâkimiyet iyi bir sunum ve tesir açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple, tilâvet edilecek âyetlerin mânâsına vakıf olmak için meallere, hatta tefsirlere bakılmalıdır.

Tilâvet esnasında mânâyâ vakıf olabilmek için Arapça cümle ve kelime yapılarının (sarf-nahiv) iyi bilinmesi gerekir. Mânâyâ etki edecek ses vurgularının ve ses alçaltma ve yükseltmelerinin doğru yapılabilmesi için bu çok önemlidir. Mîsâl; “Bu küçük, bir felaket”. Sözünde virgöl yer değiştirse; “Bu, küçük bir felaket.” olsa mânânın ne kadar değiştiği aşîkârdır. Aynı şekilde; “Mâ indeküm yenfedü ve ma indellahi bâk”³⁹⁰ âyetinde “mâ” lara vurgu yapılırsa, mânâ alt üst olmaktadır. Çünkü buradaki “mâ” lar ism-i mevsûl'dür. Nâfiye veya İstifhâmiyye değildir. Tâlî, mânâyı açığa

³⁹⁰ Nahl, 16/96.

çıkarmak olan temsil-i tilâvet konuları hakkında malumat sahibi olmalıdır. Tilâvette tecvîd kâidelerinden sonra mânâyâ vukûfiyet gelir. Mânâyâ yani temsile dikkat edilmeden yapılan bir tilâvet kâmil bir tilâvet değildir.

Tâlî mânâyı bozacak şekildeki vakıf ve ibtidâlardan, âyetler arasındaki vasıllardan kaçınmalıdır. Mîsâl “ve ma ye’lemü te’vîlehî illellâh” âyetinde durulmayıp “ve’r-râsihûne fil ilmi” diye durulacak olsa mânâ; “O’nun te’vîlini Allah (c.c.) ve ilimde rusuh sahibi olanlar bilir” şeklinde değişecektir.

3.3.4. Dudak Talimi

Dudak talimi, Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinin estetiğidir. Bazıları tarafından teveccüh edilmese de, tilâvete daha estetik bir görünüm kazandırdığı muhakkaktır. Dudak talimi denilince akla, “vâv” harfi ve “damme” harekesi gelir. Diğer harf ve hareketlerde dudaklar tabii halindedir. Özellikle, bazı tecvîd kâidelerinin (idğam, dudak ihfası, iklab) uygulanışı esnasında meydana gelen dudak hareketlerinin daha kolay ve göze hitap eden bir şekilde icra edilmesini sağlar.

Tilâvet esnasında harflerin mahreçlerine gereği gibi müracaat etmek oldukça zor bir iştir. Özellikle de telaffuzu zor olan ve mahreç ve sıfatları birbirine uzak olan harfler yan yana geldiğinde bu daha da zor hale gelir. Bu sebeple, harflerin mahreçlerinin hakkını verememek endişesiyle, alakasız dudak ve ağız hareketleri yapılmamalıdır. Hoş olmayan, estetikten uzak bir görüntüye meydan verilmemelidir.

Yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerîm bütün sözlerin üstündedir. Cenâb-ı Hakk’ın bize bir lütfudur. O’nun icrası bütün sözlerinin icrasından daha güzel, daha estetik ve daha sanatlı olmalıdır. Bu sebeple dudak talimi konusu iyice öğrenilmeli ve tilâvet esnasında özenle uygulanmalıdır.

3.3.5. Mûsikî

Mûsikî Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in ifâdesiyle tilâvetin ziynetidir. İmar edilmiş bir binanın dış tezyînatıdır. Kur’ân tilâvetinde bir vasıta. Mu’ciz bir kelam olan Kur’ân’ın edebî ve estetik yönü, mûsikî ile daha da belirgin hale gelir.

Kur’ân-ı Kerîm tecvîd kâidelerine uymak şartıyla mûsikînin unsurları gözetilmeksizin düz bir şekilde okunabileceği gibi, belirli bir makâmın ses dizisi esas

alınarak irticali bir şekilde de okunabilir. Kur'ân-ı Kerîm'de mevcut fitri mûsikî, tecvîd kâidelerinin uygulanışı sırasında meydana gelen seslendirmedir. Kur'ân-ı Kerîm harflerinin mahreç ve sıfatlarının telaffuzu, medlerin uzatılması, idğam, ihfâ, iklâb gibi bazı tecvîd kâidelerinin uygulanışı esnasında ağızdan çıkan seslerdir. Gerçek mânâda dörtlü ve beşlilerden oluşan, arızâları, karar, yarım karar ve asma karar gibi perdeleri olan makâma uygun bir seslendirme değildir.

Tâlî mûsikî bilsin veya bilmesin tilâvetine konuşma sesinin perdesiyle başlamalıdır. Her tâlî'nin kendine has bir ses tonu, rengi ve tınısı vardır. Kendine ait bir üslup oluşturması için sesinin özelliklerini iyi kavramalıdır. Tecvîd ilmine, temsil kâidelerine ve güzel bir sese sahip bir tâlî'nin mûsikî sanatının inceliklerini de bunlara ilave etmelidir. Sesi hangi ses perdesine uygunsa tilâvete o ses perdesiyle başlamalıdır. Tiz sesle başlanması gereken bir âyet varsa o zaman durum farklıdır. Kur'ân tilâvetinde uzun süreli kullanıma uygun olan ve olmayan makâmları bilmeli rast, saba, hicaz, segâh, uşşak, hüseyinî, hüzzam, nihavent, gibi makâmları sıklıkla kullanırken, acemaşiran, acemkürdi, nikriz, suzinak, mahur, neva, ısfahan, hicazkâr, müstear, eviç, karcıgar gibi makâmları da sâdece geçki yapmak için kullanmalıdır.

Mevlîd, ezan, kasîde, şarkı, türkü, marş vb. bunların hepsi doğaçlama olarak kendilerine has bir tavrı ile okunurlar. Kur'ân-ı Kerîm tavrı ise bunların hepsinden farklıdır. Kur'ân-ı Kerîm tilâvetinde “Fem-i Muhsin” dediğimiz üstattan ders almak suretiyle, mûsikî kabiliyeti olan talebe, kendine has bir kıraat üslûbu oluşturur. Bir talebede tavrın oluşmasında, sesinin rengi, makâm bilgisi, sesinin güzelliği, kabiliyeti ve ders alınan üstadın tavrı etkili olur.

Diğer formlarda yüzde yüzünü kullandığı sesinin Kur'ân-ı Kerîm tilâveti esnasında ancak yüzde yetmiş veya yetmiş beşini kullanmalı, ses vurguları sebebiyle üst perdelere pek az müracaat etmelidir. Bu, tecvîd kâidelerinin sıhhat ve selameti için oldukça önemlidir. Her kim olursa olsun tâlî (okuyucu) sesinin son vüsatını kullanırsa lahn kaçınılmazdır.

Tilâvetini mûsikîye boğmamalı, din dışı mûsikî nağmelerine sapmadan zâhidâne bir üslupla icra etmelidir. Yöresel şarkı türkü nağmelerini Kur'ân-ı Kerîm tilâvetine aktarmamalıdır. Cezmli harfler ve “mîm” ve “nûn” harflerinin dışındaki şeddeli

harflerde nağme yapmamalıdır. Medd-i tabîileri ve medd-i ıvazları nağme yapma çabasıyla fazla uzatmamalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşu için kıraat, tertîl, tilâvet gibi lafızlar kullanılmaktadır. Kıraat ve tertîl kelimelerinde az da olsa mûsikî var ise de, Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile icrası söz konusu olduğunda daha çok tilâvet kavramı akla gelmektedir. Yine aynı şekilde, tahkîk, tedvir ve hadr diye ifâde ettiğimiz okuyuş usûllerinde de daha çok tahkîk okuyuşta mûsikî ön plana çıkmaktadır. Mîsâl; tedvir ile yapılan bir mukabele okuyuşu veya namaz okuyuşunda mûsikî vardır. Ancak, tahkîk ile yapılan mihrâbiye, aşır ve uzun soluklu okuyuşlarda mûsikî daha yoğunluktadır.

SONUÇ

Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerîm, Sâmi dillerden olan Arapçadır. Ancak Cenâb-ı Hakk tarafından indirilmiş olması Onu sıradan bir halk dili olmaktan kurtarmış, üstün nitelikler ve sanatsal bir yapı kazandırmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'i doğru ve güzel bir şekilde okumak için, ilk muhatabı Peygamber Efendimiz (s.a.v.) başta olmak üzere, O'nun ashabları, tâbiîn ve daha sonraki dönemdeki bütün Müslümanlar azâmî gayret göstermişlerdir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) önderliğinde onun direktifleri doğrultusunda, Sahâbe-i Kirâm'dan özellikle bazıları Kur'ân-ı Kerîm'i öğretmiş ve okumuşlardır.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Cebrâil (a.s.) ile Kur'ân-ı Kerîm'in inzâli esnasında meydana gelen, sema, arz ve eda usulleri yüz yıllar boyu eğitim alanında uygulanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm, okunduğu yerlere ve mekânlara göre, sürat açısından tahkik, tedvir ve hadr usullerinde okunmuştur. Daha sonraki dönemlere doğru artık bu okuyuş usülleri teâmül haline gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de bizzat kendisinin okunmasıyla alakalı olarak zikri geçen üç ayrı kavram vardır. Kur'ân'ın ve başka kitapların okunması için kullanılan kıraat kavramının zikredildiği ayetler vahyin ilk dönemlerinde nazil olmuştur. Akabinde Kur'ân'ın özellikle tane tane, dikkat edilerek okunmasını ifade eden tertîl kavramının geçtiği ayetler nazil olmuştur. Çok geniş manalar ihtiva eden ve özellikle Kur'ân'ın mûsikî ile okunmasıyla özdeşleşen tilâvet kavramının zikredildiği ayetler çok daha sonraki zamanlarda nazil olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî ile okunması özellikle tilâvet kavramıyla mana kazanmaktadır. Bu açıdan tilâvet kavramının iyice anlaşılması çok önemlidir. Tilâvet, Kur'andaki fitrî mûsikînin ortaya çıkartılması ve özellikle de okuyucu tarafından değişik mûsikî nağmeleriyle süslenmenin adıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'in içerisindeki fitrî mûsikîye, her hangi bir makamın müzikal nağmelerinin eklenebileceğine dair hadislerde geçen birçok kavram vardır. Bu kavramlara istinaden birçok âlim kuran tilâvetinde mûsikîye yer verilmesinde bir beis görmemişlerdir. Bu durum bizlere, Kur'ân-ı Kerîm'in mûsikî nağmeleriyle beraber güzel bir tavırla okuma yolunda ayrıca güç vermektedir.

İslam âleminde ençok okunan kıraat, ÷lkemizde ve İslam âleminin bir çok yerinde okunan İmam Âsım'ın Hafs rivâyetidir. Bunu ikinci olarak, İmam Nâfî'nin Verş rivâyeti takip eder. Üçüncü olarak ise, Sudan civarında okunan Ebû Amr kıraatidir.

Kur'ân-ı Kerîm, Arap âlemini içine alan Mısır “Kâhire Tavrı” ve Dersaâdet “İstanbul Tavrı” olmak üzere genelde iki tavrıla okunmaktadır.

Uzun yıllar mûsikînin eşsiz nağmeleriyle Kur'ân tilâvetinde bir ekol olan İstanbul tavrı malesef günümüzde bazı kesimler tarafından gölgelendirilmeye çalışılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'i doğru ve güzel bir edâ ile okuma gayretine giren bütün huffâzın ve Kur'ân hadimlerinin en büyük idealleri, ecdâdın bize en değerli mîraslarından biri olan bu tavrı, en güzel şekilde öğrenmek, icra etmek ve gelecek nesillere aktarmak olmalıdır.

İstanbul tavrına, tavrı oluşturma yolunda gayreti olanlara ve bu kervana katılacak bütün Kur'ân hamilerine bir nebze de olsun katkımız olur düşüncesiyle böyle bir çalışma yapmanın gayretinde olduk. Cenâb-ı Hakk'ın tüm kuran hadimlerinin yar ve yardımcısı olması niyazıyla.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Ali, “Kur’ân-ı Kerîm’de Okuma (Kıraat) Lafızları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Hakemli Dergi*, Sivas 1998.
- _____, *Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı?* Kitap Dünyası Yayınları, Konya, 2007.
- Altıkulaç, Tayyar “İbni Mücâhid” maddesi , DİA, İstanbul 1999, c, XX.
- Aslan, Ömer, “Kur’ân Tilâvetinde Mûsikînin (Ses Sanatının) Mesnedi”, Bakü Devlet Üniversitesi, İlmi Mecmuası, No: 05, 2006.
- Beyhakî, Şüabü’l-İmân, 2/540, 2649.
- Canan, İbrahim *Hadîs Külliyyatı Kütüb-i Sitte, Tercüme ve Şerhi*, I - XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, c. 3,4,8,17.
- Çağıl, Necdet, “Kur’ân Kıraatinde Mûsikî”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, DİB Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2015.
- Çakır, Ahmet, *Müziğe Giriş, Değerler Eğitimi*, Merkezi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur’ân Okuma Esasları*, Emin Yayınları, 15. Baskı, Bursa, 2012.
- Çimen, Abdullah Emin “Kur’ânda Ritmik Yapı: Fasıla ve Üslûp Açısından Bir Deneme”, *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, c. 9.
- Çollak, Fâtih, “Tecvîd İlmi, Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 16-18 Kâsım 2012 İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, I. Baskı, Ankara 2015.
- Dağdeviren, Alican, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:12, S. 35, (Bahar 2008).
- _____, “Kur’ân’ın Fonetik İcazı”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, 2009/2.
- Eroğlu, Furkan Balategin, “Türk Halk Müziğinde Yöre, Tavrı ve Üslûp Kavramları Üzerine”, *Türük Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 2014 Yıl; S. 3.

- Fırat, Yavuz, “Kıraat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002, c.1, S.13.
- _____, “Ku’ân-ı Kerîm’i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine”, *Bilimname*, c. XXII, 2012, s.7-33, S.1.
- Gazâlî, *İhyau ‘Ulûmi’d Dîn*, I-IV, Ter. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul 1973, c, II.
- Halil bin Ahmed, *el-Ayn, Dâr-u Mektebeti’l Hilal*, c. 8.
- İbnü’l-Cezerî, Ebü’l Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fî’l-Kırâati’l-Aşr*, Beyrut, Lübnan, 2010/1431.
- _____, *et-Temhid*, s. 56. Neşri falan yok.
- İbnül-Esîr el-Cezerî, *en-Nihaye fî ġaribi’l Hadis*, I-V, Dâru’l-Mektebetü’l-İlmiyye, Beyrût, 1979, c. 5;
- İbnü’l Manzûr, *Lisânu’l Arab*, I-XVIII, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiye, Beyrût, 1993, c. 5-8.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, vd., *Riyâzü’s- Sâlihîn*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2001, c. 3.
- _____, vd., *Riyâzü’s- Sâlihîn*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2001, c. 5.
- Karaçam, İsmail *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.
- _____, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kaplan, Zekai, *Dini Mûsikî Dersleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Kaya, Mesut, “Kur’ân’ı Okumak, Anlamak ve Amel Etmekle İlgili Kavramlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.
- Mutçalı, Serdar, *el-Mu’cemü’l-Arabî’l-Hadîs*, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul Aralık 1995.
- Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I-IV, Hanifiyye Kitabevi, İstanbul, 2017,c. II.
- Müfid Şakaki, Rihâb Muhammed, *Kuran Tilâvetinde Mükemmellik*, (Trc. Fatma Yasemin Mısırlı), Guraba Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2014.

- Mütercim Asım Efendi, *Kamusu'l Muhit Tercümesi*, çev. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, I-VI, Yazma Eserler Kurumu, İstanbul, 2013,
- Nîşâbü'rî, Muhammed b. İshâk, Sahîh (Tah.: Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut ty., I, 263.
- Nursî, Bedüzzaman Said, *Risale-i Nur Külliyyâtından Sözler*, Envar Neşriyat, 5. Baskı, İstanbul, 2006.
- Okiç, M. Tayyip, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kıraati*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *et-Tıbyân fi ulûmi'l Kur'ân*, I-VII, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2010.
- Sağman, Ali Rıza, *Meşhur Hafız Sami Merhum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014.
- _____, *Yeni-İlaveli Sağman Tecvîdi*, Beşinci Baskı, İstanbul, 1958.
- Suyûtî, Celalüddin, *el-İtkan*, Darü'l-Kitabi'l-Arabi Yayınevi, 1. Baskı, Beyrut 2005, c. 1.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l- Evsat*, I-VII, yy., İstanbul 1985, 7/183, 7223.
- Temel, Nihat, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hafız Ali Üsküdarlı”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI, 6-9 Kasım 2008*, c. II, İstanbul, 2009.
- _____, *Kıraat ve Tecvîd İstılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Tetik, Necati, “Kur'ân Tilâvetinin veya Kıraat İlminin Öğretilmesi Usûlleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, S. 9, Erzurum, 1990.
- Uludağ, Süleyman, *İslam ve Mûsikî*, Dergah Yay, İstanbul, 1. Baskı Ağustos 2015.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-XIII, Tıpkı Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Özel Basımı, Ankara 2016-6-Y-0003-1105, c. 8, s. 115-116.

Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n Neşr*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.

Zebîdî, Muhammed Mürtada, *Tâcu'l-Arûs*, Edt. Dr. Abdul-Mun'im Halil İbrahim ve Kerim Seyid Muhammed Mahmûd, Beyrût, 2007, c. 39.

Zemahşerî, *el-Faik fî ġaribi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Dârü'l-Marife, Lübnan, Ty, c.3.

İNTERNET KAYNAKLARI

Akaslan, Yaşar, “İbnü'l-Cezerî”, <http://www.diyandetdergi.com/iz-birakanlar/item/866-İbni-l-Cezerî>, (26.02.2018)

Akkuş, Hâfız Hasan, www.youtube.com/watch?v=tp4kWPWo_xg, (27.02.2018)

Bardakçı, Murat, <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1524447-istanbul-tavri-Kur'âna-trt-sayesinde-el-Fâtîha>, (01.03.2018)

Çollak, Fâtih, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

Çollak, Fâtih, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

Çollak, Fâtih, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018)

Çollak, Fâtih, “Kur'ân Tilâvetinde İstanbul Tavrı”, <http://Kur'ânakademi.com/makaleler/Kur'ân-Tilâvetinde-Istanbul-Tavri.pdf>, (26.02.2018).

Çollak, Fâtih, “Kur'ân-ı Kerîm Arap Tavrı ile Türk Tavrı ile mi okunmalı?”, <https://www.youtube.com/watch?v=-t6PeYZNXPA>, (26.02.2018)

Çollak, Fâtih, “Kur'ân-ı Kerîm Arap Tavrı ile Türk Tavrı ile mi okunmalı?”, <https://www.youtube.com/watch?v=-t6PeYZNXPA>, (26.02.2018)

Çollak, Fâtih, “Peygamberimiz Kur’ân’ı Nasıl Okurdu?”,

<http://www.islamveihisan.com/peygamberimiz-Kur’âni-nasil-okurdu.html>,

(15.05.2017)

Gürses, Abdurrahman, www.youtube.com/watch?v=yN9OgIf6tSM, (27.02.2018)

Sarı, Mehmet Ali, [https://www.haberler.com/kahire-tarzi-kur-an-dinliyoruz-9702283-](https://www.haberler.com/kahire-tarzi-kur-an-dinliyoruz-9702283-haberi/)

[haberi/](https://www.haberler.com/kahire-tarzi-kur-an-dinliyoruz-9702283-haberi/), (05.03.2018)

Tetik, İbrahim, “Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi”,

<http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler>

[Listesi/EditForm/tecvîd%20ilminin%20tarihsel%20geli%C5%9Fimi.](http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler)

(14.03.2018)

Tetik, İbrahim, “Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi”,

<http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler>

[Listesi/EditForm/tecvîd%20ilminin%20tarihsel%20geli%C5%9Fimi.](http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler)

(14.03.2018)

Tetik, İbrahim, “Tecvîd İlminin Tarihsel Gelişimi”,

<http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler>

[Listesi/EditForm/tecvîd%20ilminin%20tarihsel%20geli%C5%9Fimi.](http://www2.diyaret.gov.tr/MushafIncelemeVeKiraat/SiteAssets/Lists/Haberler)

(14.03.2018)

[http://spdosyalar.diyaret.gov.tr/webpdfs/UserFiles/kars/UserFiles/Files/Kur’ân-](http://spdosyalar.diyaret.gov.tr/webpdfs/UserFiles/kars/UserFiles/Files/Kur’ân-Mûsikîsi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf)

[Mûsikîsi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf](http://spdosyalar.diyaret.gov.tr/webpdfs/UserFiles/kars/UserFiles/Files/Kur’ân-Mûsikîsi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf), (22.01.2018)

<https://www.youtube.com/watch?v=FluwrqY7DNo>, (27.02.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Mehmet ÇOLAKOĞLU

Doğum Yeri ve Yılı : Çarşamba / 1970

Medeni Hali : Evli / 2 Çocuk Sahibi.

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : 1997 Yılı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans.

Yabancı Dil(ler) ve Düzeyi :

1. Arapça Orta Düzey,
2. Almanca Orta Düzey,

İş Deneyimi :

1. Samsun-Salıpazarı İlçesi Konakören Köyünde İmam-Hatip,
2. İstanbul Fâtih Müftülüğü Hacı Bayram Kaftani Câmii'nde İmam-Hatip,
3. 2001-2004 DİB Konya Selçuk İhtisas ve Eğitim Merkezinde ihtisas eğitimi,
4. 2004-2006 Samsun-Bafra Müftülüğünde vaiz olarak,
5. 2006-2010 Frankfurt DİTİB Merkez Câmiinde İmam-Hatip,
6. Yurt dışı görevinde iken DİB Samsun Aşıkutlu Eğitim Merkezine Eğitim Görevlisi atanmış ve halen bu görevine devam etmektedir.

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

1. Câmi Mûsikîsi Formlarının İcrasına Yönelik CD 1,2 Çalışma.

İletişim Bilgileri:

E-Mail: mehmetcolakoglu70@hotmail.com

Telefon: 0538 508 5808